

TV-15

Štev. 22

XXVIII.

8. novembra
1990

Cena: 12 din

YU ISSN 0353-4405

TV-15 je oznaka za osrednjo partizansko kurirsko postajo v Občicah v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Vodna ujma, ki je prejšnji teden pustošila po Sloveniji je najhuje prizadela Zgornjo Savinjsko dolino predvsem Luče.

Republiški odbor ZZB NOV Slovenije poziva borčevske organizacije in posameznike, naj se aktivno vključijo v akcijo za odpravljanje posledic katastrofalne povodnji, ki je prizadela Slovenijo. Borci naj prizadetim priskočijo na pomoč v vseh mogočih oblikah, zlasti pa z denarnimi prispevki.

Predsednik RO ZZB NOV Slovenije Ivan Dolničar

V spomin in opomin

Kot vsako leto smo se tudi letos pred tednom dni spomnili vseh mrtvih in jim v spomin spregovorili nekaj besed, jim na grobove položili cvetje in prižgali sveče. Še posebej smo se spominjali tistih, ki so svoja življenja žrtvovali za našo svobodo in lepše življenje. Takšnih slovesnosti je bilo po vsej Sloveniji veliko, nemo goče je vse omeniti, zato pa smo izbrali kratek odlomek iz spominskega zagovora predsednika novogoriške občinske skupščine Sergeja Pelhana na osrednji spominski slovesnosti ob dnevu mrtvih na Goriškem, saj je s svojimi besedami povzel misli mnogih. Dejal je:

»Danes, ko smo zbrani tu na Trnovem, ob spomeniku

padlim borcem NOV in žrtev fašističnega nasilja, smo dolžni povedati še nekaj več. Dolžni smo tem mladim fantom in dekletom, ki so izgubili življenje med vojno vihrjo za svobodo slovenskega naroda in katerih trupla že skoraj pol stoletja pokriva rodna gruda, jasno povedati, da se mi še vedno zavedamo njihovih žrtev in še več, da tako njihovo borbo in žrtve ter ideale, za katere so padli, spoštujemo in jih nikoli ne bomo zanimali. Kajti, če se je kjerkoli med drugo svetovno vojno na slovenskih tleh bil boj za osvoboditev proti okupatorju in njegovim pristašem ter istočasno boj za pravice slovenskega naroda, se je ta boj bil tu na naših primorskih tleh. To smo dolžni povedati ved-

no jasno in glasno na tem mestu in v današnjih časih pa še posebej, kajti z novimi časi, ki so nam prinesli demokracijo, a z njo tu najrazličnejše negotovosti in dvome, se najdejo posamezniki, ki sejejo dvome v smiselnost borbe za osvoboditev slovenskega naroda in v takratno hotenje primorskih ljudi za združitev z ostalimi Slovenci v skupno državo.

Zato smo dolžni na tej, s krvjo prepojeni zemlji povedati svoje mnenje tudi o tem, da to pri nas ni bila državljanska vojna, temveč boj proti okupatorju in izdajalcem slovenskega naroda, boj za ohranitev slovenstva, to je bil boj, ki je prinesel svobodo in z njo združitev pretežnega dela Primorske k Sloveniji.«

Razprava o osnutku nove slovenske ustave

Republiška skupščina je sredi prejšnjega meseca sprejela osnutek nove slovenske ustave in ga dala v javno razpravo. Ker bodo z novo ustavo na novo urejene tudi nekatere zadeve, ki zadevajo tudi borce NOV, je izvršni odbor RO ZZB NOV Slovenije že obravnaval ustavno gradivo in sprejel nekatere usmeritve in predloge v zvezi s tem. Menil je tudi, da bi bilo potrebno razpravo o ustavnem osnutku pripraviti tudi v organizacijah ZZB NOV Slovenije. Ker je rok za javno razpravo zelo kratek, za zdaj je predviden do konca novembra, jo je treba v borčevskih organizacijah začeti takoj in po možnosti v krajevnih združenjih, nadaljevati pa v občinskih organizacijah ter po potrebi zaključiti z regijskimi pogovori.

Pri tem bo zlasti pomembno, da bodo stališča borčevskih organizacij znana pred zasedanji občinskih skupščin in da bodo organizacije z njimi seznanile vse politične stranke na svojem območju in poskušale prek njih doseči, da jih bodo občinske skupščine podprle.

Na podlagi pripomb, stališč in predlogov občinskih borčevskih organizacij bo tudi RO ZZB NOV Slovenije oziroma njegov izvršni odbor oblikoval predloge za republiško ustavno komisijo. Poslal pa jih bo še predsednikom republiškega predsedstva, republiške skupščine, izvršnega sveta in vodjem poslanskih klubov političnih strank v republiški skupščini. Več o stališčih in predlogih izvršilnega odbora RO ZZB NOV Slovenije pa si lahko preberete na 3. strani

Iz vsebine

2. stran: Pogovor s Francetom Miklavčičem

7. stran: Kaj bo s spomeniki NOB?

14. stran: Lep konj je gospodarju v ponos

16. stran: Kazen zaradi razžalitve

Jugoslavija bolj da kot ne

Vse bolj kaže, da so tisti, ki jim gre najbolj za ocepitev Slovenije – Srbi. Srbsko vodstvo, ki ima polna usta federalne Jugoslavije, trdne in moderne federacije, nenehno potiska Slovenijo iz države, tako, da so še tako radikalni deli Demosove koalicije postali previdni in jim beseda ocepitev ne gre ravno najbolj lahko z jezika.

Kakorkoli že: bitka za Jugoslavijo, še bolj pa za njeno dediščino, se je začela, razvema jo pa predvolilni spopadi v preostalem delu Jugoslavije. Če je ta trditev točna, bi lahko dejali, da sta Slovenija in Hrvaška svoj odnos do jugoslovanske prihodnosti dokončno opredelili – obstanek države ni več drobiž v volilni tekmi, kajti zmogovite garniture v obeh republikah imajo volilni boj že za sabo, pred sabo pa, (predvidoma), še dve leti do naslednjega. Pri izpolnjevanju predvolilnih obljub sta se obe že srečali z okrutno realnostjo, da svet ni preveč naklonjen razbijanju jugoslovanske države, zato sta morali tudi pomiriti skrajneže v svojih vrstah. Svet razpadu Jugoslavije ni naklonjen predvsem zaradi slabega zgleda, ki bi ga tako dejanje dajalo – predvsem tistim, državam kjer bi razpad povlekel v katastrofo ves svet – zlasti razkroj Sovjetske zveze. Virusov razcepa je za zdaj zadosti po vsem svetu – od Slovaške, do večno navzoče severne Irske, zato so Litvi prvi, nam pa drugim prav hitro dali vedeti, da tovrstnih izletov ne bodo gledali prizanesljivo in naj ne računamo na pomoč, če bomo svojeglavo trmarili naprej. Politični slovar v Sloveniji se je torej ustalil na izrazu konfederacija – čeprav ni treba porabiti veliko časa za ugiibanje, kateri korak se zdi politikom te vrste, logičen kot naslednji – kajti konfederacije so se v vsej človeški zgodovini kazale kot prehodne tvorbe.

Prav lahko razumemo Srbe, da jim zamisel o konfederaciji – zvezi samostojnih držav ne more biti všeč.

Pozabimo pri tem politikantska namigovanja o srbskem unitarizmu in prevladi najštevilnejše nacije, kajti Srbi kot narod od te svoje številčne prevlade niso bili nič na boljšem kot drugi narodi v Jugoslaviji – po osvoboditvi že ne. Pri oblastni skledi se je mastila politična elita ne glede na narodnost – in so dokazovanja o slovensko-hrvaški (Tito, Kardelj) zaroti prav tako iz trte izvitja kot naša nalaganja izvirne unitaristične krivde na srbski narod. Srbom konfederacija ne more dišati že zato ne, ker bi pustila precejšen del srbskega naroda v drugih državah, potem, ko je ta enkrat že občutil življenje v skupni državi. In ker ocepitvena grožnja stalno visi v zraku, povrh vsega pa kot svarilo vselej lahko vidijo položaj Makedoncev v Grčiji in Bolgariji, postaja odpor konfederaciji v Srbiji tem bolj razumljiv. Tu zdaj ne pomaga zatiranje, da živijo manjšine v civilizirani Evropi normalno življenje – tu ne kaže ponujati Švice kot zgledno urejene večnacionalne države – v Srbiji se dobro zavedajo, da vsi skupaj ne živimo v civilizirani državi, saj so sami razplamteli mednacionalne strasti prek razumnih meja. Ker sta v Črni gori prosrbska in črnogorsko nacionalistična struja približno na pol, je od volitev, ki bodo (kakšno naključje!) na isti dan – 9. decembra – kot v Srbiji, odvisno, kateri možnosti bodo dali prednost. Sedanje mladočrnogorsko partijsko vodstvo dobro ve, da bo padlo hkrati s srbskim, njegova srbska naveza je zanj usodna. Ne samo zaradi gospodarskega položaja, tudi zaradi energetske navezanosti na Srbijo, bi zmaga »črnogorsko« usmerjenih strank sicer prinesla večjo naklonjenost do nečesa podobnega konfederaciji – vendar je »Severni brat« za Črno goro preveč pomemben, da bi lahko nanj preprosto pozabili in ravnali nediplomatsko.

Podobno utesnjeni so Makedonci: ne samo, da bi konfederalna ureditev Makedonijo odrezala od preostalih delov Jugoslavije, njeno zaledje pa sta Makedoncem neprijazna režima v Grčiji in Bolgariji, srbske stranke skoraj brez izjeme ob morebitni konfederalizaciji države zagotavljajo, da bo Srbija zahtevala ozemlje, kakršnega je prinesla v Jugoslavijo leta 1918 – to pa za Makedonijo pomeni, da se bo spet spremenila v Južno Srbijo.

Prav zato se Makedoncem zdi Markovičeva stranka mamljiva možnost in jo postavljajo ob

bok – za zdaj še – najmočnejši stranki demokratskih sprememb. Ob tem seveda pozablja, da morebitni Markovičevi nasledniki na položaju šefa vlade ne bodo imeli ne modrosti ne prijetnega nasmeha tega zvitega hrvaškega politika.

Albansko volilno telo – v vseh treh republikah, je, v Črni gori in Makedoniji že prej, v Srbiji pa s sprejetjem nove srbske ustave, postavljeno v položaj čiste manjšine. Iz ust voditeljev političnih skupin ni več slišati dokončnih opredelitev okoli konfederacije in federacije. Priseganje na enotno Jugoslavijo, ki se je še pred letom splačalo, saj je bilo treba dokazati, da albanskega separatizma ni, je potihnilo, toda albanska računica se slabo izide v katerikoli smeri. Kljub izglasovanju tajne albanske ustave, le malokateri od albanskih vodij verjame, da bi bila preostala Jugoslavija pripravljena požreti misel o Kosovski republiki. Konfederalna ureditev, ali celo morebitna srbska popolna osamosvojitve (do katere sicer ne manjka veliko), bi Albance v okvirih srbske republike prepustila na milost in nemilost zmogoviti oblasti. Ta pa prav s protialbansko politiko drži srbski narod skupaj – in v tem so si vse srbske stranke enake. Po volilni zmagi katerekoli od njih (tudi tu se Markovičeva zveza reformskih sil kaže Albancem kot odrešitev), pa še morebitni konfederalni možnosti, da vsak dela na svojem dvorišču kar hoče, je prihodnost Albancev v Srbiji vse prej kot rožnata.

V Črni gori in Makedoniji, kjer albanski manjšini skoraj ni kaj vzeti, saj oblasti že zdaj ni imela, pravice v šolstvu pa so ji skresali na najmanjšo mogočo mero, se bodo Albanci (ob volitvi albanskih predstavnikov) taktično gotovo tudi opredelili za Markovičevski federalni koncept, kajti ta jim zagotavlja vsaj minimum varnosti, ki jo lahko zagotavlja zvezna država, ne pa od nacionalizma slepi lokalni politiki.

In končno bosanski lonec – s pregreto politično paro, ki že dviguje pokrovko. Konfederacija je v očeh vodij strank v BiH nevaren, tej republiki grozeč politični model, ki lahko poruši krhko ravnotežje med posameznimi narodi. Da tega ravnotežja že zdavnaj ni več in je Bosna in Hercegovina po mednacionalnih razprtijah res »Jugoslavija v malem« očitno še niso spoznali. Prav tu je dokaz, da nacionalnih vprašanj ne rešiš, če se delaš, da jih ni, vsakega, ki opozarja nanje pa poskuša čimprej spreviti z odra za kulise. Bosanske stranke so zdaj natanko razmejene po nacionalnih šivih, pri čemer, kot kaže, Muslimani laže najdejo stične točke s Hrvati kot s Srbi. In prav muslimanski del je tisti, ki bi mu konfederacija še najbolj ustrezala, čeprav ne more preslišati grozečih tonov iz sosednje Srbije in deloma tudi Hrvaške, ko si že pred njihovimi očmi delijo ozemlje Bosne in Hercegovine. »Švicarski model«, ki bi bil v civiliziranem okolju resnično rešitev nacionalnega vprašanja, je seveda v času razvnetih strasti »balkanske krčme«, v kateri je nekdo že ugasnil luč, resnično samo lepa, komajda uresničljiva želja.

Volitve v preostali Jugoslaviji, na katere tako čaka ta Slovenija in Hrvaška torej še zdaleč ne pomenijo rojevanje sogovornikov, ki jim bo konfederalni model, kakršnega ponujamo, bližji. Po volitvah bodo strasti sicer res dobile blažjo obliko, novi oblastni vrhovi se bodo morali nenadoma ukvarjati s precej bolj posvetnimi stvarmi kot predvolilnimi nastopi – toda komaj je verjetno, da bi nacionalnega asa – dokler jim še dobro služi, tako hitro odvrgli v koš.

Pa vendar bi bilo dobro, ko bi vsi v Jugoslaviji dobro pretehtali možnost konfederalne ureditve, kajti stvari so zdaj povsem nepregledne: vsak drugega obtožuje za lastno bedo, nihče ne zaupa nikomur, vsak poskuša iz zvezne blagajne vzeti kolikor je le mogoče, četudi bo zaradi tega vsa država jutri na kolenih, nikomur ni za celovit razvojni program, kajti ta bi šele pokazal (kot Markovičev deloma tudi je), da smo največji škodljivci mi sami. Konfederalna ureditev pa bi stvari zložila spet po predalih in nihče se ne bi mogel skrivati za drugim – nihče segati nekažnovano v tuj žep. Sele konfederacija bi pokazala, koliko se res med seboj potrebujemo in postavila odločanje o poti naprej.

Gojko Bervar

Pogovor s podpredsednikom Slovenskih krščanskih demokratov Francem Miklavčičem

Ubraniti NOB kot eno največjih dejanj naše zgodovine

Iztočnica za ta pogovor je bila naša trditev, da je vodstvo Komunistične partije Slovenije sprva govorila le o vodilni vlogi komunistov pri organiziranju Osvobodilne fronte in narodnoosvobodilnega boja, pozneje pa si je uspehe tega boja kar prilastilo. Posledica tega je, da še danes ni ustrezno ovrednotena niti vloga krščanskih socialistov niti vloga sokolov oziroma liberalcev v tem boju. To je še posebej krivično do krščanskih socialistov, saj so sodelovali s komunisti, ne meneč se za popolnoma odklonilno stališče vodstva slovenske katoliške stranke do kakršnegakoli sodelovanja z njimi. Ker je bilo tako, bi bili morali komunisti, takrat in po vojni, bolj ceniti in v političnem življenju upoštevati to odločilno dejanje krščanskih socialistov, tembolj, ker so bili le-ti pogosto obtoževani – in so še danes – da so s podpisom Dolomitske izjave zapečatili svojo usodo in speljali slovenski narod v somrak boljševiske diktature.

Vprašanje: Krščanski socialisti ste se med vojno morali odpovedati svojim političnim značilnostim in hotenjem zato, da se sile v boju proti okupatorjem ne bi drobile in da bi bila ohranjena enotnost narodnoosvobodilnega gibanja. Po zmagi nad okupatorji ta enotnost ni bila več nujna. Zakaj niste takrat, po vojni, terjali uresničitve svojih videnj programa OF, svojih zamisl o demokraciji in življenju v Sloveniji in Jugoslaviji?

Miklavčič: Najprej bi odgovoril le na prvi del vašega vprašanja, t. j. o zatrevanju nujnosti naše odpovedi, ki je dokumentirana s podpisom Dolomitske izjave z dne 28. februarja 1943. Menim, da Dolomitska izjava za ohranitev enotnosti NOB sploh ni bila potrebna. Mi krščansko socialistični aktivisti te

pravice, četudi so izgledi za uspeh slabi ali pa jih sploh ni.

Vprašanje: Ali se je vsak krščanski socialist odločil za odhod k partizanom samostojno ali pa v dogovoru s katerim od vodstev njihovih skupin, podobno kot mnogi komunisti, ki so odšli k partizanom po direktivi partije ali zato, da bi se izognili gotovi aretaciji?

Miklavčič: To je bilo različno. Na sploh pa je treba razumeti takratni »duh časa«, vsaj kar se tiče tistih, ki so bili aktivisti, mladi in po možnosti samski. Za nas je veljalo, da bomo šli v partizane in to čimprej. Šlo je le za vprašanje, kdaj.

Vprašanje: Po pisanju Jožeta Pence so krščanski socialisti v posameznih terenskih organizacijah vzhodne Dolenjske imeli prevladujočo večino in ni bilo v njih nobenega komunističnega člana. Podobno je menda bilo v posameznih terenskih organizacijah v Ljubljani. Danes pravimo, da naj bo vpliv določene politične stranke odvisen od večjega ali manjšega števila njenih članov. Kako je bilo glede tega med vojno?

Miklavčič: Gotovo je bilo to na Dolenjskem tako, kot pravi Jože Penca, ker je to bilo podelje. V Ljubljani, kjer sem jaz delal do junija 1942 (potem sem odšel v partizane), je bilo bolj izenačeno. Če se skušam čim natančneje spomniti, bi rekel, da so prevladovali med člani OF in mladinci ljudje iz srednjih slojev, ki so prej bili politično neopredeljeni in bi jih v širšem smislu lahko poimenovali kot »sokole«, t. j. liberalce. Večina teh so kasneje med vojno postali skojevci ali člani KP. Mi, tako krščanski socialisti kot komunisti, smo imeli trdnjše in bolj profilirane partijske skupine. Za komuniste je znano, da so svoje partijske skupine imenovali »celice«. Mi, krščanski socialisti, smo jih imenovali »jedra«, kar je iz dosedanje povojne literature manj znano.

Vprašanje: Ali ste se vi osebo ali pa vaši soborci iz vrst krščanskih socialistov počutili kot orodje komunistične partije ali pa preprosto kot borci za svobodo?

Miklavčič: To drugo, kot borci za svobodo.

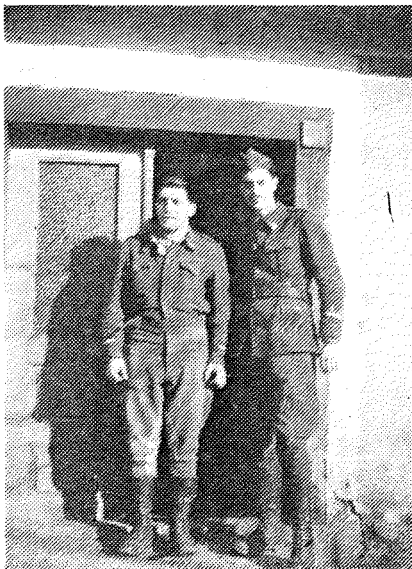
Vprašanje: Bili ste častnik slovenske partizanske vojske, čeprav ste bili krščanski socialist in ne član partije. Ali so bili takšni primeri bolj izjema kot pravilo?

Miklavčič: V odgovoru na to vprašanje ne bi sploh diferenciral krščanski socialist: ne član partije. Gre na splošno za nečlane partije po dolomitski izjavi, ki praktično niso mogli postati oficirji. Poleg sebe poznam samo še enega, ki je postal oficir. Zato bi bil pravilen odgovor na to vprašanje nameto »bolj izjema«: čista izjema.

Vprašanje: Kako se počutite krščanski socialisti, bivši partizani, danes, ko se pogosto blati partizane kar počez kot orodje za uveljavitev boljševiskega?

Miklavčič: Žal se je šele po 45 letih izkazalo, da je to nekje res. Uradno razkritje masovnih

pokolov ob koncu vojne je ponudilo slovenskih javnosti končni dokaz o tem, kako so bili s strani takratnega vodstva KP izigrani ne le krščanski socialisti, ampak vsi bivši partizani, ki so med vojno šli »v hribe« iz idealizma in zaradi domoljubja. Vendar je teh bila velika večina. Zato je treba najti načine, da bivši partizani vzdržimo

Franc Miklavčič-Florjan (na levi) v družbi z dr. Martinom Briškim v Petrovi vasi pri Črnomlju. Po avtorjevem spominu je bila fotografija verjetno posneta za Božič leta 1944. Pri obeh vidimo na rokavih oznake partizanskega čina poročnika.

to konfrontacijo in obranimo NOB kot eno največjih dejanj naše zgodovine.

Vprašanje: Ali je danes izoblikovan odnos Slovenskih krščanskih demokratov do narodnoosvobodilnega gibanja in s tem v zvezi, koliko lahko osebo vplivata na to kot podpredsednik stranke?

Miklavčič: Resolucija naše stranke o narodni spravi z dne 7. marca 1990 govori o narodnoosvobodilni in državljanski vojni. Predsednik stranke in predsednik vlade Lojze Peterle je v svojem govoru v Teharjih letošnjega 15. oktobra med drugim rekel, da je bil odpor proti okupatorju etična dolžnost in zahteva globoko spoštovanje do vseh, ki so jo iz ljubezni do domovine izpolnili. Glede mene veste, da sem bivši partizan in podpredsednik stranke. Mislim, da je tudi to dejstvo garancija za pozitivni odnos stranke do narodnoosvobodilne vojne.

Vprašanje: Zakaj se predsednik slovenske vlade g. Lojze Peterle ni udeležil svečanosti ob 60-letnici bazoviških žrtev, to je prvih slovenskih bojevnikov proti fašizmu in za narodnostne pravice Slovencev? Ali lahko domnevamo, da se zaradi tega Primorcem pač ni kupil? V »Demokraciji« smo sredi oktobra prebrali izjavo delegatke kluba DEMOSAVA, da je zlasti na Primorskem narodnoosvobodilni boj poseben obdobje preteklosti in sestavni del tistega, kar so Primorci doživeli od taborov pred sto in več leti, prek tigrovskega antifašizma do boja za slovenske meje v drugi svetovni vojni?

Miklavčič: Ni mi znano, zakaj se g. Peterla ni udeležil te svečanosti na Bazovici. Vendar mi je znano, da je s svojim delom in dolžnostmi več kot polno zaseden in da zato tudi za delo v vodstvu stranke nima dovolj časa.

Vprašanje: Gospod Lojze

Peterle je pred dnevi podprl predlog borčevske organizacije Slovenije, ki namerava prihodnje leto pripraviti simpozij ob 50-letnici ustanovitve OF. Ali to njegovo podporo lahko jemljemo tudi kot odgovor tistim ljudem iz katerekoli slovenske politične stranke, ki popolnoma omalovažujejo narodnoosvobodilni boj? Ali ta podpora pomeni, da slovenska demokratska stranka priznava temu boju določeno mesto v slovenski zgodovini ne glede na to, da se je nanj prilepil boljševizem?

Miklavčič: Mislim, da nisem pooblaščen globlje interpretirati izjav g. Peterleta. Vendar tudi mislim, da sem na vaše vprašanje smiselno in pozitivno

prava tovarištva, ki ostanejo nedotaknjena celo življenje, ne glede na nazore in krivde, npr. sošolci, mladostna prijateljstva, skupno življenje v partizanih, skupno življenje v zaporu, pa četudi gre pri tem za obsojence za kriminalna dejanja.

Vprašanje: S kakšno pravico so vam odvzeli čin poročnika, ki ste ga imeli v času narodnoosvobodilne vojne? Podobno so odvzemali čine obsojenim v času Informbiroja. Bivšemu poslancu slovenske skupščine Tonetu Remcu so leta 1968 odvzeli čin rezervnega poročnika, ker se je angažiral na strani študentske levice?

Miklavčič: Po mojem izpustu iz zapora so me v decembru 1977 z običajno uradno dopisnico z označbo predmeta »zaradi spremembe vojnega razporeda« poklicali na Oddelek za vojaške zadeve mesta Ljubljane. Na okencu sem na zahtevo predložil vojaško knjižico rezervnega oficirja, bil sem rezervni kapetan 1. razreda. Po četrtturnem čakanju so mi izročili vojaško knjižico drugačne barve, in sicer za navadnega vojaka. Bil sem seveda presečen in sem zahteval vrnitev svoje oficirske knjižice, nakar mi je poslujoči na okencu odgovoril, da so mi čin vzeli in da že sam vem zakaj.

Mislim, da za ta dogodek komentar ni potreben. Vendar bi rad povedal svoje mišljenje, da v zakonih za takšen odvzem čina, kot sem ga opisal, ni osnove. Vojaški organ bi mi morda lahko čin odvzel le v regularnem disciplinskem postopku. Pa še v tem postopku bi mi lahko odvzeli kvečjemu napredovanje v rezervi, ne pa v NOV dosežen čin poročnika. Skratka: JLA je v tem primeru izkazala svojo boljševisko naravo.

Vprašanje: V enem svojih dosedanjih odgovorov ste omenili, da bi bilo treba najti načine, da bivši partizani vzdržijo konfrontacijo in obranijo NOB kot eno največjih dejanj naše zgodovine. Ali imate s tem v zvezi kakšne konkretnejše predloge?

Miklavčič: Menim, da je ena izmed možnosti, da ne rečem temu nujna potreba: očiščenje in diferenciacija v borčevski organizaciji. Borčevska organizacija, ki predstavlja nas partizane, bi se morala uradno in javno ograditi od organizacij VOS-a, OZN-e in KNOJ-a ter dejanj teh organizacij v zvezi s povojnimi poboji in medvojnimi likvidacijami. Iz svojih vrst bi morala izključiti prizadete osebe. V tej zvezi bi se iz vidika človečnosti morala izvršiti revizija še živečih 29 nosilcev naziva narodnega heroja in odvzeti ta naziv tistim, ki so pri teh pobojih sodelovali. Treba bi bilo tudi sklicati izredni kongres ali izredno letno skupščino Zveze borcev Slovenije, ki bi sprejela zares nov statut in skupščino Zveze borcev Slovenije, ki bi sprejela zares nov statut in program ter zamenjati del sedanjega vodstva, saj je dosedanje vodstvo o teh pobojih ves čas molčalo, jih prikrivalo ali celo odobraval.

Vprašanje: Ali je glasilo TV-15 potrebno zaradi problematike, ki se pojavlja na njegovih straneh in zaradi načina obravnavanja te problematike z vidika borčevske populacije, ali pa je možno to problematiko ustrezno obravnavati v kateremkoli drugem časniku?

Miklavčič: Menim, da je glasilo TV-15 še vedno potrebno. Pri tem bi morala biti uredniška politika osnovana na pluralizmu in odprtosti do problemov ter zastopati interesno in stanovsko zasnovo zveze borcev.

Pogovor pripravil Alojz Stradjot

Franc Miklavčič se je rodil leta 1921 v Ljubljani in je diplomirani pravnik. Med vojno je bil kot krščanski socialist aktivist OF v Ljubljani do junija leta 1942, ko je odšel v partizane in ostal med njimi do konca vojne. V partizanih je imel čin poročnika.

Po vojni je bil 30 let sodnik na raznih sodiščih po Sloveniji, nazadnje na okrožnem sodišču v Ljubljani. Leta 1976 je bil obsojen po 133. členu na dve leti in šest mesecev zapora. Naslednje leto so ga politično amnestirali. Do upokojitve leta 1989 je delal kot pravnik pri Skupnosti za ceste Ljubljana. Nikoli ni bil član KPS ali ZKS.

enotnosti nismo rušili, še manj pa sokoli, ki so do tega datuma, vsi ali skoraj vsi, že sami od sebe postali člani KP. Na terenskem političnem delu jih že dalj časa pred tem sploh ni bilo več.

Vprašanje: Kakšnemu cilju naj bi tedaj po vašem mnenju služila Dolomitska izjava?

Miklavčič: Dolomitska izjava je bila vnaprej planirano dejanje partije in kominterne na njuni poti do osvojitve monopolne oblasti pod imenom »diktatura proletariata«. Do takšnega popolnega podvrženja OF partiji naj bi prišlo v neki zanj ugodnejši fazi vojne. Naj s tem v zvezi opozorim na sledečo koincidenco: 1. februarja 1943 je dokončno padel Stalingrad in se je takrat vojna sreča obrnila v prid Sovjetske zveze. Ni minil od tega datuma poln mesec dni in že je bila podpisana Dolomitska izjava. Podpisana pa bi bila še kakšen teden prej, če se ne bi Kocbek sprva upiral Kardelju in Kidriču in ni hotel podpisati. In da zaključim: Če bi šlo z Dolomit-

Razprava o osnutku ustave republike Slovenije

Predlagano gradivo primerna podlaga za oblikovanje ustavnega predloga

Izvršni odbor republiškega odbora ZZB NOV Slovenije je zadnje dni oktobra obravnaval osnutek ustave Republike Slovenije. O osnutku je že prej razpravljala delovna skupina za spremljanje razprave o novi ustavi in za izvršni odbor pripravila nekatera stališča in predloge, ki jih navajamo v nadaljevanju. Izvršni odbor je bil mnenja, da je objavljeni ustavni osnutek primerna podlaga za oblikovanje ustavnega predloga. S sprejemom nekaterih že objavljenih variant ter dopolnilnih ali spreminjavalnih predlogov bi bila tako nova slovenska ustava lahko enakovredna ustavam sodobnih demokratskih držav.

Izvršni odbor je v sedanjih razpravi izhajal iz gradiva, ki ga je v zvezi z ustavnimi problemi oblikoval že na prvo gradivo za novo ustavo in ga tudi predložil ustavni komisiji sredi septembra. Znova pa se je zavzel za to, da bi v ustavi ostal variantni dodatek preambuli. Gre za to, da bi spoštovanju naše dediščine dodali še besede »in narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda«. Ta boj v letih

1941–1945 je namreč izjemnega zgodovinskega pomena za uveljavitev slovenske državnosti na vsem ozemlju sedanje Republike Slovenije. Upoštevati je treba tudi, da je priključitev Primorske in z njo slovenskega morja k matici Sloveniji pridobitev narodnoosvobodilnega boja. Z množičnim sodelovanjem v tem boju so Slovenci uveljavili svojo državnost s sklepi Kočevskega zbora in z drugimi državotvornimi dejanji ter z velikimi žrtvami kot del svetovne protifašistične in protinacistične koalicije, nakar so vsekakor lahko ponosni.

Formulacija v preambuli pa naj bi bila dovolj široka, da bi bila sprejemljiva tudi za druge politične stranke. Tako naj bi na primer omenjala narodnoosvobodilni boj kot nadaljevanje in vrh stoletnega boja slovenskega naroda za narodno osvoboditev, samostojnost in državnost. Izvršni odbor je še menil, da je v preambuli bolj sprejemljiva varianta o nedotakljivosti človekovega življenja in dostojanstva kot pa beseda svetost, ki po prevladujočem pojmovanju ne sodi v sfero posvetnega, kar pa ustava mora biti.

Izvršni odbor je soglašal z mnenjem, da mora biti težišče ustave na pravicah svoščin in dolžnostih človeka in državljana, pri čemer pa je tudi sodil, da bi bilo treba podrobneje obdelati pravico do pokojninskega zavarovanja ter varstvo borcev in žrtev vojnega nasilja. Glede teh dveh zadev je oblikoval tudi konkretna amandmaja, ki ju objavljamo v okviru.

Pravica do pokojninskega zavarovanja je prav gotovo ena od pomembnejših človekovih pravic, zato v ustavi ne bi smela manjkati. V Sloveniji zadeva približno 335 tisoč udeležencev starostnih, invalidskih in družinskih pokojnin, med njimi je tudi 43.900 osebnih upokojencev iz vrst borcev NOB.

Ustavni osnutek tudi povzema nekatere določbe sedanje ustave o vojaških in delovnih invalidih, izpušča pa določbe o varstvu borcev NOV, civilnih invalidih vojne, žrtvah fašističnega nasilja, borcev za severno mejo, slovenskih vojni dobrovoljcev itd. Zakaj je tako, ni pojasnjeno niti v obrazložitvi ustavnega osnutka, izvršni odbor pa je menil, da se s tem ne more strinjati. Sedanja ustava zagotavlja omenjenim kategorijam primerno urejen sistem socialne varnosti. Podrobneje je urejena v 14 zveznih zakonih, 43 zveznih izvršilnih predpisih, 7 republiških predpisih in 12 republiških podzakonskih aktih. S samostojnostjo slovenske države bo treba vse, kar je zdaj urejeno z zvezno zakonodajo, urediti v republiki. Pri tem pa bo vsekakor potrebno ohraniti doseženo stopnjo socialne varnosti navedenih skupin prebivalcev Slovenije, zato je predlagano ustavno dopolni-

lo pač nujno. Pri tem je treba upoštevati, da so bile enote narodnoosvobodilne vojske Slovenije z vsemi zalednimi dejavnostmi tudi del svetovne protifašistične zavezniške koalicije in so imele pomembno vlogo pri porazu fašizma in nacizma ter osvoboditvi Slovenije. Tega zgodovinskega dejstva ni mogoče niti zanižati niti spreminjati, saj ga priznava vsa svetovna javnost. Varstvo udeležencev odpor- niških gibanj imajo s predpisi urejeno v vseh evropskih državah, ki so poznale odpor- niško gibanje (Francija, Italija itd.)

Izvršni odbor je podprl tudi predlog, po katerem naj bi

v posebnem ustavnem členu zagotovili pravico do socialne varnosti vsem občanom, ki so dela nezmožni in nimajo potrebnih sredstev za preživljanje. Takšno je določilo 3. odstavka 236. člena sedanje ustave, na njem pa temelji ves sistem socialne in skrbstvene pomoči, ki ga je treba ohraniti, kajti vse drugo bi bilo nehumano in zato nesprejemljivo.

V poglavju o ekonomskih in socialnih razmerjih sta ob lastnini premalo poudarjeni dve temeljni vrednoti – delo in soupravljanje. Po mnenju izvršnega odbora bi bilo potrebno 64. člen dopolniti tako, da bi družbeni in materi-

alni položaj človeka določala delo in uspehi pri delu.

Ustavni osnutek v 73. in 141. členu sicer omenja pravico do samoupravljanja delavcev vendar zgolj kot možnost za zakonsko ureditev te pravice. Izvršni odbor sodi, da bo tudi v novih tržnih in lastninskih razmerah soupravljanje delavcev ostalo temeljna in neodtujljiva pravica, ki je bistvenega pomena za delovno motivacijo in za delavčevo človeško dostojanstvo. Tega se vse bolj zavedajo tudi v zahodni demokraciji, saj imajo soupravljanje kot ustavno pravico zajamčeno na primer v ZR Nemčiji in Italiji.

R. Z.

Mnenje republiškega sekretariata

K ustavnemu osnutku je pripombe, ki se nanašajo na narodnoosvobodilno vojno in udeležencev NOV ter drugih vojn, pripravil tudi republiški sekretariat za borce in vojaške invalide. Predlagal je, naj se v preambulo vključi besede: »in narodnoosvobodilne vojne slovenskega naroda« ali varianta »in narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda«.

Z izrazom **narodnoosvobodilna vojna** se kot je zapisano v obrazložitvi predloga izrecno označuje obdobje druge svetovne vojne na Slovenskem v letih 1941–45. Zaradi izjemnega pomena narodnoosvobodilne vojne v letih 1941–45 za ustvarjanje slovenske državnosti, ki je bila v nekaterih pogledih oblikovana že med vojno (lastna vojska, lastni organi oblasti in sodstva, lasten denar itd.). Zato je sekretariat predlagal, da bi ustavo v preambuli dopolnili, tudi z označbo tega dela zgodovine slovenskega naroda. Če narodnoosvobodilne vojne ne bi bilo, ne bi bilo osnov za ustvarjanje lastne državnosti danes, posebej ne v teh ozemeljskih mejah, saj je prav zasluga narodnoosvobodilne vojne pridobitev Primorske in Istre in sedanja meja z Republiko Italijo. Neizpodbitno je, da so Slovenci svojo državnost uveljavili kot del širše mednarodne koalicije v letih 1941–45. Če se slovenski narod ne bi boril v NOV na strani zaveznikov bi bili Primorska in Istra še danes pod Italijo, saj so zavezniki v atlantski listini, iz katere so se potem razvila načela OZN, podčrtali, da bo sleherni od evropskih narodov obravnavan v skladu s prispevkom, ki ga je vložil v vojni na strani zaveznikov. Sekretariat v svoji obrazložitvi navaja, da ga na to dejstvo stalno opozarjajo tudi borci NOV in antifašisti slovenske in italijanske narodnosti iz zamejstva v Republiki Italiji, ob hkratnem opozorilu, da tudi Republika Italija postavlja v svoji ustavi kot eno izhodišče za povojno Italijo **odpor** – boj proti fašizmu, za njeno osvoboditev. Nepojmljivo jim je, kako da Slovenci v matični domovini narodnoosvobodilno vojno in boj proti fašizmu ne vrednotijo kot enega izmed najpomembnejših osvobodilnih obdobji slovenskega naroda.

V obrazložitvi variantnega predloga pa sekretariat navaja, da se s pojmom **narodnoosvobodilni boj** slovenskega naroda opredeljuje trajno bojevanje slovenskega naroda od tedaj dalje, ko je začutil svojo narodno bit, tako od revolucionarnega leta 1848, preko taborskega gibanja v preteklem stoletju, literarnega, strankarskega in vsakršnega nacionalnega gibanja vse do razpada Avstro-ogrske monarhije, kot tudi čas narodnoosvobodilne vojne 1941–45. Ker tako opredeljen pojem narodnoosvobodilnega boja obsega celovito obdobje tako narodnega gibanja, literarnega, strankarskega in tudi fizičnega boja slovenskega naroda za uveljavitev nacionalnih pravic in oblikovanje lastne države ter pridobitev njene suverenosti sekretariat meni, da ni nikakršnega razloga, da bi lahko kdorkoli nasprotoval vključitvi oznake narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda v preambulo ustave.

Amandmaja

48. a člen

(Pravica do pokojninskega zavarovanja)
Republika zagotavlja tak sistem pokojninskega zavarovanja, da bodo upokojenci socialno varni in da bo pokojnina sorazmerna s prispevkom upokojenca v njegovi aktivni življenjski dobi.
Pokojninsko zavarovanje je obvezno in se ureja z zakonom.

49. a člen

(Varstvo borcev in žrtev vojnega nasilja)
Vojaški invalidi, civilni invalidi vojne, žrtve fašističnega nasilja, borci narodnoosvobodilne vojne, borci za severno mejo in slovenski vojni dobrovoljci uživajo posebno varstvo družbe.
Vrste in način urejevanja tega varstva ureja zakon.

Borci iz Dravograda pravijo:

Nimamo se s kom spraviti

V Sloveniji je veliko borčevskih organizacij in vsaka ima svoje posebnosti. Ena izmed značilnosti borčevske organizacije v občini Dravograd je njena majhnost. Kot pravi njen predsednik Franc Blatnik je pri njih borcev za eno pravo krajevno organizacijo, saj jih je 324, od tega je 18 invalidov. Seveda pa ta majhnost ne pomeni, da nimajo problemov, težav ter svojih mnenj o stvareh, ki se dogaja pri nas. Tudi njih jezijo nekateri procesi, ki potekajo pri nas, sicer pa nam je Franc Blatnik povedal, kaj jih najbolj vznemirja.

»Pri nas v Dravogradu ne čutimo velikih razlik v odnosih z oblastjo in do zdaj nismo imeli z njo nobenih nespornostov. Kar zadeva financiranje, to poteka normalno, kot to predvideva naš finančni načrt. Kako bo s tem v prihodnje bomo videli. Verjetno se bomo morali bojevati za vsak dinar in našo dejavnost ter delo dobro utemeljiti. Ima pa naša organizacija precej stroškov, ki jih druge borčevske organizacije nimajo. Naj v ilustracijo povem, da imamo stike z borci na drugi strani meje in to so stroški. Prvega novembra vsako leto položimo venec in prižgemo sveče na grobišču v Sentrupertu pri Velikovem. Ko umre naš član je normalno, da naša organizacija položi venec na njegov grob, koliko časa bomo to lahko delali, bomo šele videli. Imamo stike z vojvodinski-

mi brigadami, ki so se bojevale v sklepnih bojih druge svetovne vojne na našem območju. Če pridejo oni k nam, ali če gremo mi k njim, so tukaj stroški. Ravno danes je prišlo vabilo naj pridemo v Vojvodino, kjer bi se srečali z borci 6. vojvodinske brigade. Če se ne bomo tega udeležili, bodo zelo užaljeni. Predlagali pa smo jim že, naj bi srečanje pripravili skupaj z 8. vojvodinsko brigado. Tako bi naša delegacija lahko odšla tja skupaj z delegacijo mariborskih borcev in tako bi vsi znanjšali stroške. Ali nam bodo te stroške v proračunu upoštevali ne vemo. Lahko pa se zgodi, da bomo morali v prihodnje vse te stroške plačevali iz svojih žepov.«

Kakšno je sodelovanje borčevske organizacije s političnimi strankami v občini?

»Imam občutek, da z nekdanjimi družbeno-političnimi organizacijama, to so prenovitelji in socialisti, nimamo več tako tesnih stikov, kot pred volitvami. Z drugimi strankami pa nimamo stikov. Vendar pa ugotavljamo, da bomo morali najti načine, da bomo vzpostavili stike tudi z njimi. Vzrok za to je v tem, da so člani zveze borcev na volitvah glasovali za te stranke. Mi smo pripravili sodelovati z vsemi strankami, če te sodijo, da so vzroki za sodelovanje z nami.«

Ali se je v vaši občini kaj spremenilo na področju zdravstvenega varstva borcev?

»Seveda se je in to veliko. Do zdaj smo vsako leto poslali približno 19 članov na zdravljenje. Zdaj je to odpadlo. Predlog za zdravljenje pravi lečeči zdravnik v dispanzerju za borce, končno sodbo pa da zdravniški konzilijski. Ta je letos poslal na zdravljenje samo enega našega člana. Drugi borci po teh kriterijih, ki so zelo strogi in za nas borce nesprejemljivi, niso potrebni zdravljenja. Problem pa je gotovo v pomanjkanju denarja.«

»Člani zveze borcev in drugi državljani težko razumemo, da skuša ena tretjina Slovenije vsiliti tezo o spravi drugima dvema tretjinama republike«, poudarja Franc Blatnik.

Po volitvah smo Slovenci zelo zaposleni s spravo. Kako vaši člani gledajo na to?

»Vsak borec in tudi drugi prebivalci naše občine pravijo naj nas pustijo pri miru. Mi na Koroškem in na Štajerskem se nimamo s kom spraviti. Žalostno je, da ena tretjina Slovenije vsiljuje spravo celi republiki. Spravijo naj se tam, kjer je potrebno. Tukaj

so bili samo Nemci in njihče drug. Partizani s Koroške in Štajerske so prišli v stik z domobranci samo, če so odšli na Dolenjsko, saj jih tukaj ni bilo. Res pa je, da mladina, ki ne ve, kakšen je bil položaj med vojno naseda različnim člankom. Sprašujemo se, komu služijo laži glede števila usmrčenih po vojni. Podatki kažejo, da smo ob koncu vojne zajeli približno 30.000 kvizlingov, to je domobrancev, četnikov in ustašev. Zdaj pa pravijo, da je samo v Teharjih umrlo 40.000 ljudi. Kje je tukaj logika? Čudi nas, da ob teh podatkih nihče ne reagira in jih ne zanika. Seveda pa obsojamo in obžalujemo vse te usmrtnice in smo za to, da se ugotovi, kdo je odgovoren za to, vendar mora to storiti stroka, ne pa politika.«

Vse pogostejši so predlogi za spremembo imen ulic, šol, podjetij in drugega, ki so povezana z narodnoosvobodilnim bojem. So pri vas tudi že takšni predlogi?

»Pri nas jih še ni bilo. Seveda pa to ne pomeni, da do tega ne bo prišlo. Sicer pa menimo, da je NOB tako pomembno obdobje v naši zgodovini, da se ga ne smemo in ne moremo sramovati. To pa ne pomeni, da smo v preteklosti pri njegovem obeleževanju pretiravali. Zdi se mi, da smo z dolgimi imeni ulic tovarn in šol pretiravali.«

Pojavljajo se tudi zahteve naj bi odstranili spomenike in druga obeležja iz NOB.

»Borci menimo, da je to popolnoma zgrešeno, da bi zdaj odstranjevali ta obeležja. V naši občini je malo takšnih spomenikov in obeležij. Vzrok za to je v tem, da je bil Dravograd med vojno na obrobju dogajanja. Tukaj je živel veliko Nemcev, ki so bili številčno močni, prav tako pa so imeli v rokah veliko denarja in so začeli takoj sodelovati z okupatorjem. Že 4. julija 1941 so iz kraja izselili vse Slovence. Tako, da na levem bregu Drave dejansko ni bilo partizanov. Povsem drugače pa je bilo na desnem bregu.«

Ali ste že kaj storili, da bi spominska obeležja in spomenike obvarovali pred morebitnim rušenjem?

»To smo skušali narediti po pravni poti. Za vse spomenike in spominska obeležja, ki so na zasebnih zemljiščih, so lastniki na sodišču podpisali izjavo, da pustijo vknjižiti služnostno pravico. Tako, da spomenika ne more odstraniti noben posameznik, drugače pa bo, če bo to hotela storiti politika. Tega pa nismo storili za spomenike, ki stojijo na zemljišču, ki je splošno ljudsko premoženje in tam lahko pride do zapletov, če bo postal lastnik znan.«

B. K.

Enostranska sprava je nesprejemljiva

V Domu jugoslovanske ljudske armade v Ljubljani je bilo v soboto, 27. oktobra, že tradicionalno srečanje, ki se ga je udeležilo okoli 500 nekdanjih bork in borcev 30. in 31. divizije, jurišnikov ter 9. korpusa narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije.

Po pozdravnih nagovorih je zbranim udeležencem, med njimi so bili narodni heroji, predstavniki JLA in TO, rezervnih vojaških starih in pa Dane Popović komandant ljubljanskega korpusa, spregovoril član republiškega odbora ZZB NOV Slovenije Jože Božič. Udeležence je seznanil s pomenom nedavnih pogovorov s predstavniki strank, ki so zastopane v slovenskem parlamentu in dejal: »Nekateri nam danes zamerijo razgovore iz vodstva novoustanovljenih strank in jih smatrajo kot naš poraz in našo nemoč. V republiškem odboru te razgovore jemljejo zelo resno. Vse stranke v Sloveniji so bile legitimno izvoljene na svobodnih in demokratičnih volitvah. Razgovori so priložnost, da se upremo manipulacijam z NOB, pa tudi zato, da se pogovorimo o tistem, kar še posebej zadeva borce. To pa so nova slovenska usta-

va, slovenska suverenost, gospodarski sistem, odnosi v Jugoslaviji, obrambna vprašanja in JLA, varstvo borcev in vojaških vojnih invalidov ter drugo. V razgovorih z vodstvi političnih strank smo z naše strani odločno začrtali odnos med NOB na eni in kvizlinštvom – izdajstvom na drugi strani in kje je možna pomiritev ali sprava in kje ni možna. Od tega ne bomo odstopili. Uprli smo se vsem političnim provokacijam, ki se še posebej odražajo v kandidiranju ljudi iz vrst nekdanjih kvizlinških enot na odgovorne državne in gospodarske dolžnosti.

Razgovore bomo še nadaljevali, saj poleg sredstev informiranja, ki pa naša stališča objavljajo le delno ali pa sploh ne, svojega časopisa TV-15 in neposrednih razgovorov, drugih možnosti nimamo. Lahko protestiramo na ulici, toda vprašanje je, kakšne koristi bi imeli od tega in kolikokrat bi morali na ulice, čeprav ni rečeno, da se tudi kaj takega ne bo zgodilo.

Za udeležence NOB so žaljive izjave nove oblasti, da vse, kar delajo, delajo na pogorišču nekdanje družbene ureditve. Ne smemo se pustiti ujeti v past, ki bi nas izčrpavala v razpravah o šti-

riletnem obdobju pred pol stoletja, mimo nas pa bi se oblikovale rešitve, usodne za čas, ki je pred nami kot so vprašanja denacionalizacije, vloge cerkve in države, reprivatizacije, brezposelnost, boja za preživetje, najnovejša trgovinska vojna, uresničevanje strategije spreminjanja duha slovenske družbe v nekaj, od česar smo se poslovili že v preteklosti in ki nas lahko pripelje samo k razdvajanju, revanšizmu, medsebojnemu sovraštvu, novi ideološki nestrpnosti med Slovenci, novemu totalizmu in ne navsezadnje tudi do razpada Slovenije.

Zavzemamo se za nenasilno, demokratično in strpno iskanje novih rešitev, za skupno življenje v Jugoslaviji ter v skrajni konsekvenci za miren razhod. Še do brega pol leta nas loči od 50. obletnice fašističnega napada na Jugoslavijo – ustanovitve OF in začetka NOB na Slovenskem. Obletnica ni zgolj stvar borčevske organizacije temveč vsega slovenskega naroda, suverene slovenske države. Odmevati mora široko v javnosti in v svetu. Slovenski borci bodo prevzeli svoj del v proslavljanju tega jubileja, je med drugim dejal Jože Božič.

Jože Čurin

V spomin trpljenja in umrlih sotrpinov

Pred tedni je bilo v Moringu v ZRN spominsko srečanje internirancev iz tamkajšnjega koncentracijskega taborišča. Iz Slovenije sta se srečanja udeležila nekdanja interniranca iz Maribora Niko Vrabl in Arnold Černešek. Po vrnitvi smo se pogovarjali z Nikom Vrablom, ki je tudi član Interesne skupnosti nekdanjih internirancev v tem nemškem koncentracijskem taborišču.

Dejal je, da so jih v tem nemškem mestu prijazno sprejeli ter jim nudili, izredno gostoljubnost. Na spominski svečanosti so sodelovali poleg obeh Slovencev tudi nekdanji interniranci iz Nemčije, Avstrije, Češkoslovaške, Norveške, Luksemburga, Francije in nekaterih drugih držav. Skupaj se jih je zbralo okoli 150 ter so ob tej priložnosti obudili spomin na nemško divjanje v tem koncentracijskem taborišču, saj so bili izpostavljeni težkemu fizičnemu delu in raznim šikanam. Mnogim ni bilo dano, da bi dočakali svobodo. Na spominski svečanosti so jih pozdravili predstavniki tamkajšnje deželne vlade in župan mesta. Na prireditvi so predstavili tudi zgodovino tega mladinskega koncentracijskega taborišča v letih 1940-45. To koncentracijsko taborišče je bilo ustanovljeno že leta 1933 takoj za koncentracijskim taboriščem Dachau in je bilo nekaj časa tudi podružnica tega taborišča.

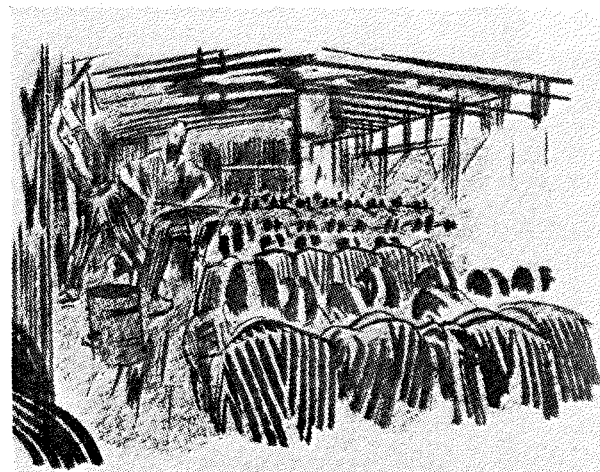
Na posebni prireditvi so nastopili tudi nekdanji inter-

niranci in so tudi čitali iz svojih del. Položili so tudi vence na tamkajšnjem pokopališču in se udeležili tudi maše. Ogledali so si tudi muzej, v katerem so razstavljeni eksponati o tem koncentracijskem taborišču. Sedaj si prizadevajo, da bi pridobili za muzej nove prostore, da bi lahko razstavili vse bogato gradivo.

Zanimali smo se tudi za usodo Nika Vrabla med vojno in za njegovo življenje v koncentracijskem taborišču Moringen. Danes je star 63 let in je med vojno prestal težke preizkušnje in veliko trpljenja. Ujeli so ga 31. januarja 1944 gestapovci skupaj z Arnoldom Černeškom in drugimi mladinci. Od junija 1943 je bil v partizanih na

Pohorju v Pohorski brigadi in so ga od tam poslali na ilegalno delo na teren. V Mariboru je bil sekretar Skoja na Težnem. Najprej je 12 dni preživel v bunkerju v gestapovskem zaporu v Mariboru, potem pa je šel na trnovo pot skozi 21 različnih kaznilnic in zaporov ter končno ostal v taborišču Moringen. V tem taborišču je bilo 43 Jugoslovancev, eden Hrvat, ostalo pa so bili Slovenci, med njimi polovica koroških Slovencev. Niko Vrabl je moral delati v rudniku soli 917 metrov globoko pod zemljo, kjer je skladiščil granate s plinskimi nabojami. Delo je bilo uničujoče, saj je stal v soli in delal v plinski maski popolnoma gol zaradi velike vročine. Zaradi stanja v soli je dobil tudi gangreno, ki jo je le s težavo pozdravil. V Mariboru je bil namreč ranjen v nogo. Delati je moral tudi pri demontaži neeksplozivnih bomb.

M. Kos

Boris Kobe: delitev hrane, risba rdeči tuš in barvni svinčniki, 1945

Srečanje prekomorcev v Izoli

Specifika primorskega osvobodilnega boja

Pred mesecem dni je bilo v Izoli srečanje prekomorcev tudi v počastitev 45. obletnice osvoboditve; šlo je za proslavo, ki je zares uspela tako vsebinsko kakor organizacijsko. Govornika sta bila Miro Kocjan kot bivši prekomorec, zdaj pa predsednik Skupnosti partizanskih pomorščakov Slovenije in Federico Vincenti, ki je predsednik Nacionalnega združenja italijanskih partizanov v Furlaniji – Julijski krajini.

Vincenti je med drugim naglasil pomen italijanskega odprtega gibanja v drugi svetovni vojni, se spomnil tesnega sodelovanja med italijanskimi in jugoslovanskimi partizani, seveda zlasti na naši zahodni meji, ter opozoril na to, da fašistični dejavniki žal tudi v Italiji in drugih delih Evrope spet dvigajo glave, napadajoč prve osvobodilnega boja.

Glavni govornik Miro Kocjan, ki so mu, kakor tudi Vincentiju, navzoči pogosto enodušno in glasno pritrdili, pa je pričel z ugotovitvijo, »da je srečanje prekomorcev sestavni del borčevskih srečanj v Sloveniji, pa tudi v nekaterih drugih republikah; zdajšnje razmere spet postavljajo borce v osrednje političnega dogajanja. Borci kajpak imajo vso predvsem zgodovinsko pravico izreči svoje mnenje o teh dogajanjih, ki so včasih dobesedno mučna. »To pravico, je rekel, imajo zlasti prekomorci, ki jih je bilo blizu 35 tisoč; vanje spada tudi okrog 8 tisoč slovenskih fantov, ki so se na drugih frontah bojevali za zmago zavezniške koalicije.

»Te pravice«, je nadaljeval, »jim tudi zato ni moč odreči, ker so se za nov in boljši jutrišnji

dan bojevali domala po vsej Jugoslaviji, za svobodo vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti. Pa tudi zato ne, ker so v zadnjem delu vojne proti tujemu zavojevalcu predstavljali na najbolj kritičnih odsekih boja udarno moč, jedro najbolj sposobnih, najbolj izurjenih in najbolj uspešnih formacij, ki so neustavljivo preganjale okupatorja.«

»Tudi prekomorci«, je nadaljeval, »smo se bojevali za novo življenje; za narodno samobitnost, zato, da bi naša domovina Slovenija (med prekomorci je bilo daleč največ Primorcev) resnično zaživela kot nova, suverena ozemeljska stvarnost v državi, ki so jo v Evropi ustanovili leta 1918. Težnja za demokratično dosego tega cilja, za demokratično sploh, je bila prirojena pri vseh naših borcih, domala instinktivna, saj smo pripadali delu naroda, ki je bil vsa leta takorekoč najbolj na prepihu, najbolj izpostavljen, pa še najbolj tlačjen pod fašistično diktaturo, ki ji ni uspelo, da bi nas iztrebila. Resnična demokracija, naj bi zamenjala to stanje,« je pojasnil govornik, »je bila v bistvu cilj naše množične odločitve za sodelovanje v osvobodilnem boju.«

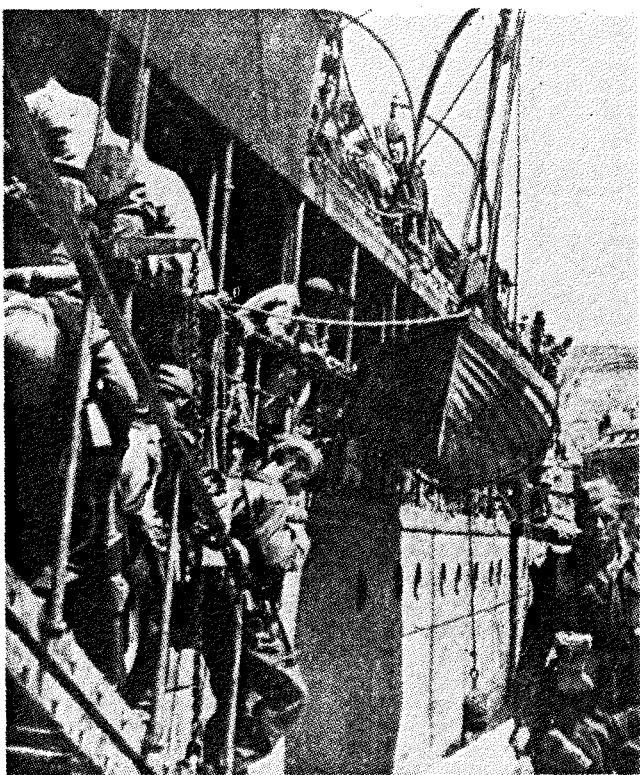
Miro Kocjan je dejal, da zlasti Primorci globoko presunjeni doživljamo današnje razmere, današnje domala kaotično stanje kot resnično tragedijo, ki pa je moralo le dialektično razumeti in je ne smemo sprejemati pasivno. Vrh vsega pa je tudi to, da je narodnoosvobodilni boj imel na Primorskem svojo izrazito specifiko. »Teze o državljanski vojni, je dejal, so za nas na Primorskem grobo natolcevanje, saj smo bili

v protifašistični zavezniški koaliciji dobesedno vsi in smo dejansko predstavljali dragocen zgodovinski fenomen v tedanji odporiški Evropi; kakor so bile fenomen tudi prekomorske enote – na tisoče ljudi čez morje enotno za osvoboditev domovine in za novo demokratično ureditev –, ki pa ga žal marsikdo in marsikateri krog še nedavno ni hotel ali ni znal ceniti dovolj.«

»V nekaterih zapisih zadnje čase beremo, da je napočil čas,

ko se moramo braniti pred napadi o državljanski vojni; to je napak. Tu ne gre za obrambo, marveč zato, je rekel Kocjan, da pričnemo mnogo bolj ofenzivno nastopati proti takim težavam, ki imajo namen uzakoniti kvizlinške formacije. To je za nas na Primorskem tuje, politična intriga, ki jo ne more prenesti niti najbolj majava zgodovina.«

Soglašamo pa seveda s tem, da so bili poboji, o katerih ni-

Tako so se izkricali borci 3. prekomorske brigade v pristanišču na Visu v začetku marca leta 1944.

smo vedeli ničesar, po vojni nepotrebni, da so bili ekcesi in da naj zgodovina, kar zadeva to neprijetno stran dogajanja, kar pošteno opravi svojo vlogo pri nas in drugod. To pa seveda nima kaj opraviti z narodno osvobodilnim bojem, ki ga je zgodovina že in še kako potrdila kot eno najbolj pomembnih sestavin evropske in svetovne protifašistične koalicije. O sami spravi pa menijo prekomorci: »Sprava da, potrebna je, pa še kako, saj smo konec koncev tudi majhen narod, toda kdor se je med vojno udnjal zavojevalcu, ta ne more od nas doživeti zgodovinske sprave.«

Govornik je imel hkrati pripombe na nekatera tolmačenja, ki spremljajo množični boj Primorcev in prekomorcev za svobodo in demokracijo; tako je na primer rekel, da je samo deloma res, da je nekdanja partija neposredno in odločno vplivala na odhajanje prekomorcev v partizane. Dejstvo je, da si je ogromna večina prekomorcev samoniklo, spontano, spodbujena od izjemno bogate narodno – kulturne zakladnice primorskih ljudi utrla pot v partizane, bojujoč se za svobodo, za resnične človekove pravice, pričeni z narodnostmi. Seveda je jugoslovansko in slovensko partizanstvo delovalo nanje kot mik, kot kažipot. Osvobodilni boj Primorske se je začel že leta 1918.

V zvezi s pripravami za svetovni kongres Slovencev je v svojem nagovoru Kocjan dejal, da je to kajpak hvalevredna zamisel; da pa ne bi smeli pozabiti, da se je taka zamisel porodila že v partizanih, zlasti v nekaterih prekomorskih kulturnih krogih, jo je pa partija žal tedaj zavrnila. Namen je torej dragocen, toda kaj, ko pa so že znamenja, naj bi ta kongres pomenil razračunavanje z našo preteklostjo.

Omenil pa je tudi dobesedno nasilnost klerikalne propagande v zadnjem času; pri tem je menil, da »žal, kakor kaže, ne gre za vero, za verništvo, kar bi bilo v pogojih demokracije, pluralizma, še kako razumljivo in sprejemljivo, marveč naravnost za klerikalizem grobe vrste, se pravi za tok, ki pelje zanesljivo nazaj. Dobesedno vsa Evropa, je poudaril, gre v laičnost, podporo v tem smislu zasledimo celo v papeževih govorih (biti laik ne pomeni biti proti veri); mi, sredi Evrope, pa naj bi zdaj ubrali pot, ki ne more predstavljati demokratičnega razmaha. Razen vsega je to pot, po kateri nameravajo vgraditi vero v državo.

K sreči pa so razlike; primorska duhovščina, je rekel, je bila vseskozi ne samo skupaj z narodom, marveč je pogosto celo navdihovala Primorce k tistemu, čemur danes pravimo človekove pravice. Dotaknil se je tudi, in grajal, pripravo učnih načrtov, s katerimi naj bi prezrli pomen narodnega osvobodilnega boja, ali pa načrte, po katerih naj bi sčasoma odstranili pomnike NOB.

Miro Kocjan se je, razen tega, opredelil za konfederativno ureditev Jugoslavije, kajpak za vsestransko utrditev slovenske državnosti in suverenosti, skozi zdajšnje priprave za ustavo, hkrati pa, vsaj za zdaj, proti »odcepitvenim avanturam«, ki jih tudi tujina ne sprejema.

Končal pa je takole: »V prehod v novo tisočletje živimo precepne trenutke. Svet se čedalje bolj demokratizira, padajo zidovi, izginjajo meje, ki so še nedavno ločevale. Korenito prenovijo doživljajo filozofije in filozofske teze. Toda takratni ideali, ideali NOB, ki so bili vodilo tudi Primorcev in prekomorcev, niso izgubili svoje vrednosti, vrednot in svežine.«

AB

Kongres bivših italijanskih deportirancev

Nikdar ne bomo pozabili...

Taka je bila rdeča nit razprav na 10. nacionalnem kongresu ANED – Zveze bivših italijanskih deportirancev v nacističnih taboriščih smrti, ki je bil konec oktobra (od 18. do 21.) v starodavnem toskanskem mestu Prato. Izzval jo je predsednik Gianfranco Maris z uvodnim referatom, ki ga je toplo pozdravilo okrog 200 delegatov (organizacije ANED so na kongres poslale po enega na 35 bivših deportirancev in članov njihovih družin).

Gianfranco Maris je v predsedniškem sporočilu analiziral mednarodna dogajanja – od združenja Nemčije, zalivske krize, do etničnih napetosti v vzhodni Evropi in Izraelu ter je končno omenil tudi Jugoslavijo med področji, ki ogrožajo svetovni mir. Govorec o nemški združitvi je poudaril: »Ne vemo, po kateri poti političnega, gospodarskega in socialnega razvoja bo krenila enotna Nemčija. Pomembno pa je, da noben Nemec ne pozabi dejstva, da ne bi bilo nobenih delitev Nemčij, če bi ne bilo vojne, ki jo je Nemčija sama sprožila pod vodstvom Hitlerja. Pomembno je, da se Nemci osvobodijo droge zgodovinskega revizionizma. Mi ne bomo preteklosti nikdar pozabili in se bomo potrudili, da tega tudi oni ne bodo, saj je to tako v njihovem, kot v interesu vseh ljudi na svetu«.

Kongres so pozdravili številni italijanski predstavniki, od mesta gostitelja, regije, do vodilnih italijanskih ustanov iz Rima, predsedniki mednarodnih taboriščnih odborov vseh večjih bivših nacističnih taborišč, ter delegacije nacionalnih borčevskih in taboriščnih organizacij iz cele Evrope.

Lado Pohar, vodja delegacije ZB NOV Jugoslavije in ZZB NOV Slovenije je poudaril, da se v Evropi odpirajo nove možnosti sožitja, sodelovanja in razumevanja, ki pa jih bo mogoče uresničiti le na podlagi spoštovanja človekovih pravic, enakopravnosti narodov in držav, velikih in malih ter zaščite nacionalnih manjšin. »Upamo, da bo nova Evropa, katere aktiven del želimo biti tudi mi v Jugoslaviji in v katere oblikovanju ima pomembno vlogo prav naša dežela, gradila na vrednotah in dosežkih ljudske civilizacije, solidarnosti ter antifašizma. To je pomembno tudi zato, ker se znova prebujajo in oživljajo sence preteklosti, agresivnega nacionalizma in šovinizma; pojavljajo pa se tudi zagovorniki nedemokratskih rešitev. Vse te dileme so prisotne in močno konfrontirane tudi v Jugoslaviji...«

Zavzemamo se za to, da bi mir, strpnost in demokratični dialog zmagali v sedanjih konfliktnih odnosih v svetu, Evropi in pri nas, tako, da se bomo lahko čimprej vključili v Evropo enakopravnih narodov in narodnosti. Pri tem računamo tudi na vašo solidarnost, razumevanje in podporo«, je sklenil Lado Pohar.

Skupina delegatov je kongres opozorila, da del nemškega prebivalstva skuša potisniti globoko v pozabo medvojna dogajanja v uničevalnih taboriščih, ki jih zdaj v bivši vzhodni Nemčiji »obglavljajo« z odpuščanjem vodstev, zgodovinarjev in osebja. Kongres je zadolžil predsedstvo ANED, naj posreduje pri nemških oblasteh, da ohranijo taborišča ter njihove muzeje in zgodovinske oddelke zato, da »ne bi šla v pozabo beda, trpljenje in tragedije, ki jih je nacizem prizadejal našim družinam in prebivalstvu vse Evrope«.

Na predlog tržaške delegacije so med sklepe kongresa vključili tudi zahtevo italijanskemu parlamentu, da pohiti s sprejetjem zakona o globalni zaščiti slovenske manjšine. Priporočajo tudi dopolnitev in izenačitev obstoječe zakonodaje za italijansko manjšino v Sloveniji in Hrvaški, saj »manjšinska politika predstavlja pomemben element za dobrososedske odnose ter sodelovanje med Italijo in Jugoslavijo«.

Predstavniki regij in člani nacionalnega sveta ANED so nato poročali o delovanju organizacije ter predlagali smeri in poudarke njenega prihodnjega razvoja. Poudarjali so dosežke na kulturno propagandnem, zgodovinsko raziskovalnem in socialno zdravstvenem področju. Med prvimi so navajali, da odločno zavračajo napade na odpornost in poizkuse revizije italijanske ustave, ki temelji na njegovih vrednotah.

Profesor Guazza, eden vodilnih italijanskih zgodovinarjev, je poročal o raziskovanju rezistence, ki ga podpirata ANED in ANPI, financira pa država. V Italiji zdaj deluje 60 zgodovinskih inštitutov, ki razpolagajo z bogatimi bibliotekami in najkompaknejšo dokumentacijo na to tematiko v Evropi. V zadnjih letih so opravili številne raziskave, organizirali seminarje, okrogle mize in posvete ter izdale 305 publikacij; 118 jih govori o trpljenju v bivših nemških uničevalnih taboriščih.

Ko so naštevati dosežke organizacije na socialno-zdravstvenem področju, so poudarili dodatne, izredne pokojninske prejemke, ki jih dobivajo vsi bivši deportiranci, brezplačne zdravstvene usluge in zdravila ter brezplačne prevoze v lokalnem in regionalnem prometu. Neuresničena je doslej le še zahteva, da bi take ugodnosti uživali po smrti bivših nacističnih taboriščnikov tudi člani njihovi družin.

Ob 10. kongresu so analizirali zanimive spremljevalne prireditve v mestu Prato, ki ga niso slučajno izbrali kot »etični sedež« kongresa. V tej toskanski pokrajini so se namreč borile številne partizanske enote, 400 prebivalcev so leta 1944 nacisti odpeljali v taborišča smrti, od koder se jih je vrnilo 39. Tako so odprli razstavo o strahotah tržaške Rižarne ter predstavili knjigo o tem edinem uničevalnem taborišču v tem delu Evrope. Delegate so povabili na tovariško srečanje v delavski prosvetni krožek v vasi Ferlini, kjer so nacisti obesili 19 partizanov, med njimi dva Rusa in dva Jugoslovana.

Župnik moderne nove cerkve »Kraljica miru« Don Mauro je delegate povabil na spravni recital »Od smrti k življenju« v katerem je sodelovala tudi delegacija avstrijskega pobratenega mesta Ebense, kjer so v taborišču smrti med vojno umirali tudi deportiranci iz Prato.

»Gorje, če bomo pozabili zgodovinski spomin na to, kar se je dogajalo; gorje, če bomo oprostili«, je dejal tu v svojem govoru župan Prato, Alessandro Lucarini in nadaljeval: Vendar »ne pozabiti« ne pomeni gojiti povračilnih občutkov, sovraštva in rekriminacije; ne pozabiti je edina odkritosrčna predpostavka za spravo, ki ni le prehodna, za vzpostavljanje stikov, ki so edino sredstvo, da bi se ljudje med seboj poznali in spoštovali. Rudolf Graf, župan avstrijskega mesta Ebense, pa je odvrnil: »Naš najpomembnejši cilj mora biti: Nikdar molčati o tem kar se je dogajalo! Zgodovina nas je poučila in nam še danes dokazuje, kako ljudje hitro pozabljajo. Vendar, kdor pozablja preteklost, jo mora pogosto ponavljati...«

Dan

Štirinajst dni po svetu

Ljudi nihče nič ne vpraša

Usodne odločitve ni mogoče sprejemati čez noč ali celo nepremišljeno, zato je ameriški predsednik George Bush poslal na daljšo turnejo svojega zunanjega ministra Jamesa Bakerja, da bi še enkrat otipal razpoloženje zaveznikov, dvostranskih in skupnih v okviru ZN, do vojne v Arabsko-perzijskem zalivu.

Tako ciničnega barantanja z datumom spopada stotisočev vojakov na eni in drugi strani že dolgo ni bilo. Najnovejši rok se bo iztek v teh dneh, nakar se bo vojna »najverjetneje začela decembra

evropski intelektualci in ugledni politiki. Izjema je stari borec za mir na svetu Willy Brandt.

Tudi o neuvršenih ni niti sledu! Veliko imajo izgovorov in opravičil, kar bo moralo pomeniti tudi konec njihove vloge pomembnega mednarodnega posredovalca v prid miru na svetu.

Vse drugo je daleč od realnosti ali pa od pripravljenosti za večje angažiranje. Jaser Arafat se še naprej redno srečuje s Sadamom Huseinom, Mitterrand in Gorbačov pa sta med svojim srečanjem

utegnejo že kmalu, decembra, znajti v sporu, če že ne trgovinski vojni z – Američani.

Verjetno bodo ministra Bakerja v Moskvi povprašali tudi kako je z obljubljenim gospodarsko in finančno pomočjo za uspeh sovjetske perestrojke in vsega, kar je povezano z njo. Velika država se osamljena otepa s političnimi in gospodarskimi težavami zaradi katerih sicer vzbuja občudovanje na vseh straneh, drugače pa jo vsi pustijo, da se rešuje, kakor se ve in zna. Udarci prihajajo od vsepovsod, takšni, da bi jih bilo vredno vsestransko analizirati in povprašati po njihovih iniciatorjih, vendar nihče tega še ne počenja na glas.

V Romuniji, kjer imajo svojih težav na pretek, pozivajo k ustanavljanju prostovoljskih »odredov za Moldavijo«, na kraju samem, v Moskvi in Kišinjevu pa poskušajo pomiriti strasti in doseči »zamrznitev«, ki je postala začasna blagodejna praksa v sedanjih sovjetskih vrtincih. »Tako je treba razpustiti prostovoljske odrede Ljudske fronte Moldove in podobne formacije, ki so jih ustanovili Gagauzi.« Vse to z namenom, da bi ustavili hudournik, ki se je sprožil že zelo blizu meja »bivšega« zahodnega sveta. Čeprav v posameznih sovjetskih republikah še kar prihaja na oblast opozicija, se vrhovna oblast kaj dosti ne spota ob takšne pojave ker mora skrbeti za ugled sovjetske države po svetu, ker mora izpolnjevati meddržavne dogovore, dati državljanom materialne možnosti, ki jih je obljubila perestrojka. Poleg tega pa imajo svoj odmev tudi opozirila med vrsticami sicer dramskih obvestil, da je »tre-

čiji, v predvolilni kampanji pa utegnemo doživeti velika presenečenja. Ker je od stopnje in kvalitete sožitja s sosedi marsikdaj odvisen notranji razvoj, je nemški zunanji minister Hans-Dietrich Genscher poiskal priložnost za razgovore z novim vodstvom v Pragi. Čeprav ni imel niti en dan časa, je le moral odgovoriti na vprašanje o vlogi sudetskih Nemcev v predvolilni kampanji. O značaju sudetskih Nemcev in o tem kaj znajo narediti, če imajo zaslobo večinskega naroda, pa so Čehi in Slovaki dobro poučeni. Ko gre za Nemce in njihovo moč, ne kaže ničesar prepuščati naključju.

V tem velikanskem vrtincu političnih možnosti in strasti se je oglašala tudi republika Slovenija. Predsednik skupščine dr. France Bučar je bil v Ameriki, kjer je imel priložnost govoriti o naši politiki, naših željah in namenih, vlogi naših razseljenih rojakov ter o pogledih na jugoslovansko politiko, kakor jo vidijo na oni strani Atlantika. Vsiljuje se misel, da v Washingtonu skrbno odmerjajo dozo svoje naklonjenosti majhnim državam, kakršna je zanje Jugoslavija, Slovenija pa še posebej. En odmerek te vrste je tudi spremenjena vsebina amandmaja, ki je grozil s konkretnimi gospodarskimi sankcijami Jugoslaviji ali njenim posameznim republikam. Če bi ostalo po starem, bi kaj lahko doživeli – ne glede na naša prizadevanja – trenutno prekinitev gospodarskega sodelovanja med Jugoslavijo in ZDA na nekaterih področjih.

Hudo se je vračati na misel, koliko je Jugoslavija že utrpela škode, ker je v svetovnih merilih majhna država

Če bo res kaj v puščavi: Ameriški mornariški pešec med nočno vajo svoje enote v arabski puščavi. Podnevi je za vojno še preveč vroče

letos ali januarja prihodnje leto«. Tedaj bomo pričeli »zavezniškega«, to je ameriškega napada na Irak. Če Sadam Husein ne bo sklenil, da se bo le umaknil iz Kuvajta. Drug za drugim so propadli poskusi za posredovanje, še posebno odmeven pa je bil polom, ki ga je doživel sovjetski diplomat Primakov. Posredovanje in diplomacija prinašata in terjata popuščanje na eni in drugi strani. Iraški voditelj je vsem zagotavljal, da se je pripravljen umakniti iz enega dela Kuvajta, če druga stran razveljavi sankcije in blokado Iraka. Druga stran ni niti za trenutek odstopila od svojih maksimalnih zahtev. Še več kot to!

Iz Washingtona in Londona prihajajo grožnje, da bodo sankcije trajale vse do strogogljavljenja režima Sadama Huseina, dokler Iraku ne bodo odmerili visoke vojne odškodnine Kuvajtu in zaveznikom. Grozijo celo, kar nima primerjave v mednarodnih odnosih, da bodo Irak »za vse čase« onеспособili za kakršnokoli vojaško akcijo v Zalivu in drugje s tem, da bi uničili njegove ne le vojaške kapacitete, temveč tudi kapacitete za razvoj gospodarstva. Sadama Huseina in njegovo vlado so že razglasili za vojne zločince, ki bi jih postavili pred sodišča, če bi ostali živi.

Morda Primakov ni bil najbolj primeren za posredovanje. Jordanski kralj Husein je imel realne možnosti in pripraviel ustrezen načrt, vendar sta ga onemogočila ameriški pritisk (vojaški) ter savdska blokada naftnih dobav. Egipt je avtomatsko odpadel kot posredovalec, ker je stopil na ameriško stran, Turčija bi morda lahko storila kaj več, vendar je postavila koristi pakta NATO pred vse drugo. Švedi in Indijci, tradicionalno angažirani v posredovanju se še niso oglasili, kakor tudi ne

v Parizu izrazila prepričanje, da se je mogoče izogniti vojni, toda, eden od njiju je postavil svoj ekspedicijski korpus pod ameriško poveljstvo, drugi pa se bolj ukvarja s formiranjem skupnega vojaškega poveljstva v okviru Varnostnega sveta ZN.

Na nemirnem prizorišču edina ostajata Sadam Husein in George Bush z medsebojno nesprejemljivimi stališči in dozob oboroženima armada. Dozdaj se je v vsem tem bolje znašel iraški voditelj. Ni mu sicer uspelo razbiti vrst ameriških zaveznikov, je pa omajal precejšen del ameriške javnosti in kongresa, ki zdaj ne vidijo pravih interesov za vstop Amerike v vojno. Razbil pa je tudi vrste ameriških zaveznikov v arabskem svetu, še posebno tistih, ki jim je več za skupno arabsko stvar, kakor pa za ameriške interese v zalivu!

Predsednik Bush je spoznal, da čas ne dela zanj, zato špekulira z datumi zavezniškega napada v puščavi. To je taktika pokerske igre, pravijo opazovalci. Vloženega je veliko, vendar je veliko tudi tveganje. Amerika te dni, zmagovalka v hlani vojni in v nekaterih podvigih v bližnji soseščini, si ne more privoščiti novega Vietnama ne glede na to ali so Iranci sposobni ponoviti tisto, kar je zmogel Vietnam!

Veliko vprašanje je, koliko so ameriški evropski zavezniki pripravljeni angažirati v ameriški vojni v Zalivu? Na izrednem vrhu 12 držav Evropske skupnosti v Rimu so še enkrat podprli Američane, saj jih to ni nič veljalo. Voditelji držav pa so bili zelo neenotni in takšni so se tudi razšli, ko so govorili o mone-tarni združitvi v drugi polovici tega desetletja, o subvencijah v kmetijski proizvodnji in še nekaterih gospodarskih elementih, zaradi katerih se

Takšen je menda vsakdanji prizor v sovjetskih pekarnah oziroma trgovinah s kruhom. Potrpljenje ljudi je postalo že zelo redka dobrina.

ba poklicati na odgovornost vse tiste, ki so krivi izzivanja sporov in hujskanja na mednarodne spopade – ne glede na funkcije.«

Dogodki v SZ so precej zasenčili razvoj v prejšnjih socialističnih državah vzhodne Evrope kjer smo pričeli velikega nezaušaja, predvsem do nove velike države – enotne Nemčije. Potem ko so se Poljaki nekako sprijaznili z obljubo bonske vlade ter z zavezniškimi jamstvi, da nemško-poljske meje niso ogrožene, da Nemčija nima ozemelskih zahtev do Varšave, je svoje pomisleke izrazila tudi Češka in Slovaška. Naglo se bližajo volitve v Enotni Nem-

in Slovenija, ker je majhna celo v jugoslovanskih razmerah. Hvaležnejša je misel na naš ponos in moč, ko se je treba braniti pred aroganco močnih in se dokazovati. Američane moti Kosovo, pa čeprav jih je malo, ki kaj vedo o njem. Morda se bodo stvari zvrstile po zgodovinskem redu zdaj, ko se Albanija »odpira«, ko je začutila široki svet, prej skrit njenim očem in ko so ljudje raznih profilov voljni spregovoriti o tistem, kar se je tam dogajalo pod plaščem desetletja razvijajočih se ideologij. Po begli pisatelj Ismail Kadare trdi, da je pravi človek za to.

fl-

Politkomisar Sime zbira in komentira

Z gnojnico na Primorje

V Pismih bralcev je neodvisen časopis Demokracija, 23. oktobra objavil pismo nekega F. F., ki je med drugim zapisal (navajam):

»Še nekaj o kolaboracionistih na Primorskem. Primorci (podčrtano že v izvirniku, opomba Sime) se hvalijo, da so najbolj zavedni Slovenci, pozabljajo pa povedati, da so bili prvi, ki so služili italijansko vojsko, prisegli fašizmu in bili naši okupatorji! Ni bilo lažjega dela kot iz fašista preleviti se v komunističnega borca narodnoosvobodilnega boja!« (konec navedbe).

Odkrito priznam, da take svinjarije na račun Primorcev (tostran in onstran državne meje), ki so od vseh Slovencev največ, najbolj in najdlje trpeli pod fašizmom, doslej še nisem nikjer prebral!

Uredništvo Demokracije (Bojan Korsika, direktor in v. d. glavnega in odgovornega urednika, Jože Novak (urednik deska), dr. Ljubo Sirc, Viktor Blažič, Ivo Zajdel, Vine Bešter, Tomaž Topčič, Vida Pipan-Volaj, Marko Jenšterle, dr. Franc Zagožen in dr. Janez Jerovšek) zna še kako cenzurirati ali uradno krajšati pisma bralcev, kar sem že dokazal v svojem komentarju Demokracija cenzurira (TV-15 11. oktobra). Ugotavljam, da se tokrat uredništvo Demokracije ni poslužilo te pravice, kar dopušča sklep, da uredništvo ocenjuje, da pisec F. F. ni napisal ničesar takega, kar bi bilo lahko žaljivo za Primorce, zaradi česar se od navedenega pisarja ni niti ogradilo!

Demokracijo so ustanovili sami preizkušeni in preverjeni demokrati spoštovani France

Bučar, Janez Janša, Ivan Oman, Tomaž Pisanski, Hubert Požarnik, Dimitrij Rupel, Laura Štraus, Veno Taufer, Ivo Urbančič in Peter Volasko. Ali se tudi oni strinjajo z gornjim nezaslišanim in z ničemer dokazanim napadom na Primorce?

Kaj bodo zdaj storili primorski Demosovci, saj je konec koncev Demokracija tudi njihovo glasilo?

Uredništvo Demokracije vljudo prosim, da obelodani, kdo se skriva za šifro F. F., da bo vsa slovenska javnost le zvedela, kdo je Primorce tako velemojstrsko obtil z gnojnico!

Neugnani velemojstrski polivalec gnojnice F. F. je še zapisal, Demokracija pa objavlja:

»Ali lahko zgodovinarji raziščejo to, koliko je padlo slovenskih partizanov? Slovenski partizani so imeli malo izgub, vsi so se vrnilili!« (podčrtal Sime).

Tako je neznani F. F. s pomočjo Demokracije pred Dnevom mrtvih svojsko »počastil« spomin na številne padle borce za svobodo slovenskega naroda, katerih grobovi so razsuti po vsej Sloveniji in še prek državnih meja!

Spet nov prispevek k utrditvi narodne sprave...

Gornje vrstice sem zapisal 27. oktobra.

Hrvaški domobranci

V Zagrebu so ustanovili društvo »Hrvatski domobran«, ki se bo trudilo za pomiritev, vendar pa ne za pozabo vseh vojnih in poveljnih tegob hrvaškega naroda.

Zagrebski Vjesnik je poročal, da bo »Hrvatski domo-

bran« zahteval od hrvaških oblasti izenačitev položaja vojakov hrvaških oboroženih sil NDH s položajem – udeležencev NOB! Zahteval bo še, da se mrtvim domobranom in nedolžnim državljanom, ki so izgubili življenje med vojno in po njej, prizna status »žrtev komunizma!« Od oblasti pa društvo zahteva, da sproži posatopek proti ukazovalcem in izvajalcem vojnih še zlasti poveljnih zločinov na Hrvaškem.

Zahteve društva »Hrvatski domobran«, ki zagotavlja, »da smo vsi prehodili trnovo pot trpljenja med vojno«, so med hrvaškimi partizani vzbudile hudo ogorčenje, ki še zlasti energično zavračajo kakršnokoli izenačevanje z domobranci!

Kljub slabo skritim simpatijam do »Hrvatskega domobrana«, pa se oblasti zaenkrat še niso opredelile in modro molčijo...

Ob tem se mi vsiljuje vprašanje, kdaj se bodo podobno organizirali tudi slovenski domobranci. Ne morem namreč spregledati dejstva, da imajo oni in otroci domobrancev sila pomembne položaje v novi oblasti in v strankah, ki tvori jo Demos...

Maščevanje

Na zadnjem zasedanju hrvaškega cekaja – Stranke družbenih sprememb so ostro obsodili zadnje pojave maščevanja vladajoče stranke HDZ nad strokovnjaki in znanstveniki v zdravstvu, če so le-ti člani ZKH-SDS ali pa so kot nepartijski kandidirali na partijskih listah. Tako je pred kratkim moral odstopiti direktor bolnice Josip Kajfež v Zagrebu, prof. dr. Frane Rušinović, ki se je medtem že zaposlil v ZDA! Nekaj podobnega se obeta tudi svetovno znanemu ginekologu prof. dr. Asimu Kurjaku in številnim drugim.

Med najbolj zadrtimi preganjenci »boljševikov« je prof. dr. Beško Barac, svetnik Nevrološke klinike Rebno v Zagrebu.

Pri tem pa močno čudi, da je preganjalec dr. Barac bil sprejet v SKOJ že leta 1947, kmalu zatem pa še v partijo. Dr. Barac je bil vrsto let vodilni partijski funkcionar Kliničnega bolniškega centra, od 1968 do 1974 član mestnega partijskega komiteja Zagreb, do leta 1982 pa poslanec (delegat) v hrvaškem Saboru.

Razen številnih mestnih in partijskih priznanj in plaket ima dr. Barac kar lepo zbirko kolajnz: orden dela s srebrnim vencem, medaljo za vojaške zasluge, orden zaslug za narod s srebrnim vencem. Dr. Barac je tudi edini zdravnik, ki ni sodeloval v NOB pa je prejel visoko odlikovanje orden dela z rdečo zastavo!

Na zadnjih volitvah je dr. Barac kandidiral na listi Kolicije, brž po volitvah pa je obrnil plašč po vetru in je sedaj med zagrebškimi zdravniki najglasnejši »prvoborec« vladajoče HDZ...

Ob tem je na omenjeni seji hrvaškega cekaja dr. Zdravko Tomac, podpredsednik stranke, izjavil: »Zanimanje za stranko se krepi, številni člani pa prikrivajo svojo pripadnost, ker se bojijo, da utegnejo biti pri odpusčanju tehnološkega presežka prvi na seznamu. Zato zahtevamo od dr. Tudmana, ki poudarja, da je Hrvaška ena najbolj demokratičnih držav, naj to dokaže

tudi v praksi, ker so vse druge pravljice. Omeniti kaže zadnje primere revanšizma, odpuščanje direktorjev zagrebških bolnic, ki so člani ZKH-SDP, ko v ospredju ni več strokovnost, kot so bili obljubili, temveč politična neporečnost. Nad tem, pa tudi nad ravnanjem nekaterih svojih ljudi se mora vodstvo HDZ globoko zamisliti, saj to onemogoča normalno delovanje večstranskega sistema na Hrvaškem.«

Dr. Zdravko Tomac je še izjavil, da v nekaterih hrvaških občinah sodniki in tožilci množično obiskujejo partijske organizacije z zahtevami po potrditvah, da nikoli niso bili komunisti. Tako si nameravajo zavarovati hrbet pred napovedano množično zamenjavo ljudi v hrvaškem pravosodju.

Ministri pa kar rajzajo

Že nekajkrat sem zapisal, da ljudje po vsej dolini šentflorjanskih enotno kritizirajo brez ozira na strankarsko pripadnost, da novi oblastniki vse preveč potujejo po širnem svetu in da so pri tem izgubili vsak občutek za mero.

Psprav ko sem pisal te vrstice v soboto 27. oktobra je ob 19. uri v večernih poročilih ljubljanskega radia napovedovalec povedal:

Predsednik slovenske skupščine dr. France Bučar je prispel v New York, medtem ko sta v Cleveland prispela podpredsednik slovenske vlade dr. Jože Mencinger in Jože Skobrnje, sekretar za ekonomske odnose s tujino Gospodarske zbornice Slovenije.

Predsednik slovenske vlade Lojze Peterle pa je v spremstvu ministrov Maksa Bastla (trgovina) in Inga Paša (turizem) prispel v Videmsko pokrajino, kjer se bodo mudili dva dni.

V Gornji Senik na Madžarskem pa je prispel slovenski minister dr. Janez Dular, odgovoren za Slovence v tujini.

V München, glavno mesto Bavarske, pa sta pripotovala podpredsednik Slovenskih krščanskih demokratov Franc Miklavčič in poslanka Spomenka Hribar (Demos).

Zato popolnoma razumem (in odobravam) naravnost roteč poziv, ki ga je na javni tribuni Slovenskega kulturnega zbora pod naslovom Negotovitost kulture pod demokracijo v Cankarjevem domu jezo izrekel dr. Tine Hribar:

»Nekateri ministri z lahkoto potujejo po vseh deželah sveta, nimajo pa časa za sprejem imenitnih, obenem pa prominentnih kulturnikov. Oblast jim je stopila v glavo, še preden jo imajo zares v rokah!« (podčrtal Sime) – (Delo, 27. oktobra).

Poziv je toliko pomembnejši, ker ga je izrekel človek, ki sodi v sam najožji vrh »tajna loža« Demosa, kjer dejansko krojijo njegovo politiko, ki jo potem dobro namazani Demos glasovalni stroj disciplinirano izvaja v večstrankarski slovenski skupščini...

27-dnevna zamuda vlaka

Srbi na Hrvaškem morajo biti hudo bolni, ker so izbrali za svoje voditelje – zdravniške! Tako je šef Srbske demokratske stranke (SDS) neuravnovešeni nevropsihiater dr. Jovan Rašković, njegova desna roka »jastreb« SDS pa je rentgenolog dr. Dušan Zelenbaba, medtem ko je žu-

pan Knina, prestolnice »Svobodnega srbskega ozemlja«, dr. Milan Babić – zobozdravnik!

Znana je njihova vloga pri ustanovitvi »Svobodnega srbskega ozemlja«, s katerim so sila učinkovito presekali na dvoje republiko Hrvaško in prekinili ves železniški in cestni promet z Dalmacijo. Prvi vlak na progi Zagreb–Split je pripeljal s 27-dnevno zamudo šele 27. oktobra!

Velika škoda pa je, da so Srbi na Hrvaškem, ki se venomer sklicujejo na zgodovino, danes povsem pozabili na znanstvenika svetovnega slovesa Nikolo Tesla, ki je večkrat dejal: »Ponosen sem na svoj srbski rod in na svojo hrvaško domovino!«

Vendar pa tudi hrvaški prenapeteži, ki jih ne manjka, ne spoštujejo Nikole Tesle. Tako so – denimo – na Pagu skle-

nili preimenovati ulico Nikole Tesle v ulico dona Josipa Felicinovića, o katerem pa velika večina prebivalcev Paga do tedaj sploh še ni slišala...

Ob tem, se mi vsiljuje vprašanje, koliko časa bodo še Srbi na Hrvaškem med novimi hrvaškimi generacijami le še odkrivali samo ustaše in vsaki zakoniti hrvaški oblasti, ki jih ne posljša, napovedovali sveto vojno.

To me spominja na tipično srbsko šalo o Muji, ki se je v srbski vasi pogovarjal s tremi vaščani. Mujo je kar naenkrat vprašal, če je kdo med njimi Miloš. Ko je eden vaščanov to potrdil, je Mujo brez besed potegnil čakijo (bodalo!) in ga nemudoma zaklal! Ostala vaščana sta bila zaprepaščena:

– Čoveče, što učini!

– Pa Miloš je ubio našeg Murata na Kosovu.

– Ali, pobogu, to je bilo pre 600 dogina.

– A je li? Ja čuo sinoč.

Vaš Sime

Pometamo pred svojim pragom

Je res morala prebuditi človeka v nas voda

Kitajci bi rekli: če hočeš videti sadove enega leta, posadi riž. Če hočeš videti sadove desetih let, posadi drevo. Če hočeš videti sadove stotih let, se ukvarjaj s človekom.

Prav gotovo bi lahko po hudi uri v Sloveniji izrazili vse tisto, kar se je v nas »prebudilo«, tudi z domačim pregovorom. Ljudje v nesreči niso ostali sami in upati moramo, da človek v nas ne bo zaspal, dokler soljudje ne bodo zadihali toliko, da si bodo lahko v nesreči pomagali sami.

Ugibanja, zakaj je bila povodenj tako katastrofalna, niso odveč, pa naj še tako dišijo po iskanju krivca. Tisti, ki so jo preživeli pod dežnikom in so si na srečo do dobra zmočili le noge, so imeli ob zaskrbljenem pogledovanju v nebo in v narasle vode dovolj časa za ugotavljanje malomarnosti. Kogar je zalilo, se je reševal. Bi lahko ukrenil kaj učinkovitega, da mu voda ne bi mogla do živega? Mnogi najbrž ne, številni da.

Kjer je spralo ceste tako, da molijo iz njih le hribčki nad kolesnicami, bi lahko bilo vse skupaj manj tragično že, če bi – resda v dežju – ljudje pred svojimi hišami zavihтели motiko in očistili odtokne kanale. Pa jih mnogi niso, četudi so na lastne oči videli, da lije že nekaj dni zapore in da se drugače kot slabo končati ne more. Kdor je tedaj mislil na cestno službo, ki da ni opravila svojega dela, je imel prav le načelno. Res je, da ljudje plačamo tudi za tovrstne »usluge«, toda izjema zmeraj potrjuje pravilo. Konec konec bodo taki načelneži morda tedne brusili pete na tej isti cesti ali pa s strahom sedali v avtomobile, preden bodo ceste spet take, kot so bile. In dodatno jih bo stalo.

Smo bili manj budni, ker je bil dan vseh svetih? Najbrž, saj so se velike selitve začele že na predpraznični popoldan. Opozorila, da naj bodo ljudje previdni, so sicer bila, toda kdo bi doma zapravljaj štiri praznične dni, ko pa je praznik padel kot nalašč v sredino popoldne. Slovenske državne službe so navodilo, da pri njih ne bodo delali na nepraznični petek, ljudjem zaupale že nekaj dni prej. Če bodo oni pametno izkoristili povezavo prazničnih in delovnih dni, zakaj jih ne bi še ostali? Vzgle, še zlasti s tako visokih logov, vleče.

So svoje pristavili tudi gozdarji? Razmišljanje, da je botrovalo vodni umji nekaj, kaj je zakonsko začasno ustavilo dela v gozdovih, morda ni od muh, kolikor se spomnimo pa gozdarji za svoja normalna čiščenja gozdov z moratorijem na sečnjo niso dobili odveze. Sploh pa, če se je voda zaradi neočiščenih gozdov ustavila, kjer je nihče ni pričakoval ali hotel in je to mogoče zanesljivo dokazati, bodo ljudje že vedeli, zakaj jih je zalilo.

Posledice so tu. Če bomo rekli, da je krivo muhasto vreme, ne bomo daleč od resnice, naučili pa se ne bomo kaj veliko. Enodnevnih zaslužki vseh zaposlenih, solidarnostna pomoč, klicanje brezposelnih na javna dela, pripravljenost ljudi, da pomagajo z denarjem, toplim kotičkom, kjerkoli že, tudi v daljnih krajih, politično ne prav prijaznih, če ne že kar sovražnih, vse to kaže, da smo ljudje vendarle ljudje, politika pa je politika. Zdravo spoznanje, saj vemo, da lahko drug na drugega računamo. Toda če bomo vse to – denar, delo, pripravljenost – izkoristili le toliko, da bodo sedaj poplavljeni čim prej zaživel kolikor toliko normalno, se nam lahko vse skupaj ponovi. Morda ne naši generaciji, kar je slaba tolažba. Dvoje bi se morali naučiti: kako se bomo drugič zaščitili pred hudimi urami in da smo predvsem ljudje. Pred naravo navidez močni, v politiki različnih prepričanj, žal mnogokrat izražanih sračje kričavo, ob tem pa vendarle ljudje. Toda hude ure, ko se ljudje na vse to spomnijo, so na srečo prej izjema, kot pravilo. v življenju veljajo čisti računi, do njih lahko pripeljejo strpni pogovori, za hude in lepe ure pa velja, da smo ljudje mnogokrat muhasti prav toliko kot vreme.

Jelka Zupanič

Odgovor na pisanje »Politkomisar Sime zbira in komentira«, objavljeno v TV z dne 11. 10. t. 1.

Zmešnjava novic okrog novega spomenika in monografije o 14. diviziji

V poglavju KORAJŽA PA TAKA iz zadnjega Simetovega komentarja sem se nehote in nič kriv nenadoma znašel v temnem, mračnem gozdu, z predse nastavljenimi poleni pod nogami. Ubogi bralci TV 15, ko v tem zadnjem času nove demokracije u(p)re)birajo take in podobne – k sreči le navidez brezizhodne in neprehodne po(ves)ti! V gozd nerensic jih pahnejo pisci, kot ta, ki pri meni ni preveril ničesar kar je zapisal.

Že na začetku citiranega članka s prve strani Dela (7. septembra) je huda napaka. Beremo, da bo spomenik namenjen vsem žrtvam pobojev v letih 1945-1948 v Mariboru in okolici. Številka 1948 je čista administrativna pomota, dodatek, ki se je vrnil v ime komisije za postavitev spominskega obeležja pobojev 1945. To napako smo odpravili takoj in je v nadaljnjih dokumentih (vabilih, sklepih) sploh ni. Le pisci so jo spet »pobrali« in postavili na mesto, ki ji dvigne pomen. Negativen, bolje senzacionalen.

Toda mnogo hujša napaka in obenem obdolžitev mene je neosnovana trditev, da bomo za postavitev novega spomenika »dali tudi denar, ki smo ga v proračunu najprej namenili za sofinanciranje monografije o 14. diviziji«. Denar za slednji namen je v proračunu v razdelku 1, postavki 15 – Obveznosti po samoupravnih sporazumih in družbenih dogovorih. Sklep o tem je sprejel že IS skupščine mesta Maribor (predhodnik sedanjega IS SO Maribor) na svoji 13. seji dne 20. 3. 1990. Po tem sklepu se za leto 1990 nakaže odboru 14. udarne divizije za delo na monografijah 2.500,00 din. To ni bilo z ničemer ovrženo in čaka na odobritev (kot ves proračun za obdobje od 16. 4. do 31. 12. 1990) zborov Skupščine občine Maribor, ki se bodo sestali konec oktobra. Očitati Rousu, da je zaplenil že odobrena sredstva za financiranje monografije 14. divizije je torej groba potvorba resnice oz. laž!

Nadalje moram odločno zavrniti Simetovo etiketiranje iz kate-rega nato sledijo njegova popačenja in strupene primerjave. Pripisuje mi namreč, da sem mariborski demosov veljak?!

Bodi dovolj mojega »osvetljevanja poti«, ki ni samo temna ampak tudi polna, milo rečeno: drugače mislečih. Zravnano hodim po njej, od dneva ko sem sprejel to delo!! Zraven si priključim misel pokojnega partizana, ljudskega poslanca in univerzitetnega profesorja, uglednega dr. Maksa Snuderla: »Ljudi ne bi smeli deliti na rdeče, pač pa na poštene in nepoštene«. Misel je spet aktualna...

Anton ROUS, dipl. pravnik
predsednik IS SO Maribor

Na obisku pri Gojku Zupanu na ljubljanskem regionalnem zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine

Vsi javni spomeniki sodijo v kulturno dediščino

Vsa stvar s spomeniki in spominskimi obeležji je seveda najožje povezana s »spravnimi aktivnostmi«, ki ta skrajno napeti čas in naše muke bivanja v Jugoslaviji še povečujejo, oziroma nam jemljejo moči za modrejše presojanje o ukrepih za solidnejšo prihodnost slovenske države. Zdi se, da strasti še zlasti rade prihajajo na dan v manjših okoljih, včasih kar po principu »vi ste vladali štirideset let, zdaj bomo pa še mi malo...« V takšnih kontekstih se pojavlja težnja po odstranjevanju spomenikov padlim partizanom, poime-novanj ustanov in zavodov po partizanih in partizanskih enotah.

Veliko polemike je v zadnjem času povzročila odstranitev Titovega kipa iz poslopja Skupščine Slovenije. Takrat smo v razmišljanjih pri-krat contra ostali na etičnih rav-ninah, danes pa se o teh proble-mih in sploh o varovanju spomenikov pogovarjamo s sodelavcem ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Gojkom Zupanom.

Za začetek nam je pojasnil, da delimo spomenike v tri vrste: v prvi vrsti so razvrščeni zgodovinski spomeniki, nato javni spomeniki in posebej grobišča. Za vprašanja o sled-njih obstaja še posebna zakonodaja in tudi mednarodna konvencija, ki smo jo včasih upoštevali, včasih pa tudi ne.

Avtentične dediščine, zgo-dovinskih spomenikov NOB (o starejših se tokrat nismo pogovarjali), je že zelo malo.

Zaščiteni so s posebnimi odloki. Vendar je tudi med temi mogoče najti nekatere, ki so iz ožje spomeniško-varstvenega vidika sporni – kot je na primer Baza 20, kjer so

na napačni lokaciji postavili popolnoma neustrezen, nov objekt, hkrati pa so še z neka-terimi drugimi posegi (ogromna parkirišča, poseka-na drevesa v širšem radiusu ter preširoka cesta) spreme-nili ambient prvotne parti-zanske baze skoraj do ne-spoznavnosti. Usoda tega spomenika z novim gostin-skim objektom, meni Zupan, je prav tragična, saj si danes njegovo upravljanje in last podajajo kot kosček vročega radioaktivnega materiala. Vsakomur, ki bi se ga lotil, pa obeta skorajšnje nove iz-gube. Ob tem pa je treba ve-deti, da imajo ljudje še naj-bolj pristen odnos prav do av-tentičnih spomenikov NOB. Najboljši primer za to je bol-nica Franja. Ob naravni ne-sreči na objektu Franje se je pokazalo, da so ljudje pri-pravljeni nesebično pomaga-ti, če je tak spomenik ogrožen.

Skoraj bi lahko prešteli na prste obeh rok, kolikor je še takšnih avtentičnih spomeni-kov NOB: na primer bolniš-nica Jelendol, pa Pavčkove bolnišnice, ljubljanska Pod-mornica, bunker v Neubeger-jevi vili za Bežigradom v Ljubljani, slavna tiskarna na Vojskem, potlej je pa ta seznam že skoraj pri koncu.

Neizmerno več je javnih spomenikov, ki po normativ-ni plati, kakor nam je zatrdil naš sogovornik, vsi sodijo v kulturno dediščino. Iz te mase pa so nekateri spome-niki posebej uvrščeni še v kate-gorijo zgodovinskih spomeni-kov – po zgodovinskih krite-rijih (po pomenu dogodka ali osebe) in tudi po likovnem kriteriju. Nekateri spomeniki pa so posebej zavarovani prav zaradi svojega likovnega pomena (kot na primer spo-

menik demonstracij na ljubljanski Miklošičevi cesti).

V ljubljanski regiji je 15 ob-čin in v vsaki je od 70 do 100 spomenikov in spominskih obeležij, vezanih na dogodka iz NOB. Od teh jih je med 10 in 15 odstotki varovanih po spomeniško-varstvenih meri-ljih. Takšno razmerje menda velja tudi sicer za slovenski prostor, (četravno statistike povedo, da imajo nerazvite občine tudi sorazmerno manj spomenikov). Prav vsi ti spo-meniki pa so še vedno del slovenske kulturne dediščine.

Drugo vprašanje je seveda, kdo skrbi za preostanek spo-menikov (85%). V večini slo-venskih občin so doslej na tem področju delovale poseb-ne komisije, ki so skrbale za vzdrževanje in so se tudi po-trudile najti skrbnike za posa-mezne spomenike. Pri večjih popravilnih posegih so pri-spevale občine iz občinskih blagajn, pri največjih pa tudi republika. Veliko pomoči so prispevale delovne organiza-cije, pa tudi posamezniki z osebnim delom. Zupan me-ni, da je bilo delovanje ome-njenih komisij v zadnjih letih dobro utečeno in spomeniške službe nasploh ocenjujejo, da bo res škoda, če bodo ukinje-ne, oziroma, če bodo razpad-le. Gojko Zupan je prepri-čan, da bi bile komisije za javne spomenike še naprej koristne, saj so javni spome-niki pogosto »na udaru« – če že ne politično pa iz urbanis-tičnih nagibov. Na vpraša-nje, ali so v njihovem zavodu od ustoličenja nove oblasti že zabeležili kakšen konkreten, izrazito odklonilen odnos do spomenikov NOB, je bil od-govor negativen. Zabeležili pa so nekaj vandalskih inci-dentov, kot na primer prevr-njeni spomenik prvemu talcu

v Rožni dolini v Ljubljani, sem ter tja popackani stebrič-ki, ki markirajo pot spominov in tovarištva in podobno. Skratka, količinsko je teh vandalizmov več kot prej. Si-cer pa je policija pri reagira-nju na takšna dejanja hitra in preiščena, saj se zaveda, da je lahko to vselej tudi prilož-nost za politizacijo dogodka.

Stanje spomenikov

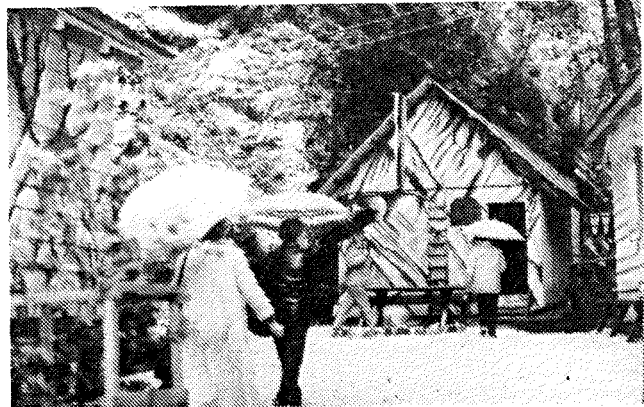
Varstveniki naravne in kulturne dediščine se dobro za-vedajo, da vsi spomeniki niso v idealnem stanju, saj so bili že na začetku pogosto zgraje-ni z najnižjimi možnimi stroš-ki in včasih tudi popolnoma nestrokovno izvedeni. Zal dr-ži, da so po veliki proslavi z odkritjem spomenika – na slednjega pogosto vsi pozabili in tudi uradnega krivca nikoli ni bilo. To so dejstva. Pri tem pa spomeniški varstveniki menijo, da so spomeniki ogledala svojega časa in jih je treba zato ohraniti.

So pa zavodi za spomeniško varstvo predvsem »gasil-ci«, tisti torej, ki opozarjajo na najnujnejše primere, ki jih je treba reševati.

Kako je pa z denarjem? Zupan pojasnjuje: pri velikih akcijah gre financiranje po principu 50-50. To pomeni, da pol prispeva občina, na območju katere je spomenik in pol republika. Če pa obči-na ne prispeva svojega dele-ža, ne da tudi republika nič. Sicer pa je naš sogovornik od-ločen s pripombo, da znotraj celotne naravne in kulturne dediščine finančni delež, na-menjen za spomenike in zgo-dovinske spomenike ni velika postavka. Letos na primer, na tem področju (vsaj v ljub-ljanski regiji) večje akcije ni-majo, gre predvsem za sana-cije in v tem okviru jih pred-stavlja velik zalagal nujna sa-nacija Plečnikovih Žal.

»Problem je v tem«, pravi Zupan, »da je zakonodaja pi-sana na neko idealno (hipote-tično) stanje, ob tem pa se pri konkretnih početjih vsi ude-leženci ne držijo pravil igre.«

Ko smo hoteli pobarati, koliko je v ljubljanski regiji

Ljudje imajo najbolj pristen odnos do avtentičnih spomeni-kov NOB. To se je najbolj pokazalo pri obnovitvenih delih v bolnišnici Franja, ki jo je zasul plaz.

(za primer) še ohranjenih spomenikov na prvo svetov-no vojno, se je pa izkazalo, da primerjava ni možna, saj je šlo med koncem prve in začetkom druge vojne za bi-stveno krajše časovno obdobje kot je to, ki je minilo od druge vojne do danes. Poleg tega so nekatere od spomeni-kov v spomin na prvo svetov-no vojno uničili okupatorji v drugi vojni.

»Nesporno je, da tudi novi spomeniki Maistru, Aljažu, Slomšku in še nekaterim dru-gim, odražajo sedanje politič-ne okoliščine v družbi. To se bo zrcalilo kot zgodovinsko dejstvo v kasnejše čase in tu ni nič nenavadnega. Bolj ne-rodno pa je, da nasploh nima-jemo reda pri postavljanju spo-menikov. Tako ima na pri-mer lahko neka osebnost (npr. Rihard Jakopič) tri jav-ne spomenike, medtem ko njegov nič manj slavni sodob-nik nima nobenega...«

S sogovornico sva ob tej temi ugotavljala, da Slovenci skorajda nimajo spomenikov znanim slovenskim genera-lom, če ne omenjamo ponov-no Rudolfa Maistra. General Jaka Avšič ima le na doma-čem grobu svoj kiparski por-tret, medtem ko spomenik Francu Rozmanu-Stanetu redi mesta nekako tone v vr-vežu ozkega križišča. Imamo pa Slovenci celo vrsto spome-nikov slovenskim pesnikom in pisateljem.

Za Titov kip iz poslopja

Skupščine je Gojko Zupan pojasnil, da ne šteje v prej omenjeni krog varovanih ne-premičnih spomenikov, am-pak šteje v takoiemenovano premično dediščino, za kate-ro so zadolženi muzeji. S spo-meniškovarstvenega vidika je torej nova lokacija Titovega spomenika nesporna. Za raz-liko od tega pa spada na pri-mer Kidričev spomenik na Prešernovi cesti v Ljubljani med nepremične zgodovinske spomenike in, če bi ga kdo hotel odstraniti, bi si moral najprej pridobiti strokovno mnenje spomeniškega var-stva, z javno razpravo (ter glasovanjem delegatov) dose-či poseben odlok in še potem bi spomeniško varstvo terjalo zavarovanje zgodovinskega premoženja, oziroma kipar-ske stvaritve, se pravi, da z njo ne bi mogli narediti, kar bi se komu zljubilo.

Iz pogovora smo torej lah-ko spoznali, da na tem po-dročju obstajajo pravila in predpisi in da obstaja stro-kovno presojanje o zgodovin-ski in kulturni dediščini. Ker pa smo bili že v prejšnjem obdobju mojstri v nespošto-vanju predpisov, ni dvakrat reči, da si tudi v teh časih ne bo kdo skušal tega privoščiti. Naravovarstveniki in varstve-niki naše zgodovinske ter kulturne dediščine so jasni, upati pa je le, da jih ne bo prema-mil »diskretni šarm nove bor-žazije.«

B. Ž. J.

Kodžak še vedno stoji

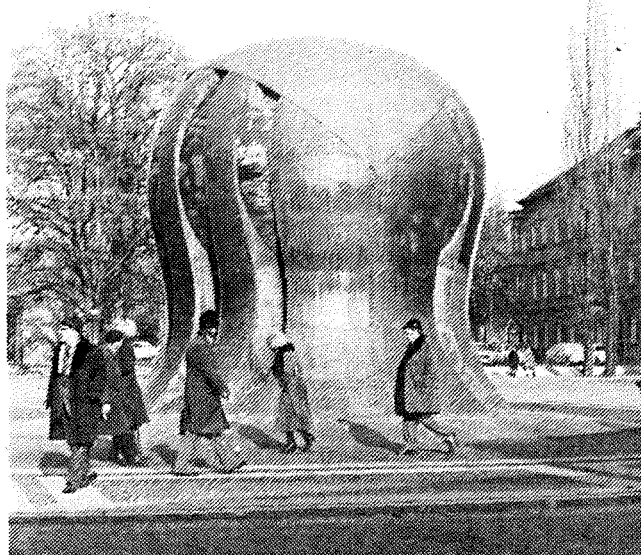
Skulptura mariborskega aka-demskega slikarja Slavka Tiha iz leta 1976, ki stoji ob robu Trga svobode v Mariboru že od vsega začetka buri duhove. Bronasto skulpturo in jekleno oporno konstrukcijo je za takratnik veliko milijonov izdelal zagrebški lastnik tovarne umet-nin Božidar Hočevar tako ma-lomarno, da so že v garancij-skem roku opazili vrsto po-manjkljivosti, jih seveda rekla-mirali, vendar se Hočevar od tistega časa sploh ni več poka-zal, le dopise iz Maribora je sprejemal po tekočem traku. Zakaj se takrat niso odločili za sodni postopek še danes ni znano, dejstvo je le, da je spome-nik revoluciji močno načela rja, da so nastale pri graviranju in varjenju razpoke, da se je del spomenika preprosto vdrl. Po-novno je moral Maribor globo-ko seči v žep in plačati popravi-lo, ki ga je opravil drugi Za-grebčan, livar Vladimir Seba. Slavko Tihec je takrat dejal, da je »položaj okoli spomenika obžalovanja vreden.«

K. nalu po tem, ko je spome-nik že stal in je, resnici na lju-bo, močno kazil celostno podo-bno Trga svobode pa so se začele drugačne govorice. Ljudje so na rastru spoznavali ne samo velikane naše revolucije, am-pak tudi nekatere znane Mari-borčane. Vsaj znane takrat, ko

so spomenik postavljali. Govo-rili so, da je na spomeniku obraz takratnega župana Vitja Rodeta, pa še kup drugih ne-umnosti. In ko naj bi vse to utihnilo in ko naj bi končno zbrali dovolj denarja za obnovo spomenika, ki so mu Maribor-čani že nadeli ime Kodžak in na katerega so se že navadili, je počilo.

Mariborski kulturni forum se je junija letos spopadel z vpra-

šanjem o pozabljenih spomeni-kih nekoč slavnih Mariborčanov. V obilici drugih predlo-gov, da bi Leninov trg preime-novali v Maistrovega, pa da bi admiral Tegetthof dobil svoj spomenik, pa da bi svoj prostor našli tudi Cajnkari, Korošec, Kocbek, Rudolf, Gründl, Mi-nariki in drugi je eden izmed razpravljalcev pripomnil, da bi bil že skrajni čas, da bi presta-vili tudi spomenik revolucije. »Nekam v nova naselja«, je še

Spomenik narodnoosvobodilnemu boju v Mariboru

dodal, to pa je bilo dovolj, da se je sprožil plaz. Seveda so se najprej postavili, in to ostro, v bran mariborski borci. Predsedstvo občinskega odbora zveze združenj borcev, njegova komisija za informativno de-javnost in komisija za ohrani-tenje in razvijanje zgodovinskih izročil so se prvi oglasili. Mne-nje, da naj bi prestavili spome-nik revolucije, je vse globoko prizadelo. Ne samo zato, ker naj bi premaknili spomenik, ampak zato, ker so vsi dobro vedeli, da bi to pomenilo do-končno usodo spomenika, to je, pomenilo bi dokončno de-montažo in odstranitev spome-nika revolucije iz Maribora in to za vedno. Maribor bi bil oro-pan vrhunske umetniške stvari-tve in odločilnega spomenika slovenskim borcem. Jože Ber-ce je dejal: »Mariborski borci in drugi občani smo dolgo ka-li na svoj spomenik. Ni se bilo lahko dokopati do odloči-tve o mestu in izgledu spomeni-ka. Ob možnih lokacijah ob Slaviji, celo na Piramidi, je od-ločitev potem padla na Trg svobode. To je centralno mesto v Mariboru. Tja so se in se še danes stekajo poti mnogih Ma-riborčanov in drugih, ki pridejo na obisk v to mesto. Težko je soglašati s trditvijo, da spome-nik NOB ne sodi v to okolje. Povsod po svetu povezujejo stare in nove umetnine in to večini ustreza, če so res umet-nine. Podoba našega spomeni-ka ob bokih starega gradu je

danes doma in v svetu uveljav-ljena mojstrovina umetniškega prikazovanja osvobodilne bor-be Slovencev.«

Tudi predsednik komisije za informativno dejavnost Vitja Rode je bil ogorčen. »Predlog o prestavitvi spomenika je le pretveza za njegovo odstrani-tenje. To je predlagatelj, pa tudi poročevalec v tisku po-polnoma jasno. Vsak spomenik je narejen za vnaprej oprede-ljeno mesto in se mora vanj tudi vključiti. Pri postopku o izbiri lokacije so sodelovali številni kulturni in javni delavci in vse pristojne strokovne služ-be, pa tudi takrat in še danes vodilni in priznani mariborski arhitekti.« Alojz Požnel pa je dejal, da so znane težave okoli vzdrževanja spomenika. »Pre-več se je o tem govorilo in pre-malo naredilo. Zahtevamo, da se odločno in takoj ukrepa.« Alojzija Doltar, nekdanja dele-gatka družbenopolitičnega zbora, ženska brez dlake na je-ziku je to komentirala z besedo »barbarstvo«.

Vse skupaj zdaj miruje. Aleš Arih, eden izmed idejnih tvor-cjev Kulturnega foruma v Ma-riboru je pred kratkim dejal, da je Maribor slabo ogledalo svo-jega časa, saj je v njem preveč socrealizma in da je celotni ur-banizem slabo zastavljen. Tako je tudi s spomenikom NOB, ki v osrednji, stari del mesta goto-vo ne sodi.

Kakorkoli, strasti okoli tega so se, vsaj za nekaj časa pomiri-

le, kajti pomirili so se, vsaj ta-ko izgleda, tudi demosoenci, ki so v mestu ob Dravi naredili že nekaj velikih kozlarij, pa najsi gre za hlabro dejanje, ko je predsednik Demosa gospod Stanislav Holc ponoči snel ju-goslovanske zastavo z Mestne-ga Rotovža, pa do tega, da so uspeli s postavitvijo spomenika (mimo natečaja in mimo vseh estetsko umetniških prever-janj) vsem pobitim v času po-zaključku vojne. Novi spome-nik, ki je dosedaj stal že več kot dva milijona dinarjev bodo stavili za dan mrtvih, del de-narja (in to večino), pa bodo vzeli iz malhe v kateri se je zbiral denar za vzdrževanje in ohranjanje spomenikov NOB. To pa pomeni, da bodo številni pomniki revolucije lahko mir-no propadali, da se je na brzino našel denar za spravaški spo-menik. Pravzaprav tu ne gre za nasprotovanje takšnemu spo-meniku, gre le za to, da je na-glica, s katero ga postavljajo, sumljiva. Za spomenik revoluciji na Trgu svobode so potrebovali kar nekaj let, preden so se odločili za dokončno umet-niško podobo, za spomenik sprave pa je bilo dovolj nekaj glav in vsa zadeva je opravlje-na. Vprašanje je, če je res opravljena? To bo pokazala bodočnost in ugotovitev ali ga bodo ljudje res vzeli za svojega tako, kot so to storili s spome-nikom NOB, pa čeprav ga po ljudsko imenujejo kar Kodžak.

Jože Jerman

Dr. Herbert Zaveršnik

Padlo mi je z neba

Partizanske črtice najraje opisujejo žalostne ali grozljive dogodke. Takšno je bilo življenje v tistih težkih časih za nas vse, za borce predvsem pa tudi za pomočnike v zaledju. Seveda nismo bili kar naprej na pohodih in v bojih. Ne, bilo je tudi mnogo lepih in zabavnih trenutkov, teh se najbolj spominjamo, saj je narava podelila človeku čudovito lastnost, da vse hudo pozabi, lepo pa ostane človeku dolgo, če že ne za vselej, v spominu. Naj povem eno od takih zabavnih zgodb, ki je menda res ne bomo nikoli pozabil.

Bilo je v zgodnji pomladi leta 1945. Sneg je še na debelo pokrival vrhove naših gora, ko sem se previdno spuščal proti Velunjskemu grabnu. Previdnost pa ni veljala sovražniku, saj je obveščevalna javila, da je zrak čist, pač pa zelenkastim lisam, kjer je sneg že skopnel. Skakal sem iz ene lise v drugo, da bi mi snežna mokrota ne grenila življenja, kajti moji škornji so bili v obžalovanja vrednem stanju, za oko sicer še kar čedni, podplati pa do kraja izdelani, nič boljše niso bile nogavice. Če bi bil le dobro stopil v sneg, bi mi v čevljih začivkala mokrota.

Dan je bil lep, po nebu je sem in tja plula kakšna meglica, nebo je bilo temnomodro. Okrog mene je dišalo po globokem gozdu. Moja uniforma, pravzaprav smučarska obleka, je bilo močno načeta. Pametno sem ravnal, ko sem se v poletnem času odpravljal v partizane. Kaj bi hodil v zimski obleki, vojne bo do jeseni konec, so govorili nekateri, jaz pa sem si mislil: Gorje, če pozimi nimaš kaj obleči. In prav sem zadel.

Zamišljen v to in ono sem do kolen zabredel v odjuženi sneg. Takoj sem ga imel polne čevlje,

pa mi je šlo na smeh, ko sem se spomnil, kako sem pred nekaj dnevi križaril po Pohorju s postavnim obveščevalcem Stanetom. Bil je v primeri z menoj pravi orjak, segal sem mu komaj do prsi. Hodila sva po srencu, sonce pa je prigrevalo in mehčalo osrenico. Mene je držala, Stanetu pa se je kmalu začelo vdirati do pasu. Robančil je, se pridušal in me zmerjal, saj sem bil vedno kakih petdeset metrov pred njim. Bil sem suh, ni me dajala sapa, njega pa je ožemalo sonce. In pihal je kot kovaški meh. No, vsake stvari je enkrat konec in tudi midva sva prišla na kopni svet. Takrat sem menda prvič preskusil, da ni dobro, če se človek preveč zredi.

Ura je šla na sedmo, angleška letala pa so imela prileteti ob devetih. Rečeno je bilo, da bodo Angleži v Velunjski graben – kakor običajno – spuščali orožje, obleko, čevlje, strelivo, opremo. Tokrat je bila pošiljka namenjena Šerčerjevi brigadi in ta se je v dolini že pripravljala na sprejem blaga. Tako odmetavanje pošilk iz Barija je bil vselej svojevrsten dogodek. Nihče ni natanko vedel, kaj nam bodo zavezniški namenili. Včasih so se z nami pošalili in nam poslali na Štajersko po dvesto parov levih, na Dolenjsko pa zato dvesto parov desnih čevljev. To je seveda raztogotilo še tako mirnega partizana. Škoda, da oni onkraj luže niso slišali, kar je šlo na njihov račun. Zelo verjetno je imel tudi vrag prste vmes – sabotaža. Imel sem nalogo, da nadzorujem razdelitev sanitetnega materiala po postajah TV. Partizanske enote so po teh postajah v naključnem času dobile sanitetne pripomočke, zlasti obvezilnice, opornice, injekcije in druge krvavo potrebne stvari.

Tokrat sem imel za bregom še nekaj drugega. Slišal sem, da bodo poleg orožja in streliva odmetavali tudi obleko in čevlje. Upal sem, da mi bo brigada, pravzaprav njen intendant, kaj odstopila. Intendanti so bili v brigadah potrebne, silno upoštevane in važne osebe. Skrbeli so za preskrbo brigad, kar seveda ni bilo lahko. Vendar so se intendant odlično znašli in včasih navidez iz nič ustvarjali čudeže. Le redko je ostala brigada brez hrane. Seveda so razdeljevali tudi druge dobrine: obleke, čevlje, milo in vse do britvic, vso so imeli, vse so zvrtili.

Spotoma sem si zamislil, kako bi intendanta ociganil vsaj za ene čevlje. Imam namreč majhno številko, takih pa v partizanih ni bilo veliko. Če ti kdo ponudi prst, sem si mislil, zagradi takoj za celo roko, morda si organiziraš še kak kos obleke. Na plašč še mislil nisem. Ker sem se svoje čase preizkušal tudi na odru, sem bil prepričan, da bo zaigrana prijaznost intendanta ganila, da ga bom omehčal in ga olajšal za kako potrebno stvar. Sicer pa moram povedati, da sva se z njim gledala bolj spod čela. In res, nič nisem opravil. Polde je bil slabe volje. Ko me je zagledal, se je njegov obraz še bolj zmrčil. Na moj saharinasti pozdrav je komaj nekaj zamrmral. Vprašal sem ga po zdravju, kako je s hemeroidi, ga bolizob, glava, ga koplje po trebuhu, glej ga šmenta, tudi to ni pomagalo, bil je zdrav ko dren. Ko sem omenil pravi namen svojega obiska, je postal kar neprijeten: da ni govora o tem, jaz da nisem njihov, kar bodo metali, je samo za Šerčerje, jaz naj se pobrigam za sanitetna padala, kadar bodo metali za

skupino odredov (dedec je dobro vedel, da za to izvidniško skupino nikoli niso metali); tam bom zanesljivo dobil vse, kar si želim. Prav razkačil sem ga. Še danes se mi dobro zdi, da sem mu jih tudi jaz nekaj povedal, najprej po domače, potem pa sem si lahkega srca sposodil srbsko »topogledno«

kako zaviti poti so se znašli v Bariju. Priključili so jih v eskadrilje, ki so poletavale nad naše ozemlje. »popravljale« lokomotive – / zato so jim rekli »šlosarji« / ipd. Večina jih je dobro poznala svet, nad katerim so leteli, in tako so odmetavali partizanom vse, kar so pač zavezniški hoteli odriniti.

Zahodni zavezniški so enotam 14. divizije, ki so se bojevale na Štajerskem, nekajkrat odvrgli z letali vojaški material, obleko in obutev. Eno izmed takšnih akcij je s svojim fotoaparatom posnel tudi Jože Petek.

izrazoslovje, ker je sočnejše in menda bolj zadene. Brez pozdrava sem so obrnili in zaloputnil vrata, če se je tistim stesanim deskam smelo tako reči – in bil sem spet tak, kakršen sem tja prišel.

Na svežem zraku mi je odleglo. Umilo jutro, razpoloženje borcev, ki so pričakovali padal, se je bilo treba čakati na letala. Izbral sem primeren prostorček v bregu in se usedel. Najboljše volje sicer nisem bil. Razločno sem videl, kako so razprostirali bela in rdeča padala v obliki črke X in

Za vsako odmetavanje so bila dana natančno določena znamenja (koordinate). Ponoči so partizani razvrstili ognje v določene geometrijske like, podnevi pa so namesto ognjev polagali padala. Za vsak dan je bilo posebej dogovorjeno znamenje. Često se je namreč zgodilo, da so jih hoteli Nemci prevariti s podobnimi znaki. Še slabe pol ure je bilo treba čakati na letala. Izbral sem primeren prostorček v bregu in se usedel. Najboljše volje sicer nisem bil. Razločno sem videl, kako so razprostirali bela in rdeča padala v obliki črke X in

napeto sem prisluškoval, kdaj bom zaslišal grmenje letal. In res, skoraj natanko ob napovedanem času se je pripodilo nad dolino, komaj kakih 200 m nad menoj nekaj lovcev. Nekajkrat so preleteli Graben, migali s krili, ugotovili verjetno, da je vse v redu in spet izginili, kakor so prišli. Nekaj minut zatem sem slišal zamolklo grmenje, brnenje motorjev, pojavili so se wellingtoni / tako smo imenovali tiste dvomotorce / drug za drugim. Tudi ti so najprej visoko preleteli dolino, nato pa so se iz nasprotni smeri spustili prav nizko, skorajda v mojo višini. Razločno sem videl pilote in njih spremljevalce. Mahali so nam, nato pa odmetavali skozi lino v trupu podolgovate, velikim cigaram podobne valje / rekli smo jim »kontenerji«, opremljene s padali. Lepo je bilo opazovati, kako so se padala odpirala in se s svojim tovorom počasi zibala v dolino. Tam jih je pričakala množica partizanov in ljudi, ki so skrbeli za razdelitev materiala. Med temi je bila posebna skupina, ki je poskrbela za padala pa tudi moja enota, ki je imela nalogo, da poskrbi za dve padali s sanitetnim materialom. Posebej je bilo označeno padalo za anglo-ameriško misijo.

Ko sem z zadovoljstvom – malo pa me je trla tudi zavist – opazoval, kako se spuščajo ti zakladi v dolino, je v moji neposredni bližini završalo skozi zrak, nato pa silovito tresčilo. Kakih petdeset metrov od mene. V trenutku sem šinil pokonci, nato pa obstal, kakor prikovan. Tam, kjer je tako usekalo, sem videl, da je nekaj zletelo v zrak, se sesedlo, nato pa je bilo spet vse mirno, kajti tudi letala so se že oddaljevala. Po malem sem si opomogel in se previdno bližal mestu, kjer je tako počilo. Hitro sem ugotovil, kakšen spak je usekal tako blizu mene. Enemu kontejnerju se padalo najbrž ni odprlo. Ker je zaboj trdno pristal,

Odlomek iz knjige, ki bo izšla te dni

Jože Šmit

Pripoved o Brezi

Pisatelj v knjižnem uvodu pove, zakaj se je odločil za tak naslov in, kako se je lotil pisanja knjige o Brezi. »Tako so nekoč, zares že v davnih časih pravili deklici, ki je imela dolge svetlokostanjeve lase, obrazek pa bel, poleti, ko je sonce barvalo v se v naravi, zlatkasto rumenega...« Nada je imela sošolko, ki so ji pravili Hrast, njej pa Breza. Imeni sta se ju prijeli po Župančičevi pesmi Breza in Hrast, izmislili pa so si ju otroci z Dobrave pri Kropi. Pisatelja je pritegnila dekletova usoda, ki jo je spoznaval postopoma, ko so mu o njej pripovedovali. Potem je začela prihajati v njegove misli. To je pripoved o Nadi Žagar, ki je ostala v spominu preživelih soborcev iz narodnoosvobodilne vojne 41–45. Je pripoved o vojni in mladosti, o upih in smrti. Bila je drobna, neznatna rana sredi čela, z lasmi bi se jo dalo zlahka skriti. Toda iz nje je odteklo življenje. Bilo ji je dvajset let, za njo pa je bilo šest let upora.

10

Vojna se je za Šolske začela tri četrta leta prej kot za državo. Tato so zaradi komunističnega delovanja vrgli iz službe in znašel se je skupaj s poznejšim narodnim herojem, po katerem se je potem tudi imenovala partizanska brigada, Ljubom Šerčerjem, v vojašnici v Kninu. Kapetan Žagar je s tem, ko so ga vrgli iz službe, izgubil tudi šolsko stanovanje na Dobravi. Kaj in kako bo storila njegova številna družina, tega ni nihče vprašal. Zgodilo se je pač v stari državi in na zahtevo oblasti, proti katerim se je komunistični punt tudi dvigal. Pa se je družina v njegovi odsotnosti znašla, kakor se je mogla. Mama Pepca se je z dekleti in sinom Iztokom preselila k tetam v Ljubčeno pri Celju. Stankič pa je odšel k stricu v Ljubljano.

Nadi se je ob tem dogodku zarilo v srce cel šop trnov. Pogrešala je tato, njegov mir in samozavest, ki ju je znal prenašati na vso svojo okolico, še posebej na otroke. Pogrešala je Stankiča, ki je že nekaj časa ni bil le starejši brat, marveč tudi voditelj v organizaciji, kateri je pripadala vsa in vsak hip. Izgubila je stik s svojim pobom, ki ji je budil neko upanje za prihodnost, četudi se je ta

zdaj odmaknila tako daleč, da ji ni bilo videti niti začetka, kaj šele nadaljevanje. In posloviti se je morala od svoje Ivke, zveste vsakodnevnice sopotnice iz Lipnice v Kranj. bilo je kakor nasilje nad naravo samo. Hrast je še naprej ostal na Dobravi. Breza pa se je morala preseliti na čisto drugi konec sveta, ki je bil lep in gostoljuben, a samo gostoljuben, njegova zemlja ni bila topla kakor dobra domača prst. In potem, iz majhne pri mestne vasi ni več mogla vsak večer pogledovati proti Triglavu, ki se je brze je ob večernem somraku oblačil vijolično in jo morda čakal, a seveda zaman.

Zgodilo se je potem ob novem letu, tistem, ki je vse zares postavilo na glavo, da so se dobavski begunci spet vrnili v svojo »šolo«, na samo Dobravo. Tu sta Ivka in Nada skupaj preživeli čudovito noč, seveda ne sami, vendar sta se zdaj pa zdaj umikali družbi in se predajali šepetu. Obujali sta spomine, ugibali o prihodnosti in medtem ko se je Ivka še nekako sprostita, hoteč pač užiti srečo kratkega snidenja, je bila Nada nenavadno otožna, kot bi čutila, kako tisto, kar se bo zgodilo v kratkem, ne bo več začasno slovo. Zjutraj so se skupaj še fotografirali in potem... Potem so romala pi-

semca z Dobrave v Ljubčeno in od tam spet nazaj na Dobravo, dokler ni prišlo Nadino pismo iz Ljubljane.

Tisti kratki čas, ko so živeli v Ljubčeni, so se dekleta in Iztok vozili v celjsko gimnazijo. Ni bilo tako kot v Kranju, morda je bilo celo lepše, kajti prišli so kot tuji in vzbujali med sošolci in sošolkami zanimanje. Novi so bili profesorji, novo vse okolje. Samo tistih lepih vsakodnevnih poti z Dobrave na Otoče in popoldne spet nazaj ni več bilo. Kmalu po prihodu je nastopila zima, a sneg še zdaleč ni bil tako bel in čist kot na Dobravi, kratki sprehodi čez Savinjo v mestni park niso mogli nadomestiti jutranjih spustov proti Savi, kjer je sneg kar hreščal pod nogami in se bleščal kot milijone biserov. Vas Ljubčena ni mogla zamenjati Dobrave, teti sta bili prijazni in ljubeznivi, rekli bi, da morda še preveč, a kako naj bi nadoknadili tisto, kar je dihlo iz sten šolskega stanovanja na Dobravi. Ni bilo Johana, manjkal jim je domači pevski zbor, pogrešali so nedeljske popoldneve, ko so se zbirali na sestankih svoje organizacije...

Ko pa so se slednjič privadili, se je s prebujajočo se pomladjo zgrnilo nanje najhujše. Nemški okupator je po komaj štirinajstodnevni vojni, v kateri se je jugoslovanska vojska osramotila, začel zlasti na Štajerskem zgajati genocid. Pri so prišli na udar Primorci, čiči, ki naj bi bili Srbom pomagali potujčiti nekoč nemške kraje. Tako se je del družine Šolskih iz Ljubčene nekega dne umaknil v Ljubljano.

Odtod prvo Nadino pismo prijateljici Ivki iz Ljubljane. Sledilo je nekaj pisem iz obeh strani, nakar je redna pošta prenehala delati. Odslej so pisma romala ilegalno, prenašal jih je bivši dobavski skojevec, ki pa ga je Ivka sumila, da je nož na obe strani. Kako naj zaupa človeku, ki je že nekoč iz nerazumljivih razlogov odhajal s sestankov v Radovljico, kjer sicer ni imel kaj opraviti? Tako se je dopisovanje pretrgalo.

11

Maj je lahko v Ljubljani zelo lep. Vzbrste-

le vrbe ob Ljubljani se s svojimi tenkimi vejicami spuščajo prav do vodne gladine. Grad se odeva v zelenje, ob hišah cveto marelice in hrške, mlade jablane kažejo nabreko popje, otroci se pode po ulicah, na katerih se po dežju kaj hitro vrtinči prah, tramvaj cvili na ovinkih. Vendar to leto ni tako, kot je bilo prejšnje. Po mestu se šopiri tuja vojska, ki kar naprej prireja koncerte in mami prebivalstvo, na javnih poslopjih vihra tuja zastava, časopisje je vska dan polno uradnih pozivov tuje oblasti. Samo dobra dva kilometra iz mesta je meja, na drugi strani se šopirijo drugi gospodarji, tisti, ki se gredo vojno za novi red v Evropi. Nekoč bi se imenovali Huni ali Turki, zdaj jim je ime Nemci. Pred njimi se je v Ljubljano nateplo v Gorenjskega in Štajerskega toliko ljudi, da bi jo prav lahko imeli za velemesto. Ubežniki mrzlično iščejo delo in kruh, saj so pribražali sem večidel brez vsega, celo najnujnejšega. Znati se in počakati konec vojne, ko bo spet vsakdo smel domov in zaživel po svoje. Vojno razpoloženje, ob katerem še najbolj trpi mladina. Hodi v šole, se upira tujemu pozdravljanju, malo študira, predvsem pa čaka in ugiba. Kaj bo jutri, če se vse to ne predrugači?

Odrasli se medtem gredo čudne igre. Samozvana oblast se gre poklonit okupatorju, izjavlja mu lojalnost, v resnici pa tudi že pokorščino, ljudstvu pa govori, da je to najboljša pot za preživetje naroda, ker se bo vojna končala drugod, storiti morajo to večje sile, ki so jo tudi začele. Nova, od okupatorja potrjena oblast skrbi tudi za svojo varnost. V imenu boja proti brezbožnemu komunizmu snuje svojo vohunsko službo, policijo in nazadnje vojsko, ki dobiva orožje od okupatorja. Pritlikava samozavestna slovenska vlada pri tem pozablja na Gorenjsko in Štajersko, kaj šele na Koroško, kjer grozi zdaj slovenskemu življenju popolno uničenje, pozablja tudi na Primorsko, ki se je do vojne z zaupanjem obračala na Jugoslavijo, da jo bo nekega dne osvobodila in pridružila matici.

To je seveda samo zunanja podoba, kajti skrivoma se ustanovi Osvobodilna fronta, ki

se je raztreščil na manjše in večje kose, vsenaokrog pa je ležala razmetana njegova vsebina. Leseni deli pušk so se popolnoma razbili, bilo pa je nekaj orožja, zavitega tudi v različno vojaško konfekcijo. Ta je takoj vzbudila moje zanimanje in navdušenje. Eden od brenov /angleška strojnica/ je bil zavit v vojaški plašč, drugi v obleko. Vse tisto, kar je padlo z neba, je bilo namenjeno zagotovo prav meni in mojim meram. Plašč mi je komajda segel čez kolena. Poleg obleke so bili še čevlji, samo za številko večji od mojih, pa nogavice, rokavice, pulover in celo kapa. Nekaj časa sem opazoval vso to garderobo tako, kot danes opazuje strasten gobar cel kupček jurčkov po dolgotrajnem, neplodnem iskanju. Na mah sem se začel slačiti. Vse, kar je bilo na meni, sem pustil na mestu in v nekaj minutah sem bil nov od nog do glave. Za nameček sem vzel še enega od brenov in mu privil nožice. Tako spremenjen in težko oborožen sem se napotil navzgor v štab.

Medtem so seveda tudi v štabu Grupe odredov z daljnogledi opazovali dogajanje nad Grabnom in v njem. Zdajci zagleda komandant Lev, da se nekaj premika naravnost proti štabu.

»Sto mater,« pravi komisarju, »poglej! Namesto, da so nam vrgli zavoj dobrih cigaret, so nam poslali še enega Angleža. Kako neki je zvedel, kje smo, pogledj, kar naravnost navzgor k nam jo seka. Pa strah ga mora biti, pogledj, kar celega brena nosi s seboj!«

Vsi so se trgli za daljnogled, vsak je hotel videti ta čudež. Škoda res, da nisem mogel opazovati dolgih obrazov, ko so me prepoznali. Seveda smo se krohotali na vsa usta, ko sem jim pravil, kako sem prišel do vsega tega bogastva. Kar verjeti niso mogli, da mi je vse skupaj zares padlo z neba. In to samo zame, vse po meri. Pa še res je bilo.

Mučeniška smrt mladega garibaldinca

V Volčji Dragi, na hiši številka 100, je vzdava spominska plošča, ki opozarja vse mimoidoče, da so četniki tam ubili mladega garibaldinca Maria Blasona-Bruna. Bil je podkomisar italijanske udarne divizije Garibaldi Natisone, ki se je borila v okviru devetega korpusa NOV in POS.

Garibaldinec Mario Blason-Bruno je bil rojen 8. avgusta 1920 v Ronkah – stanujoč v Tržiču (Monfalcone) – Italija.

Po končani šoli, se je Bruno zaposlil v orodjarni Tržiške ladjedelnice. Že v mladostni dobi, v 18. letu starosti, se je začel ukvarjati s protifašistično propagando. Leta 1939 je bil poklican služiti vojaški rok in dodeljen v kraljevo mornarico. Zaradi protifašistične dejavnosti je bil leta 1942 aretiran in zaprt v Trstu. Posebno fašistično sodišče ga je obsodilo na tri leta zapora. Ko se je rešil iz zapora je prevzel vlogo vodje mladinskega protifašističnega gibanja za Tržiško okrožje. Avgusta 1944 je stopil v partizanske vrste in bil najprej določen za podkomisarja Tržaške udarne brigade in za tem pa podkomisar udarne divizije »Garibaldi Natisone«.

V času zadnje sovražni-kove ofenzive na enote IX.

Korpusa, ki je divjala marca-aprila 1945 je bil Bruno poslan na območje Tržiča s posebno nalogo, da organizira v tem kraju vstajo. 17. aprila je prispel v Renče in se najprej zadržal nekaj časa na domu tovarišice Metode Zorn. Naslednji dan se je pred prihodom četnikov v ta kraj umaknil na domačijo družine Bratkovič por. Markočič Ane v kraju Žigoni pri Renčah, kjer so imeli skriti bunker, ki so se ga ob nevarnosti posluževali kurirji odbora OF za srednjeprimorsko okrožje. Omenjeni odbor, katerega je bila sekretar Ziva Beltram, se je malo pred tem umaknil iz Ožič v Renče, in se do konca vojne zadrževal po okoliških zaselkih.

Po spominih enega tedanjih kurirjev odbora OF za srednjeprimorsko okrožje Valerija Konkuta, iz Rupe pri Mirnu in sedaj stanujočega v Šempetru pri Gorici, domačih iz Keberjeve družine Alojzije, Ane in Salva, iz Volčje drage št. 100 ter drugih očividcev, je dogodek 18. aprila 1945. leta potekal tako: Skupina okrog 30 do 35 četnikov, ki so bili do zob oboroženi z lahkim orožjem, v pretežni meri s strojnimi in brzostrelkami, se je v jutranjem času tega dne napotila v koloni iz Šempetra v Renče. Ko so

četniki malo pred poldne prispeli v Renče, so s pomočjo zvijače odkrili skriti bunker na Bratkovičevi domačiji pri Žigonih (predvidevajo, da je za bunker povedal neki otrok). Bunker so takoj obkolili in poleg zaplembe obsežnega arhiva

so ujeli tudi štiri partizane, ki so se pred njimi skrili v bunker. Med ujetimi partizani so bili trije kurirji Odbora OF za srednjeprimorsko okrožje in omenjeni podkomisar divizije »Garibaldi Natisone« Mario Blason-Bruno. Ujeti kurirji so bili: Valerio Konkut, Julij Dovžak iz Šempasa (umrl po vojni) in Mirko Kačič iz Hudega loga na Krasu (živi v Kopru). Vse ujete partizane so najprej zvezali po dva skupaj za roke in to garibal-

dinca Bruna z Julijem Dovžakom in Valerijom Konkuto z Mirkom Kačičem. Pred odhodom nazaj proti Šempetru so četniki pripeljali še enega partizana in partizanko, ki so jo ujeli nekje drugje. Ko se je kolona četnikov z ujetimi in zvezanimi partizani pomaknila naprej ni manjkalo grdih, žaljivih psov in udarcev po ujetnikih posebno so se četniki znesli nad garibaldincem Brunom, ki je bil italijanske narodnosti in so mu po poti grozili, da ga bodo ob prihodu v Šempeter zaklali. Na Volčji dragi se je kolona ustavila in pred domačijo Andreja Kebra počivala. Zaradi varnosti se je nekaj četnikov ustavilo tudi na ovinku ceste, ki gre preko železniške proge proti Bukovici. V času ko je glavna kolona z ujetimi partizani počivala se je garibaldinec Bruno odločil, da pobegne. Že po poti iz Renč si je prizadeval rešiti si zavezano roko in mu je to tudi uspelo, zato je tuhtal in čakal na primeren čas. Ko je pozornost četnikov popustila je skočil in najbližjemu odzel puško in jo naperil na poveljnika. Ko je ugotovil, da puška ni nabita jo je sunkovito odvrnil in se bliskovito pognal preko ceste v potok Bazaršček, ki teče ob cesti. Ko je srečno prekorčal potok in stekel po njivi proti železniški progi, se je zapletel v žico ob tr-

tah. Četniki so takoj reagirali in začeli streljati. V lovu na bežečega garibaldinca so se spustili tudi tisti četniki, ki so bili na ovinku ceste za Bukovico. V nastali zmedi, so četniki težko ranili enega od svojih in postali še bolj razjarjeni. Ko so se pojavili za Mičelovo in Lovčevo hišo so garibaldinca ujeli in ga neusmiljeno začeli pretepati. Odnali so ga na trato v bližino Keberjeve domačije in ga neusmiljeno tolkli. Pri grozovitem mučenju se je najbolj izkazal neki mladi četnik, ki je s težkimi gajzarji garibaldinca skakal po trebuhu, prsih in glavi. Ko se je tega dela naveličal ga je nadomestil drugi četnik. Ko so četniki prenehali garibaldinca mučiti so ga nezavestnega vrgli v potok in ga preresetali z brzostrelkami. Po končanem grozodejstvu so se četniki odločili za odhod proti Šempetru in še preden so odšli, so prisilili Keberjevega sosedo Andreja Nemca, da je vpregel kravo in odpeljal z vozom ranjenega četnika v Šempeter.

Po odhodu četnikov iz Volčje drage so domačinke Alojzija in Ana Keber, Jolanda Arčon in Zorka Keber naložile ubitega garibaldinca Maria Blasona-Bruna na dvokolnico in ga odpeljale na pokopališče v Bukovico, kjer ga je pokopal grobar Andrej Krpan. Kmalu po končani vojni so truplo ubitega garibaldinca odkopali njegovi svojci in ga prenesli na domače pokopališče v Ronke.

Ivo Gabrijeleč

vdaje okupatorjem ne priznava in začenja oboroženi boj za osvoboditev. V zvezi z OF se začne odkrit boj proti komunizmu, kajti organizacijo so si izmislili komunisti in zdaj silijo ves narod v samomor. Okupator vsak upor, že samo misel nanj kaznuje. Mar ni vsa Ljubljana videla, kako se je kadilo iz požgane Rašice? Torej so tudi govorice o partizanih resnične. Partizani, goščarji, četniki, bivši jugoslovanski oficirji, ki se niso hoteli vdati in zdaj ne vedo, kako bi se vrnili na domove ter prikrili sovražniku, ki jih seveda ima vse popisane in jih bo nemudoma poslal v taborišča, če mu pridejo v pest... Ni se še prav vedelo, kaj in kako, a vedela je podzemna Ljubljana, ki je na zunaj kazala sovražniku prijazen obraz, vedeli so okoliški gozdovi.

Družino Šolskih, ki se je za kratko sešla v Ljubljani, bi težko našli. Preprosto je ni več. Tata se je kmalu potem, ko je razpadla

vojska, izgubila na Gorenjsko. Takoj za njim se je od strica Ferda poslovil Stankič, odšel je za očetom. Kje sta, ni vedel nihče razen domačih. Sicer pa je bilo tudi težko vedeti, kod se mudita. Tata je bil, to je morda vedela šolska mama, partizan, član glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, Stankič eden od partizanov, morda vodja Skoja pri njih, A nje, šolske mame za zunanji svet ni bilo več. Ne nje, ne njenih hčera, pač pa so v Ljubljani, v Gosposki ulici prebivale neka Marija Žabkar in dvojčici Iva in Ana. V Ljubljani je še, v nekem drugem stanovanju, živel Majda Vrečar, medtem kot je Iztok tudi že odšel k partizanom, vendar ne na Gorenjsko, marveč na dolensko stran. Kako se je nekdanja Nada počutila kot Iva, ali pa Danica kot Ana? Bili sta v šestnajstem letu, čutili sta, da sta vpleteni v novo življenjsko igro in upali, da se bo končalo srečno, tako kot je vedno govoril

tata:

»Nekaj časa bo hudo, a če bomo preživeli, bo na svetu bolje, kot je bilo do sedaj...«

»Da, tata, kaj misliš, mama, kje je zdaj tata?« je Nada velikokrat vprašala.

»Tata je tam, kjer mora biti. In tudi mi smo tam, kjer moramo biti. Še bolj bomo.«

V resnici življenje v Ljubljani Žagarjevim ženskam ni potekalo v brezdelju. Mama je zbiral hrano in obleko za partizane, in predvsem tudi ilegalno partizansko literaturo, ki jo je skrivala v starem kavču z dvojnimi dnom, tistem, ki ga je nekoč izdelal Bertonec celjev Johan na Dobravi. Iva in Ana sta delali v Skoju, v trojkih za razoroževanje italijanskih oficirjev, opravljali kurirske posle, organizirali javke. Ena teh javk je bila tudi pri njih doma, v Gosposki 10, kamor je prihajala Majda, kurirka z aktovko z dvojnimi dnom, v kateri je prenašala ponarejene dokumente za člane in somišljenike OF, tudi organizatorje vstaje. Majda, ki se ni in ni mogla navaditi na svoje novo ime, nikakor ni mogla pozabiti, da je Savica in jo je stalo precej truda, da se ni izdala.

»Pa nona?« je vprašala Ana.

Nona je že takrat, ko je mama morala z dekleti in Iztokom v Ljubecno, odšla k stricu na Bled. Tu in tam se je oglašala, pošto je prinašal skojevec Pavle.

»Že dolgo se ne javlja. V zadnjem sporočilu, saj veš, je bilo, da je zdrava in da nas hudo pogreša. Kdo ve, če se ni Pavletu kaj zgodilo...«

12

Na vratih je pozvonilo. Nič posebnega. Vsako jutro ob šestih je pozvonila Savica in tako naznanila prihod trojke, ki je bila odgovorna za tehniko, se pravi za izdelovanje ilegalnih legitimacij in drugih papirjev. Trojka je po prihodu za kake četrt ure posedela na kavču, se pogovorila in spet odšla.

Danica, ki ne sluti nič hudega, odpra vrata, toda namesto trojke se poženejo noter

ovrovci in gestapovci. Brezobzirno zalomastijo skozi sobo v spalnico.

Danica zbudi mamo in Nado. V hipu sta budni, planeta pokonci in se oblečeta. Po kratkem zaslišanju ju nasilneži odnesejo na policijo. Policisti pretresajo stanovanje. Grobo razmetavajo oblačila in druge predmete, stikajo po predalih, prevračajo stole.

In spet zapoje zvonec. Dva policista planeta k vratom. Danica ne more prav skriti presenečenja, kajti v sobo vstopi Savica. Nosi aktovko z dvojnimi dnom, v kateri so spravljene predragoceni predmeti: pečati in imena za ilegalne legitimacije.

Dekleti se brez besed spogledata in si tako v hipu povesta vse.

Policisti zahtevajo od Savice legitimacijo. Majda Vrečar? Mar ni podobna tejle, ki jim je ob prihodu odprla?

»Kako, ali nista sestri?« se začudi policist.

»Ne, sestrični,« se odreže Savica.

Policisti kratko zaslišujejo Savico.

»Zakaj ste prišli sem?«

»Rekli so mi, da v tej hiši oddajajo sobo, pa sem hotela vprašati.«

Odgovor je verjeten, vendar ne zaželen. Savico odpeljejo in spet je Danica sama s policisti. Le kaj je to danes, bo morala res biti priča vsemu hudemu?

In spet zvonec. Noter pripeljejo Meto Sitar in po kratkem zaslišanju odvedejo tudi njo.

Bo to vendar že konec? Ne. Ko spet pozvoni, vstopi Francka, ilegalka, ki so ji Nemci zajeli moža v partizanih in ga v Tržiču ustrelili.

Zaslišijo tudi Francko, nato pa jo skupaj z Danico odpeljejo na policijo. Vtem, ko se »marica« vijuga iz ulice, Danica opazi, da skojevci patrolirajo po kvartu. Njen prst na ustih jim pove, kaj se dogaja in da je treba molčati, nikogar izdati, če bi katerega morda zgrabili.

Nadaljevanje prihodnjic

Sporočilo kobariškega muzeja

Zbogom orožje

Imenitna kulturno-zgodovinska pridobitev

»Vojna je dobra samo, če je daleč za gorami,« je o vojnah na svoj način razmišljal sovjetski pisatelj Aleksander Solženicin. Dvanajsta ofenziva Soške fronte, dvanajsta soška bitka, začetek konca prve svetovne vojne, čudež pri Kobaridu ali kakor koli že imenujemo največji spopad v zgodovini na slovenskih tleh, ni bil za devetimi gorami. Dogajal se je pri nas, na slovenskih, primorskih tleh. Bila je to velika, velikopotezna vojaška operacija, o kateri se na vojaških akademijah po vsem svetu še vedno učijo kot o največjem spopadu v gorati pokrajini v vsej človeški zgodovini, kot o prvi bliskoviti vojni (blitz krieg) v zgodovini vojskovanja, kot o najuspešnejši prebojni operaciji prve svetovne vojne in tako naprej, je pustila za sabo strahotno razdejanje. Njeno prizorišče je bila neposredna bližina narodnostne meje med Slovenci, Furlani in Italijani, oziroma zgornji del 90 kilometrov dolge frontne linije med bovškim Rombonom in morjem. Za 12. ofenzivo je tam ostala od navzkrižnega ognja opustošena in razbita pokrajina, na tisoče in tisoče beguncev, na tisoče in tisoče porušenih primorskih domov v soški in Vipavski dolini ter na Krasu, več kot en milijon žrtev, kolikor so jih terjale vse soške ofenzive skupaj... Skratka smrt, groza in razdejanje.

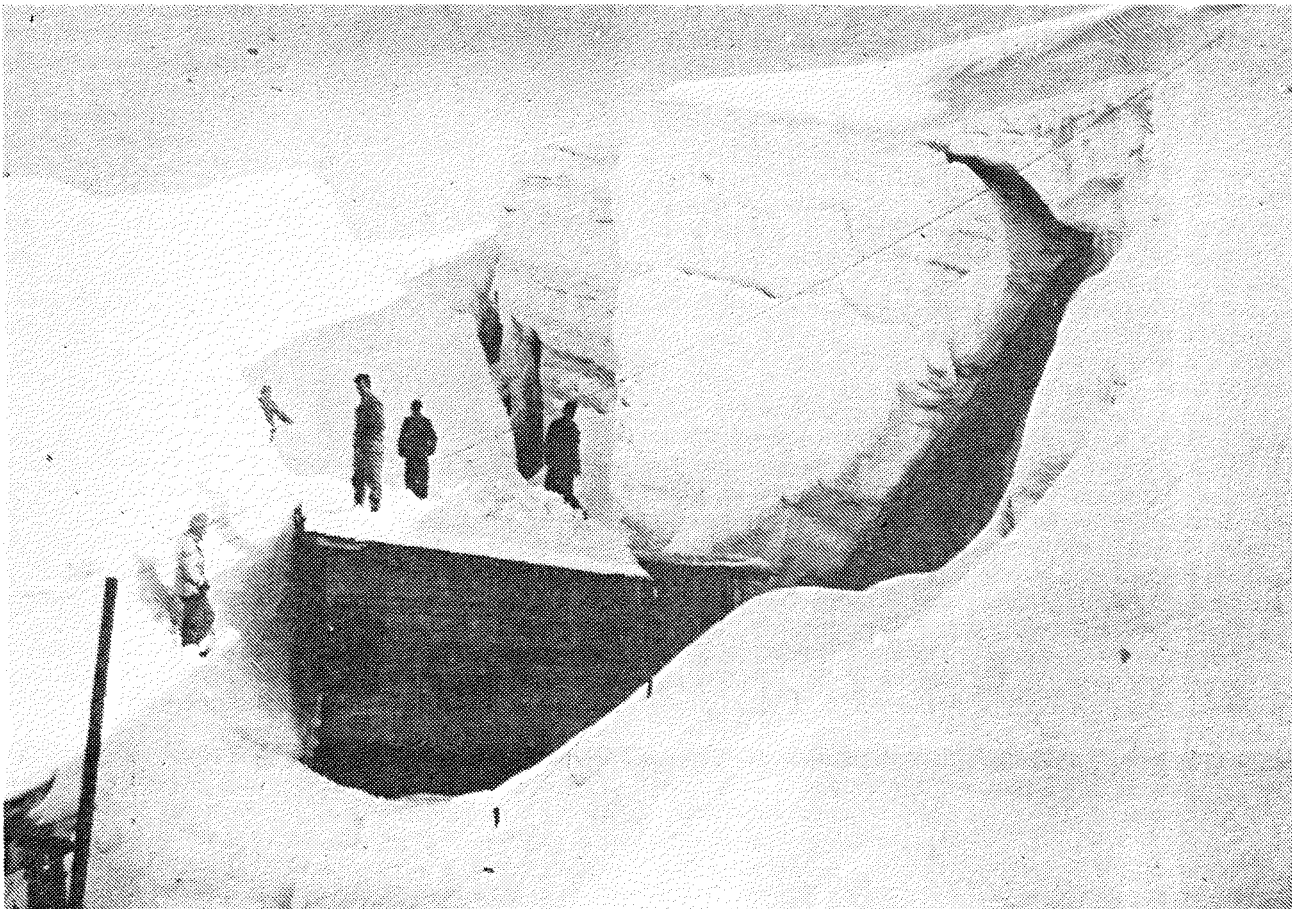
Dvajseta zaključna soška bitka še vedno razvzmetala stratege, zgodovinarje in navadne ljudi, Primorce, potomce udeležencev in očitnece fronte. Kobaridce, ki so z njo vstopili v kovačnico svetovne zgodovine, je doslej nekako motilo, da smo v naši družbi postavljali obeležja marsičemu, prvo svetovno vojno, ki je hočeš, nočeš tudi sestavni del naše slovenske zgodovine, v kateri smo bili Slovenci udeleženi ne samo kot hrana za topove ampak tudi s svojimi političnimi ambicijami in krvnim davkom, pa smo nekako zaobšli. Dolg do zgodovine in do kraja, ki je bil jeseni leta 1917 prizorišče slovitega kobariškega preboja, je sklenila poravnati skupina kobariških domoljubov, ki so lani začeli snovati načrt ureditve muzeja prve vojne v Kobaridu. Za svojo zamisel so ogreli strokovnjake goriškega muzeja, ki Kobaridcem preprosto niso mogli reči ne. Krajevni projekt so dopolnili s svojim znanjem, in vedenjem o soški fronti, o »krvavem Posočju«, kakor je vojno morijo na primorskih tleh imenoval veliki poznavalec vojaške zgodovine in avtor istoimenske knjige, sedaj že pokojni Vladimir Gradnik. Goriški muzej je namreč pred tremi leti v solkanski vili Bartolomei najprej odprl odmevno razstavo z imenom Podoba soške fronte 1915–1917, potem pa je njen najzanimivejši del preselil na Sveto gor nad Gorico, kjer je muzejska zbirka dobila stalno mesto. S podobami soške fronte je goriški muzej gostoval tudi v Ljubljani in v Spletu Slovenov v Slovenski Benečiji. Tako je na svoj način poravna-

val svoj dolg do tega poglavja naše zgodovine.

Zajetna naložba za majhen kraj

Za kobariški naložbeni podvig v ureditev Mašerove hiše so nekateri dejali, da je »novi čudež pri Kobaridu«. Projekta za ureditev muzeja

Če kdo, potem so si kobariški graditelji muzeja to pozornost javnosti zaslužili. Če jih danes vprašate, kako so delali, vam bodo odgovorili z besedami nemškega generala Kraffta, ki je bil avtor za potrebe 12. ofenzive prirejene nove vojaške taktike, »sklenili smo, naj teče znoj in ne kri«.

Najhuje je bilo visoko v gorah

so se lotili natanko pred enim letom, novembra lani, ko so imeli v krajevni blagajni pičlih 200 dinarjev. Sedaj, ko je prvi del naložbe pri kraju in ko je kobariški muzej že na ogled, je težko reči, koliko je naložba v denarju sploh vredna. Okoli 2,4 milijona dinarjev je prispevalo blizu sto zasebnikov, podjetij in ustanov, ki so takoj, ko so zvedeli, da Kobaridci zbirajo sredstva za

V obnovo Mašerove hiše in v ureditev muzejskih prostorov so vložili skoraj 15 tisoč prostovoljnih delovnih ur! Samo za izdelovanje ogromnega talnega reliefa, ki v razmerju 1:15000 ponazarja prizorišče preboja pri Kobaridu, (to je hribovito ozemlje med Mostom na Soči in Rombonom, na njem pa vojaške utrdbe, položaji in razporeditev italijanskih in avstro-ogr-

Na Tolminskem – ranjence spravljajo v zaledje

ureditev muzeja in Mašerove hiše, priskočili na pomoč. Med tistimi, ki so dali največ, velja posebej omeniti novogoriški HIT, kobariški TIK in zagrebški Josip Kraš. Sicer pa ljudje niso prispevali samo denar. V Kobaridu so iz zapuščin svojih dedov prinašali mnoge zanimive predmete, fotografije, dokumente in druga pričevanja o prvi vojni.

skih enot na dan pred pričetkom spopada 23. oktobra 1917), so potrebovali cele tri mesece. Avtorja reliefa, akademski slikar Miloš Volarič in Toni Savli sta s 460 kvadratnih metrov veliko talno maketo pričarala vzdušje, v katerem je 365 tisoč vojakov čakalo na povelje za pričetek spopada pod šifro »zvestoba orožju«. V dolini je ta-

krat pršel rahel dež, v planinah pa je že naletaval sneg – tako poročajo viri.

Kako je nastajal muzej

Pa preidimo od splošnega h konkretnemu in pogljemo, kako je nastajal kobariški muzej, v katerega sta na otvoritveni slovesnosti prva vstopila Ivana Mašera, zadnja gospodinja v sedanji muzejski hiši in Lojze Peterle, predsednik slovenske vlade. Zavetje naložbi je dalo domače turistično društvo, katerega predsednik, oziroma ravnatelj, direktor muzejskega podjetja v Kobaridu Vojko

kostnico iz prve vojne pride brez kakršnekolik reklame letno ogledati do 20 tisoč ljudi in, da ima podobna kostnica v Redipugli – Sredipolju pri Gorici letni obisk do 60 tisoč ljudi. Če bodo muzejski in turistični delavci res znali združiti svoje moči, bodo ob tem zanimanju ljudi za pričevanja o prvi vojni dogradili projekt turistične transverzale, ki naj bi v končni fazi povezala vseh 90 kilometrov soške fronte in na njej muzeje ter še vedno dobro vidne in ohranjene ostanke fronte v gorah nad Sočo. Kar zadeva kobariški muzej, bo v kratkem dobil za obiskovalce prirejeno krožno

zasluga, da je niso porušili in, da so jo rešili pred popolnim propadom. Namen njene muzejske zbirke je **govoriti o vojni in proti njej**.

Celovitejšo in življenjsko podobo dogajanja v 12. soški bitki nam nudi avdiovizualni prikaz, ki je del avtorice zbirke Nataše Nemec in režiserja Francija Slaka. Prikaz je sestavljen iz niza starih fotografij s fronte, govornih in glasbenih vložkov ter mnogih scenskih efektov, ki sodobnemu človeku približajo vzdušje človeške klavnice, v kateri je smrt postala sestavni del človekovega bivanja. Prikaz prodora avstrijsko-nemških enot v zbirki temelji na dnevnikih in skicah oficirjev generala Kraussa, majorja Forbelskega, majorja Müllerja in nadporočnika Rommla. Dragoceni dokumenti generala Kraussa, ki si jih lahko ogledamo v izvirniku, podrobno prikazujejo napad pri Bovcu, dnevnik in predvsem skice Erwina Rommla, pa nam predstavljajo kar vse tri dni prodora, od Mengor preko Kolovrata do predora v Nadiške doline.

Večji del tega dragocenega gradiva je darilo bavarskega profesorja zgodovine, publicista in lastnika ene največjih zasebnih zbirk dokumentov o prvi vojni dr. Heinza von Lichema. Ta je pri urejanju Mašerove hiše in pri postavljanju muzejskih zbirk stal Kobaridcem vseskozi ob strani. Muzejske sobe nosijo imena, kot so črna, ki prikazuje smrt na fronti, bela, ki govori o mrzlem, človeku neprijaznem zimskem vojnem času v gorah in slovenska, ki gledalcu približa podobe slovenskih fantov in mož. Njihova vloga v Avstro-ogrski vojski je prikazana s spomini, fotografijami z bojišč in s predmeti, ki so jih zapustili.

pot mimo starih vojaških utrd in spomenikov. Muzejski hiši naj bi torej dodali še muzej v naravi. Poleg tega bodo Mašerovo hišo opremili še z restavracijo posebne vrste. Njena oprema in ponudba bosta spominjali na vzdušje na frontnih črtah.

In kaj je v kobariški muzejski hiši na ogled že zdaj? Pristegne že Mašerova hiša-domačija, ki je etnološki in zgo-

Hobič razlaga prizadevanja Kobaridcev kot dolžnost za poravnavo dolga do zgodovine kraja. Nelida Nemec, ravnateljica goriškega muzeja, pa se prvih korakov spominja takole: »Prvič se nam je muzejskim delavcem primerilo, da je odločna pobuda za ustanovitev muzeja prišla iz nekega kraja. Za nas je bilo to nekaj povsem novega, izziv, ki mu nismo mogli reči ne. Zanimiva se nam je zdela tudi pobuda, da muzej organiziramo kot podjetje, ki bo tržilo s svojo pobudo, s tem smo odprli novo poglavje v našem muzejstvu. To je prvi poskus, kako v novih razmerah združiti pridobitniško-komercialno dejavnost z muzejstvom v tradicionalnem smislu. Goriški muzej bo namreč bdel nad kobariškimi zbirkami, ki seveda ostajajo narodovo bogastvo.«

Zdravko Likar, ki je organizacijski vodja kobariškega moštva, pripoveduje, kako projekt še zdaleč ni zaokrožen. Naložbe, ki bodo še sledile investiciji v postavitev muzejskih zbirk, naj bi izpeljali z izkupičkom iz muzejske dejavnosti. Navdušuje podatek, da si je muzejsko hišo že prvi dan po odprtju ogledalo več kot tri tisoč ljudi od vsepovsod, med njimi takih, ki so napovedali nove skupinske ogleda. Muzej je takoj pritegnil tudi pozornost Italijanov, Furlanov in Avstrijcev. Da njegov komercialni učinek ne bo izostal, pričajo podatki: da si monumentalno italijansko

Na otvoritveni slovesnosti so si predstavniki slovenske vlade in parlamenta ogledali razstavo pod strokovnim vodstvom Nataše Nemec (foto Jani Alič)

dovinski spomenik prve vrste. Njena zgodovina je povezana s kulturnim in političnim življenjem Kobarida od sredine 19. stoletja dalje. Ker je bila ob potresu leta 1976 močno poškodovana, so se morali Mašerovi iz nje izseliti. Zavodu za spomeniško varstvo iz Nove Gorice pa gre

Božidarja Jakca in njegovih slik, pa pisatelja in v Kobaridu vojnega dopisnika Ernesta Hemingwaya, katerega besede še vedno odmevajo med obsoškimi gorami: zbogom orožje.

Katja Roš

Gledališka jesen in njeni obrazi

Od Bitefa do Borštnika in gledaliških sporedov

Ali so se slovenska gledališča z letošnjo repertoarsko ponudbo nekoliko priklonila nostalgijam in mrtvoudnim pogledom slovenskega kulturnega ministra na klasično in eksperiment, bi težko rekli. Da pa repertoarji slovenskih gledališč »parirajo ozračju« utegne držati. Slovenski teksti so pogosti – pa ne le same novitete. Med igrami iz jugoslovanskega in širšega evropskega prostora bomo jadrili od Držića z Dundom (v MGL) pa do železne klasike s Hamletom, Hlapci, Godotom, Goldonijem in Bulgakovu Škratnim otkom. Med novitetami ponujajo Celjani Vinka Möderdorferja Camero obscu-

ro, Primorsko dramsko gledališče opozarja na oživitve drame Ferda Kozaka Vida Grantova, MGL pa bo zagriznilo v Zajčevu poetično dramo Potohodec.

Povsem novo je v okviru mariborskega teatra Anatomsko gledališče na malem odru, ki ga obljublja spremeniti v »igralnico sveta«. Sicer pa se režiserji starejše in srednje-mlajše generacije letos, vsaj tako se zdi, s podvojenimi močmi lotevajo novih videv in pristopov k vprašanju hamletovstva, hlapčevstva in godojevstva, medtem ko se lahko nekatera institucionalizirana pa še vedno eksperimentalna gledališča pohvalijo z ostajanjem sredi živ-

ljenja (mladinsko gledališče in Glej). Če že ni razburljivejših domačih novitet, si postrežejo (in seveda tudi nam) z vselej svežim in Slovence v dno duše poznavajočim Franom Milčinskim. Morda pa je tudi res, da smo postali poleg tega, da smo izbirčni, tudi malce ošabno nestrpni in bomo po bleščeči lanskilovski sezoni (če omenimo le predstavi Zid-jezero in Faust) stežka zadovoljni.

Ob četrtoletnem jubileju največje slovenske teatarske revije – Borštnikovega srečanja, smo o njegovem pomenu na začetku in danes povprašali slovenskega režiserja Aleša Jana, ki lahko govori o prireditvi kot ustvarjalec, spremljevalec in nenazadnje član izvršilnega odbora. Jan se spominja, da se je začelo kot Teden slovenskega gledališča, pred petnajstimi leti pa je prišlo do razširjene aktivnosti tega srečanja. Izoblikovalo se je še Malo Borštnikovo srečanje, vključili so se mediji in prireditve je počasi »zlezla pod kožo« širšemu mariborskemu zaledju. Morda se je počasi zato začelo postavljati vprašanje, koliko se začena v številnih prireditvah osrednji dogodek utapljati. V zadnjem času, meni Jan, je prireditev dosegla neko svoje notranje ravnotežje, ki pa je vselej odvisno (pogojeno) tudi s finančnimi možnostmi. »Srečanja so absolutno potrebna slovenskim gledališčnikom,« je na naše vprašanje odgovoril Jan, ki

smo ga želeli vprašati, kakšno prihodnjo usodo obeta Borštnikovim srečanjem glede na to, da vemo, da gledališki festivali po Jugoslaviji doživljajo najtežje krizne čase. Seveda so se v letih »borštnikovanja« pojavljala različna razmišljanja o tem, ali naj bo srečanje izključno stvar slovenskih gledališč, ali bi ga kazalo razširiti na jugoslovansko »sceno«, ga internacionalizirati... Pri vsem tem, meni režiser Jan, je bistveno, da Borštnikova srečanja so, da imamo svojo slovensko gledališko manifestacijo, da se v času njenega trajanja slovenska javnost malce bolj poglablja (vsaj za tistih deset dni) zazira v početje in probleme slovenskega gledališča. To, kar lahko gleda zadnja leta, je prodorno, profesionalno, živo evropsko gledališče, ki sega v sam vrh evropskega teatarskega dogajanja. Zato niso naključna številna priznanja, ki jih dobivajo slovenska gledališča od Mehike (mladinsko) do Koreje (SNG Ljubljana) in Dunaja – kamor so povabljeni na gostovanje kar tri naša gledališča.

Tako nam je o 25-letnem delovanju Borštnikovega srečanja govoril Aleš Jan. Mi pa smo vam dolžni zapisati nekaj besed še o letošnjem Borštnikovem srečanju. Minilo je v vsestranskem triumfu mariborske Drame in njene predstave Faust. Žirija je opustila vse nekdanje čislane ključke, po katerih je bilo treba za dobro voljo in spodbudo na-

Audaces fortuna iuvat ali, kako je končno minil letošnji, že 24. Bitef.

Letošnji Beograjski gledališki festival je z desetimi predstavami in enim filmom uspel ovreči tezo o lastni odvečnosti, (ki se je rodila že pred nekaj leti in bila domala potrjena z minulim amatersko-prireditvenim Bitefom). Razlog je bil povsem preprost: videlo se je, da se ne mučimo le mi s ponovnim odkrivanjem gledališča.

Letošnja revija povprečno dobrih, nadpovprečno nesmišelnih in povsem komercialnih predstav je imela dve skupni karakteristiki: preciznost in frigidnost. Vse se je pravzaprav zožilo na vprašanje koliko in kako kdo more, še najmanj pa so se spraševali: zakaj. Na to zadnje je morda odgovorila predstava Johana Kresniga in bremenskega gledališča z Ulrico Meinhoff, v gibu izpovedano biografijo znane teroristke. Cilj tega prikaza ni bilo ukvarjanje s kontinuiteto neke usode ampak z njenimi vzroki. Glede na to, da so si bili vsi edini, da je bila to najboljša predstava, seveda nagrade ni prejela. Pohvale kritike in tiste po kolovozjih, so bile dovolj. Da bi se pomirili preostali nezadovoljni duhovi, je žirija podelila priznanje Mire Trailovič (Ikarovemu padcu, Planu K in Faustu) enako preračunljivo in precizno, kot je bil takšen ves 24. Bitef.

Maša Jeremić

Kaj se godi v Cekinovem gradu?

Kdor se te dni sprehaja po jesenskem Tivoliju, se ne bo mogel približati Cekinovemu gradu, saj je le-ta obdan z gradbeno ograjo. Za njo pa veliki stroji stegujejo svoje »roke« in v notranjost pošiljajo cement. Muzej ljudske revolucije Slovenije namreč obnavljajo, potem ko se je njegova usoda dolga leta negotovo vlekla iz skupščinskih klopi nazaj med muzejske delavce, pa spet v odločanje republiki in to toliko časa, dokler končno niso ugotovili, da za gradnjo novega muzeja revolucije ni ne denarja ne drugih potrebnih pogojev. Končno so se realnejša načrtovanja usmerila k sanaciji in adaptaciji Cekinovega gradu tako, da so zdaj videti zadovoljni tudi muzejci.

Njihova največja skrb so bili povsem neustrezni delovni pogoji in že kar obsedno stanje zaradi neustreznih shramb (depojev) za številne muzealije, fotografivo in drugo, kar se je z leti v tem muzeju nabralo. Prav tako ni bilo mogoče niti z veliko dobre volje in domišljije storiti kaj več za atraktivnejšo stalno razstavo postavitev.

Direktor MLRS Stane Mrvič nam je povedal, da bo prva faza sanacijsko-adaptacijskih in gradbenih del stala cca 22 milijonov dinarjev, pri čemer naj bi bila, skupaj z inštalacijskimi deli končana do začetka prihodnjega maja. Do konca leta 1991 pa naj bi končali tudi z opremo zgradbe in se pripravili na ureditev stalne razstave.

Strokovni delavci muzeja se v tem času sicer neprijetno selijo iz prostora v prostor, vendar kljub temu s polno paro pripravljajo scenarij za sodobno muzejsko postavitev, ki bo zajemala obdobje od konca devetnajstega stoletja do današnjih dni. Vse zgodovinske procese bodo predstavili s politično-upravnega, gospodarsko-socialnega, kulturnega in še drugih zornih kotov.

Do konca letošnjega novembra naj bi bili scenariji za posamezna obdobja in na posamezne teme toliko pripravljeni, da bi lahko iz konceptov izoblikovali skupni načrt, hkrati pa naj bi tekale tudi priprave za uvajanje tega muzeja v skupno muzejsko računalniško mrežo (po sistemu MODES).

Toliko o sedanjem dogajanju v MLRS. Od tega, kar se nam kot občinstvu v kratkem obeta iz kabinetov strokovnih muzejskih delavcev pa naj omenimo razstavo Življenje na listkih (v petinštiridesetletnem obdobju), ki bo potujoča in bo začela svojo pot v Murski Soboti na dan slovenskega kulturnega praznika prihodnjega februarja. Ta razstava bo plod medmuzejskega sodelovanja, njen namen pa je prikazati življenje v Sloveniji skozi drobne sledi – vozovnice, potrdila, navodila, pisma, reklame... v življenju neke družine.

B. Ž. J.

Izšla je knjiga izbranih pesmi

Mevljeva Oporoka

V samozaložbi je v Mariboru izšla knjiga izbranih pesmi Dušana Mevlje pod naslovom Oporoka. In zdi se, da je to založniško dejanje našega sodelavca res nekakšna oporoka, preraz njegovega pesnikovanja – od vojnih – pa vse do današnjih dni.

Na zavihkih knjige so o pesmih povedali nekaj misli Jože Javoršek, Branko Hofman in Denis Poniž, spremeno besedo pa je prispeval Manež Menart.

Dušan Mevlja je strnil pesmi v tematske sklope, ki že s svojimi nalovi simbolizirajo avtorjevo naravnost, njegov pogled na hipnost človeškega bivanja v časovnem in prostorskem vesolju. Njegove pesmi – takšne in drugačne – pa postavljajo v ospredje človekovo intimo, pogosto z odzveni humornosti.

Pod naslovom Fantje iz triništridesetega se zvrsti nekaj pesmi iz vojnega časa. Čeprav jih

je večina iz te bere predvsem mešanica baladno-lirskih znanih šablon pesmi tistega časa (»ožgane veje«, »pisani cvetovi«, »valovi hladni niso nas izdali«, »za hribi že se mlado sonce drami...«), je na primer pesem Pietà izrazito ekspresivna. V naslednjem oddelku z naslovom Odložena maska so zbrane premljevaljske pesmi o človekovi in tudi pesnikovi usodi. Rahlo, skorajda brez pravega prehoda se prelijejo v naslednji sklop z naslovom Finale, kjer postane očitnejše neposredno premljevanje o smrti, o minevanju, o koncu. V ušesu ostaja izredno lep verz: »... Moja sanjava misel odhaja k morju, k zalivu med hribi, kjer skozi senčni gozd hitim sinji vodi naproti...« Sle-dijo Motivi, pesmi tragikomičnega predznaka kot na primer pesem o tožbi odrske šepetalk. V njih avtor »slika scene« in vanje postavlja človeka, ki

pa navsezadnje ni nič več kot del minljive celote.

V sklopu z naslovom Satire je precej pesmi na temo kritika in kritike, kot na primer tista o kritiku, ki leze v planine: »... Natura tukajšnja premalo je natura, preveč umirjena in vse premalo burna...« s čimer Mevlja poudarja pogostno muhavost kritike in njeno včasih komično vzvišenost.

V knjigi se znajdejo tudi znani Mevljevi epigrami, med temi pa tudi eden, ki epigramske puščice obrača vase: »Če vas na skritih mestih požgečkam, naj, dragi vozniki, ne bo vas sram! V vrlinah teh, ki jih očitam vam, sem – mea culpa – mojster tudi sam!«

Cehovski soneti so zabavnice na človeške tipe: kvartopirce, lahkih ljubimcev in starih bajt, ki v lahkotnejšem tonu zaokrožajo Mevljev pesniški izbor.

Knjiga je izšla v 500 izvodih, obsega pa 127 strani. B. Ž. J.

Kolpa

Zabredli do pasu smo v divjo reko, zasoplim lovcom smo sledi zmešali. Valovi hladni niso nas izdali. Prezeblili in s premočeno obleko,

v temi previdno tipali smo preko, kjer bomo se z brigadami sestali hrvatskimi in skupno zmagovali. Nebo odeto v sinjo je prevleko.

Nikdar nihče ne more nas ločiti, z zvijačo ne in ne s surovo silo, dovolj srce je grenkega izpilo.

Navadilo se je krepko boriti. Za hribi že se mlado sonce drami, zdaj zdaj svetilo, rdeče, bo nad nami.

Metlika, 1943

Arabci so triumfirali na mediteranskem filmskem festivalu

(Valencia 10.-19. oktober)

Enajsti filmski festival mediteranskih dežel v Valenciji je potekal od 10. do 19. oktobra. V svojih programih je ponudil širok pregled nad trenutnim filmskim ustvarjanjem v mediteranskih državah (15 udeleženk). Hkrati pa je skozi retrospektive (homage Ireni Papas, francoski film v tridesetih letih) in okroglice mize pokukal v korenine različnih kinematografij in njihovih pomembnih protagonistov. Izkazalo se je, da je izstopala arabska kinematografija. Tako je skozi zgodbo prvonagrajenega tuniskega filma Deček s terase zmagal šarm pripovedi o zorenju nekega dečka, medtem ko je drugonagrajeni film (belgijsko-palestinske produkcije) Himna za kamen zrelo umetniško delo (dobil je še dve nagradi filmskih delavcev). Tretjenagrajeni je bil egiptovski akcijski film Beg.

Jugoslavijo so poleg Začetnega udara, filma Darka Bajića, zastopali še Poletje za spomin Bruna Gamulina (v informativni sekciji) in pa Grenke trave, že stara jugo-nemška koprodukcija, ki je zašla na festival zavoljo igralki Ireni Papas, ki v njem igra.

Film Začetni udarec je prejel posebno priznanje mednarodnega filmskega združenja, špansko časopisje pa je pisalo, da je »dvignil raven festivala« ki ga je sicer z obiskom počastil sam kulturni minister Jorge Semprun.

Dubravka Vojvodić

Odprto pismo

Sredi oktobra so se v Mariboru zbrali na tovariškem srečanju borci in aktivisti NOV z mariborskega območja, ki so se v letih 1941–1945 bojevali zunaj Slovenije, sicer pa na območju Jugoslavije. S srečanja so na javnost naslovili odprto pismo, v katerem najprej izrekajo ogorčenje in zaskrbljenost zaradi nenačelnega obravnavanja narodnoosvobodilnega boja, primerov revanšizma in poskusov rehabilitacije domobranstva. Poudarjajo, da je fašizem obsodil in ga obsoja ves demokratični svet, ki je tudi priznal veličino boja Slovencev proti fašizmu. Zato so obsojanja vredni vsi kolaboracionisti. Fašisti so namreč na Štajerskem preganjali vse zavedne Slovence, jih zapirali, izseljevali in uničevali. Enako pa je bilo tudi na Gorenjskem, Primorskem in Koroškem. V t. i. ljubljanski pokrajini pa so se tedanji oblastniki priklonili italijanskemu fašističnemu voditelju, kot da ne bi poznali uničevalnega fašističnega besa na Primorskem med vojnama. Zato lahko o državljanski vojni med NOB govorijo le tisti, ki bi radi skrili svoje protislovensko bistvo, so poudarili v odprtem pismu in dodali, da so se bojevali za svobodo slovenskega in drugih jugoslovanskih narodov. Po vojni smo gradili slovensko državnost, so še zapisali in zahtevali, naj bo njihov prispevek k osvoboditvi slovenskega naroda in k razvoju slovenske suverenosti tudi ovrednoten v novi slovenski ustavi.

V odprtem pismu so obsodili ponatiskovanje medvojne belogardistične in domobranske literature in vsakršno tendenciozno opravičevanje belogardistov in domobrancev. Zavzeli so se za objektivno in strokovno prikazovanje preteklosti ter obsodili poskuse odstranjevanja spomenikov osvobodilnega boja, ki niso le kolaboracionistični revanšizem temveč tudi kulturni vandalizem, so zapisali.

V nadaljevanju odprtega pisma so se dotaknili predloga mariborske občinske skupščine o postavitvi spominskega obeležja vsem padlim po koncu vojne. Pri tem so zapisali, da nimajo nič proti dostojnemu pokopu vseh, pa tudi ne proti spominskemu obeležju v njihov spomin. Obeležje naj bi bilo opomin vsem, da se kaj takega ne bi nikoli več ponovilo. Nikakor pa niso za kaj takšnega, kar bi presegalo počastitev spomina umrlih in pomenilo kakršnokoli enačenje. protifašističnega boja s kolaboracionizmom.

Na koncu svojega odprtega pisma javnosti so se dotaknili še povojnih časov in obsodili vsako zanikanje rezultatov gospodarskega in družbenega napredka v zadnjih petinštiridesetih letih, kajti nekaj smo v tem času vendarle ustvarili, so zapisali. Hkrati pa so dodali, da borci razumejo in podpirajo nove družbene procese.

Svoje odprto pismo pa so končali s pozivom k strpnosti in sožitju med narodi in narodnostmi, k spoštovanju enakosti v različnosti. Nastopili so proti vsakemu nacionalizmu, pa četudi svoj pravi obraz skriva za unitarističnimi gesli in dejanji. Kajti narod, ki drugemu ne prizna svobode, tudi sam ni svoboden so še zapisali in se zavzeli za to, da bi v novi slovenski ustavi tudi pripadnikom drugih jugoslovanskih narodov zagotovili enake pravice kot Slovincem.

Sporočilo skupščini občine Maribor, njenemu izvršnemu svetu in javnosti!

Nasprotujemo potvarjanju zgodovine

Na razširjeni seji občinskih odborov ZZB NOV Maribor, Ruše in Pesnica so obravnavali postavitev spomenika padlim ob zaključku druge svetovne vojne na območju Maribora.

V okolici Maribora so grobišča padlih in ustreljenih pripadnikov nemških in kvizlinskih enot, ki so ob zaključku vojne bežali pred jugoslovansko armado, se skušali prebiti na Koroško in tam predati Angležem. To so bili težki časi. Konec vojne ni pomenil na tudi konca spopadev, zlasti ne na naših tleh. Veliko nemških vojni ujetnikov je umrlo od lakote v zavezniških taboriščih. Povsod po Evropi so kaznovali izdajalce, sodelavce nemških fašistov. Svetovni požar, ki je divjal šest let, ki je zavlil v črno cel svet, z desetimi milijoni mrtvih, je le počasi ugašal. Ob tem je kruto obžgal fašistične požigalce.

O dogajanjih v teh časih nimamo dovolj podatkov. Ne soglašamo s streljanjem brez sodnih procesov, čeprav so bili med žrtvami večinoma taki, ki so po Jugoslaviji puščali za seboj požgane vasi, kri in smrt. Padli so mnogi krivi, a vsi niso zaslužili smrtnih kazni. Mrtvi so. Nikoli se naj ne ponovi vojna z vsemi njenimi grozotami. Strinjamo se z dostojnim pokopom in spominskim obeležjem.

ki naj bo padlim v spomin in v opomin vsem, ki so povzročili krvavo morijo.

Odločno pa nasprotujemo vsem poskusom obravnave teh žrtev kot žrtev državljanske, bratomorne vojne. Na Štajerskem državljanske vojne ni bilo! Nemški okupatorji so uničevali vse zavedne Slovence in pri tem so jim pomagali domači izdajalci, nemškutarji. Lahko da je tudi nekaj teh med žrtvami.

Manipuliranje med državljansko, bratomorno vojno, navajanje nepreverjenega števila padlih, je potvarjanje zgodovine, je fašistični revanšizem, ki ga Evropa ni poznala in ga ne pozna.

Svetovna zgodovina je priznala jugoslovanskim in slovenskemu narodu pomembno vlogo v zmagi nad fašizmom. Zato odločno nasprotujemo napisu, ki omenja državljansko, bratomorno vojno. Spomenik s takim napisom je potvarjanje zgodovine, sramota za Maribor. To nas lahko samo razdvaja, ne pa povezuje. Sramotni so poskusi izenačevanja borcev NOB s sodelavci nemških fašistov. Borci Maribora, Ruš in Pesnice jim odločno nasprotujemo!

**V imenu borcev Maribora,
Ruš in Pesnice
Jože Berce**

0 slikah in spomenikih

Tri dni časa sem imel, da sem se lahko pripravil za »nastop« v TV tedniku na temo: kam s simboli in kipi... Na snemanju, ki je bilo tudi tri dni pred oddajo, nisem uspel povedati vsega, v oddajo 25. oktobra pa je bila vključena četrtna tistega kar sem povedal. Ko sem se poslušal sem dobil občutek, da se je lahko kdo od poslušalcev vprašal, kaj sem mislil povedati. Ob koncu so bile namreč objavljene besede: potrebno je tehtati, pa bo manj vroče krvi. To, kaj tehtati, je bilo izpuščeno. Slo je za tehtanje upravičenosti nekdanjega imenovanja in sedanjega preimenovanja ulic in šol.

Med pripravo za snemanje sem se pogovarjal z nekaj člani ZB NOV in to me je spodbudilo k pisanju kaj vse sem mislil povedati. Kdo ve, koliko se te misli ujema z večinskim mnenjem članstva združenj borcev NOV?

Prva misel je bila, kaj nas sploh sprašujejo, saj bi jim vendar moralo biti jasno, da borci nismo za odstranjevanje naših simbolov ali za preimenovanje ulic in ustanov, ki nosijo imena nekdanjih borcev in bork. Če pa se to že dela, mimo naše volje, potem se moramo boriti, da bo takega odstranjevanja čim manj. Obrazložitve predlogov za spremembe pa morajo biti močnejše, kot so bile obrazložitve za postavitev ali imenovanje.

Vse to terjajo določeni časi, mi pa smo priče veliki neučakanosti. Nekdo se spomni, drugi iz-

vede, največkrat kar naskrivaj, mimo vsakega upravnega postopka, celo mimo postopka, ki je npr. za spomenike predpisan z zakonom. Moramo pa razlikovati pomen slik in kipov npr. v pisarnah od spomenikov in spominskih znamenj na mestih, pomembnih zaradi določenih dogajanj. Te, druge, štiti zakon o varstvu naravne in kulturne dediščine in zakon o grobiščih in grobovih borcev NOV. So pač del zgodovine našega naroda. Po teh zakonih, za družbo ni sramoten obstoj spomenika, pač pa je sramota, če ni vzdrževan.

Drugače smo prizadeti, naj rečem manj, če odstranjujejo slike in kipe iz pisarn, šol in podobnih ustanov. Predpisov, da tam morajo biti oziroma ostati, ni, torej so tam po volji ljudi, ki v teh prostorih delajo oziroma so delali. Če so zdaj v teh prostorih ljudje, ki npr. Tita ne marajo, je bolje, da ga od tam odnesejo, kot da vsak dan, recimo temu tako, pljuvajo nanj.

In kam s temi slikami in kipi?

Upodobitev je lahko originalno umetniško likovno delo – na platnu, v zlitini ali iz kamna. Že kanček kulture zahteva, da taka dela ustrežna umetniška ustanova registrira in da hraniti galerijam ali muzejem. Lahko pa zaprosi sorodnike upodobljenih in druge zainteresirane osebe, da jih čuvajo pri sebi doma. Bolje bo, da jih čuvajo oni, kot da bi ležali v zaprašenih skladiščih galerij in

muzejev. Imetniki takih del, ki z njimi ne mislijo tako ravnanj in tisti, ki rušijo ali nameravajo rušiti spomenike NOB, niso nič boljši od požigalcev knjig, kar je zgodovina ocenila za barbarško početje.

Za vsak poseg na obstoječih spomenikih mora dati mnenje Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine. Po predpisanih pogojih Zavod lahko odobri tudi premik spomenika. Med predpisanimi pogoji pa ni nobenega, ki bi bil politične ali moralne narave. Tisti, ki jih spomeniki NOB motijo to vedo, zato jih odstranjujejo skrivaj. To pa je najmanj tatvina. V pravni državi tatove iščejo, najdejo in kaznujejo.

Če bi hoteli zakonito ali nezakonito odstranjevati spomenike, bi morali spremeniti Zakon o naravni in kulturni dediščini. Toda, ali ni veliko bolj v skladu s težnjami demokratične družbe, če spomenike NOB pustimo, da z njimi opravi čas. Čas je rušil gradove in cerkve pa ne bi spomenike NOB. Res pa je, da za to ni kriv samo čas, temveč tudi prosvetljenost in bogastvo družbe. Nam pa že dolgo časa v redu teče samo čas in zato bodo spomeniki NOB razpadli sami, kmalu za tem, ko ne bo več udeležencev NOB, ki bi se zavzemali zanje. Takšen čas pa je blizu.

V Ljubljani komisija mestne skupščine pripravlja predlog za preimenovanje velikega števila ulic in trgov, predvsem takih,

ki spominjajo na narodnoosvobodilni boj in udeležence tega boja. Del predlogov bo za borce NOV gotovo povsem nesprejemljiv. Da bi lahko borci povedali svoje mnenje moramo zahtevati, da se predlog komisije začne preverjati na terenu, v krajevni skupnosti in da gre skozi vse faze predpisanega postopka o imenovanju ulic in trgov. Pri preverjanju na terenu pa bomo lahko preglašovani in potem nam ne preostane nič drugega, kot da gremo resnico in pravico iskat na ulico.

Ne moremo npr. dovoliti, da bi Ljubljana izgubila Trg osvoboditve, kot ne moremo dovoliti, da bi preimenovali ulice in trge, ki so poimenovani po boricah in borkah, padlih med vojno. Ni dokumenta, ki bi lahko izbrisal osvoboditev Ljubljane ali razvrednotil pomen boja in smrti za osvoboditev domovine, za zmago nad okupatorji, fašisti. Bati pa se je, da bo razlog za preimenovanje tudi dejstvo, da je bil borec po katerem se imenuje ulica samo navaden partizan. Ni bil velik Slovenec, znan in zaslužen, pisatelj, umetnik, skladatelj, igralec, iznajditelj, doktor itd. To, da je dal svoje življenje za domovino bo mogoče predlagateljem premalo.

Upravičenost vsakega preimenovanja je potrebno dokazovati z verodostojnimi dokazi. Če bodo predloženi, smo borci NOV pripravljeni tehtati pomen in vrednost novih dokazil nasproti tistim, ki so po predpisnem postopku opravičili sedanja imena ulic in trgov. Isto velja za imena šol in drugih ustanov.

Stane Koman

Kam s pločevino?

Po cestah Evrope vozi danes več kot 130 milijonov vozil. Strokovnjaki v svojih ocenah napovedujejo, da jih bo v začetku naslednjega tisočletja več kot 200 milijonov. V naši republiki naj bi bilo po podatkih iz letošnjega leta v zadnjih desetih letih na novo registriranih 600.000 motornih vozil. Vsekakor je to veliko pločevine, ki pa s seboj prinaša tudi nemalo varnostnih problemov – celo takrat, ko ta vozila mirujejo oziroma so parkirana.

Zaradi vedno večjega števila motornih vozil postaja tudi takojenomenovani mirujoč promet iz leta v leto večji problem, kar je

še zlasti značilno za starejša naselja in središčna jedra večjih mest, ki se dobesedno dušijo v pločevini. Prometni strokovnjaki iščejo rešitve v sistemih enosmernih ulic, gradnji velikih večnadstropnih podzemnih in nadzemnih parkirnih in garažnih kompleksov, v drastičnem zapiranju mestnih jeder za promet itd. Vse te ukrepe pa spremlja tudi zaostrovanje sankcij za neupoštevanje tistih zakonskih določil, ki urejajo parkiranje motornih vozil. Ker so se z letošnjim julijem občutno povečale kazni za prekrške v cestnem prometu, tako verjetno ne bo odveč, če se pobli-

že seznanimo s tistimi kaznimi, ki nas lahko doletijo v primeru nepravilnega parkiranja.

Po zakonu o temeljih varnosti cestnega prometa je predvidena kazen 150 dinarjev za voznika, ki parkira vozilo na pločniku oziroma na stezi za pešce, če to ni izrecno urejeno s prometnim znakom. Če je parkiranje v takem primeru dovoljeno, mora biti za gibanje pešcev zagotovljena najmanj 1,6 metra široka površina, ki pa ne sme biti ob robu vozišča. Ista kazen je predpisana tudi za voznika, ki parkira vozilo na mestu, kjer bi parkirano vozilo onemogočilo dostop za parkiranje drugemu vozilu ali odhod že parkiranega vozila; za voznika, ki parkira vozilo pred vhodom v stavbo, na dvorišče ali garažo, nad priključkom za vodovodno omrežje in vhodom v kanalizacijo ali drugo omrežje komunalnih organizacij; za

Na cesti oziroma na prostoru, namenjenem za ustavljanje in parkiranje vozil ter na posebej urejenih prometnih površinah za gibanje pešcev se ne smejo puščati vozila, ki se zaradi dotrajnosti ne uporabljajo več – so neregistrirana. Kazen za osebo, ki ravna v nasprotju s tem določilom, je po novem od 250 do 1.500 dinarjev ali zapor do 30 dni.

voznika, ki parkira vozilo na razdalji manjši od 15 metrov pred in za znakom, s katerim je zaznamovano postajališče za vozila javnega prometa; za voznika, ki parkira vozilo na kolesarski stezi, v predoru, na mostu, v podvozu, na nadvozu, na delu ceste pod mostovi in nadvozi, na križišču in na razdalji manj kot 15 metrov od najbližjega roba prečnega vozišča; za voznika, ki parkira vozilo na zaznamovanem prehodu za pešce in na razdalji manj kot 5 metrov od takega prehoda, na prehodu kolesarske steze čez vozišče itd. Konkretnih do-

Nekaj naših bralcev, ki so invalidski vozniki, se je na naše uredništvo obrnilo z vprašanjem, kako je z ustavljanjem ali parkiranjem njihovih vozil, češ da imajo v zadnjem času pri tem vedno pogostejše težave s prometnimi policisti. Republiški zakon o varnosti cestnega prometa v 27. členu jasno pravi, da smejo invalidni vozniki ustavljati ali parkirati vozila na krajih, kjer to sicer ni dovoljeno, če tako ustavljeno ali parkirano vozilo ne predstavlja nevarnosti za druge udeležence v prometu. Seveda mora imeti tako vozilo na vidnem mestu poseben znak. Prometni policisti v Ljubljani zatrjujejo, da se striktno držijo tega določila in da ukrepa-jo le, ko takšno parkirano vozilo resnično predstavlja nevarnost za druge udeležence v prometu. Ob tem dodajajo, da vse večkrat opažajo, da osebe, ki niso invalidi, zlorablja omenjen znak za vozilo invalida. Če to ugotovijo, seveda tudi ukrepajo.

ločil je veliko, vsekakor pa bo najbolj preprosto, če se bomo pri iskanju parkirnega mesta za naše vozilo ravnali po načelu, da vozila ne smemo ustaviti ali parkirati na mestu, kjer je to označeno z znakom, oziroma kjer bi vozilo ogrozilo varnost

Od 1. julija je dražji tudi odvoz vozil s pajkom. Le-ta stane sedaj v Ljubljani 920 dinarjev, k temu pa je potrebno prišteti še 150 dinarjev kazni, če je bilo vozilo parkirano na površini, kjer je to prepovedano z znakom, oziroma 500 dinarjev, če je bilo parkirano na površini, ki je po odloku rezervirana izključno za pešce. Če lastnik vozila uspe s svojim prihodom preprečiti odvoz že založenega vozila, so stroški prevoza za polovico manjši.

drugih udeležencev v prometu ali oviralo normalen promet oziroma gibanje pešcev.

Janez Mužič

Seja osrednjega odbora prekomorcev

Pretekli torek je bila v Koprju seja osrednjega odbora prekomorcev-borcev NOV Jugoslavije, ki jo je vodil njegov predsednik dr. France Hočevnar. Seje so se udeležili delegati skupnosti borcev prekomorskih brigad in drugih prekomorskih enot (skupaj imajo 13 domicilnih odborov), delegati odborov borcev tistih občinah, v katerih omenjeni borci nimajo domicilnih enot, delegati sekcije prekomorcev iz Pulja, zastopniki JLA, ki nadaljujejo tradicije NOB prekomorskih brigad, predsednik pokrajinskega odbora VZPI-ANPI iz Trsta (Arturo Calabria) in predsednik občinskega odbora ZZZB NOV Koper (Abram Mario). Seje se je udeležil tudi Bojan Škrk, podpredsednik Izvršnega odbora republiškega odbora ZZZB NOV Slovenije.

Na seji odbora so obravnavali poročila o opravljenem delu v letu 1990 (ki so ga delegati prejeli v pisni obliki), program dela za leto 1991

(ki izhaja iz programov dela brigadnih odborov) ter programska načela in naloge ZZZB NOV Slovenije in njen statut.

Tovariš Bojan Škrk je v imenu Izvršnega odbora republiškega odbora ZZZB NOV Slovenije pozdravil vse navzoče delegate ter govoril o delu, ki ga je zastavilo in doslej opravilo novo vodstvo republiške borčevske organizacije, ki je bilo izvoljeno na volilni skupščini, dne 22. maja 1990 v Ljubljani. V svojem izjavljanju je pojasnil tudi stališča republiške borčevske organizacije do vseh vprašanj, ki se sedaj postavljajo pred našo družbo.

Številni udeleženci razprave (Roman Florjančič, Bruno Čermelj, dr. France Hočevnar, Ivan Humar, Miro Kocjan, Janko Perat, Stojan Troha, Vida Tomšič, Zdravko Žmitek in drugi) so ugotovili, da kljub bolezni, starosti in neugodnim družbeno-političnim razmeram, da je bilo delo odborov prekomorcev tudi

v letu 1990 zelo uspešno.

Priznanje za uspešno opravljeno delo in za realizacijo programov dela domicilnih odborov, je dal tudi podpredsednik RO ZZZB NOV Slovenije v svojem pozdravnem govoru in razpravi.

Na koncu seje so delegati sprejeli program dela za prihodnje leto v katerem bodo med drugim organizirali tudi tradicionalno srečanje borcev prekomorskih brigad, ki ga bodo priredili v počastitev 50-letnice vstaje slovenskega naroda. Prav tako se bodo množično udeležili morebitne osrednje proslave v počastitev 50-letnice ustanovitve OF, ki naj bi bila v Ljubljani prav na ta dan (27. aprila 1991). Nekdanji borci 5. prekomorske brigade »Ivana Turšiča-Iztoka« pa načrtujejo svoje srečanje v Slovenj Gradcu v času tamkajšnjega občinskega praznika (prve dni junija 1991).

Za prihodnje leto načrtujejo tudi organizacijo posvetovanja (omizja) na temo: »Na-

rodnoosvobodilni boj Primorcev in Istranov v Afriki«, in sicer v počastitev 50-letnice ustanovitve Odreda prostovoljcev slovenske in hrvatske narodnosti za boj proti fašizmu (oblikovali so ga 1. februarja 1941 v zavezniškem taborišču Mustafa Pasha pri Aleksandriji). Posvetovanje naj bi organiziral Pokrajinski muzej Koper ob sodelovanju Goriškega muzeja in Odseka za zgodovino Narodne in študijske knjižnice iz Trsta. V sklopu prekomorskih brigad in drugih prekomorskih enot NOVJ se je udeležilo bojev za dokončno osvoboditev domovine skupaj 8.000 odlično izurjenih borcev, ki so v NOVJ prišli iz Afrike.

Na koncu seje so delegati podprli vsa stališča republiškega odbora ZZZB NOV Slovenije, ki jih sproti objavljajo v TV-15. Zato so se tudi obvezali, da bodo priporočali vsem članom ZZZB NOV Slovenije, naj se naročijo na omenjeni časopis.

Albert Klun

Glas dolenjskih aktivistov OF

Po zadnjem srečanju v Trebnjem so se po letu dni 19. oktobra v Novem mestu sešli člani Okrožnega odbora aktivistov OF nekdanjega novomeškega okrožja in pregledali delo ter poročilo svojega sekretariata. Predsednik odbora Bogdan Osolnik je v uvodni besedi govoril o značilnostih sedanjega časa, odzivanju borcev in nekdanjih aktivistov na sedanja dogajanja in pri tem podčrtal krizo in prelomne trenutke države, ki se spopada z usodnimi odločitvami. Ni zaobšel nove ideološke nestrpnosti in pojavov sovraštva do NOB, ko mnogi s ponarejanjem zgodovinskih dejstev na vso moč ocenjujejo naš boj proti fašizmu za državljansko vojno. Mnogi se anonimne grožnje in zmerjanje nekdanjih partizanov po telefonu, vse to pa spremlja uradna gonja odstranjevanja spomina na do-

godke in ljudi iz vojnih let. Zamenjavanje vzrokov in posledic odočitev rojakov, ki so šli na napačno stran v letih osvobodilnega boja, kali tudi ideje narodne pomiritve oz. sprave.

Nekdanji borci in aktivisti, je med drugim dejal tov. Osolnik, smo podprli spravo, da bi presegli nesrečno razdelitev Slovencev po vojni, vendar vse to, kar doživljamo zdaj, prinaša nove spore in odpira že skoraj zaceljene rane. Ko ves svet ve, da je fašizem začetnik in izvir vsega zla tega veka in so se vse sile človeštva vrgle na njegovo uničenje, je za naše »kritike« izhodišče tega zla delo komunistov v NOB. Sprava bi morala biti preseganje preteklosti, doživljamo pa nove nestrpnosti, kar ne more pomagati na noge novi demokraciji.

Člani nekdanjega okrožne-

ga odbora aktivistov OF nadaljujejo delo v okrilju ZB, kamor tudi sodi. Pomagajo v svetu Dolenjskega muzeja in pri sestavljanju celotne politične zgodovine nekdanjega okrožja. Skupaj z vsemi organizacijami ZB v občini in na Dolenjskem so proti odrekanju dneva, ko se je v tej pokrajini začel boj proti tujim osvajalcem že v jeseni 1941, zdaj pa si mnogi prizadevajo odpraviti sedanjí občinski praznik Novega mesta.

Na seji sta Zdenko Picelj ml. in Ludvik Tončič poročala o delu Dolenjskega muzeja in o načrtovanih spremembah njegovih oddelkov. Govorili so o prihodnosti Roga, o spomenikih NOB in zlasti o izrednem deležu Novega mesta že takoj v prvem letu boja proti fašizmu. Vse mesto se je takrat kot en mož zbralo v prvi bojni črti in z OF potegnili enkratno prelomnico s prete-

klostjo ter šlo v neusmiljen boj proti fašizmu.

Nekdanji aktivisti so med drugim podčrtali, da naj bo položaj borcev NOB zajet v slovenski ustavi vsaj v tolikšni meri kot je to npr. v Franciji, Italiji in še kje po svetu, kjer nikomur ne pade na um, da bi sramotili nekdanje osvoboditelje naroda. Borci in nekdanji aktivisti podpirajo prizadevanje našega ljudstva in njegove legalno izvoljene nove oblasti. Odločno pa so hkrati v domači politiki proti omalovaževanju in napačnemu predstavljanju pomena ter vloge osvobodilnega boja, pa tudi proti hajkam za preimenovanja šol in sprememb občinskih praznikov.

Govorili so tudi, da se bodo temeljito pripravili na bližnjo 50-letnico vstaje, ki jo bodo počastili z velikim zborovanjem. Zmerna in strpna razprava je bila tudi tokrat značilnost seje odbora, ki pa v načelnih vprašanjih ne kani popuščati.

Tone Gošnik

Velik gospodarski in kulturni napredek

V partizanski Fišerjevi hiši, nedaleč od Slovenj Gradca, so v oktobru 1944 zavedni Sloveňjgračani izvolili 12-članski odbor OF. V taki sestavi z vsemi takratnimi funkcionarji je odbor deloval do prvih volitev v krajevne odbore ljudske oblasti. Z zmago NOV in ljudske revolucije so prekaljeni

borci, aktivisti, delavci in kmetje z nepremagljivo živlensko silo v najtežjih dneh obnove porušene domovine utirali pot gospodarski rasti v prenovljeno družbo.

Podatki o razvoju gospodarskega in kulturnega življenja nam dajejo zanimivo sliko.

Pred drugo svetovno vojno so na območju slovenjgraške občine le malo gradili, po njej pa smo priča naglemu razvoju. Zgrajenih je 159 stanovanjskih blokov, 1300 zasebnih hiš, veliko jih še gradijo. Postavili so tudi dve novi občinski zgradbi. V občinskem parku stoji spomenik, ki simbolizira zmagovalca, medtem ko so nekdanji bolnišnični park preimenovali v Park narodnih herojev, pri osnovni šoli zgradili Park miru – Titov gaj. Zgradili so tudi tri nove bolnišnične zgradbe, eno pa popolnoma obnovili. V stari zgodovinski zgradbi mestnega magistrata so zrasle kar tri nove kulturne ustanove: Koroški pokrajinski muzej revolucije, Umetnostni paviljon, knjižnico pa so preselili v nove prostore.

Zgradili so tudi veličastno poslopje Umetnostne galerije, v Mislinji, Podgorju in Pamečah pa kulturne domove. Lep napredek je dosegla industrija. Tako se je z naglo širitvijo industrije povečalo število zaposlenih od 400 v letu 1945 na 7000. Največ pa so po vojni dosegli na področju šolstva, oziroma pri gradnji novih šolskih objektov. Ob 46. obletnici ustanovitve organizacije OF za Slovenj Gradec z veseljem ugotavljamo razveseljiv napredek na vseh področjih družbenopolitičnega in gospodarskega življenja ter se hkrati z velikim spoštovanjem spominjamo 324 žrtv, ki jih je v revoluciji dala Mislinjska dolina.

Adolf Ankon

Pojasnilo

Sonja Filipović Jugovar nas je zaprosila, naj v našem časniku objavimo naslednje njeno pojasnilo:

V zvezi z objavo mojih spominov v časopisu TV-15 dne 7. septembra 1989 (štev. 34) bi rada opozorila bralce na tisti del objave, ki se nanaša na družino Babič. Ker so si nekateri, kot sem pozneje ugotovila, napačno razlagali moje navedbe naj pojasnim, da so imeli Babičevi, kot sem pozneje tudi zvedela, v gradu na podstrežju skrivališče, kamor so se lahko umaknili pred sovražniki. Vsako namigovanje, da so sodelovali z belo gardo je povsem neutemeljeno, saj bi lahko družini samo škodovalo, kar pa ni bil moj namen. Neutemeljen je vsak sum, da bi Babičeva mama poslala za nami belogardistično patroljo.

Iz našega zamejstva

Borci zavračajo poskuse blatenja NOB

Tržaški pokrajinski odbor VZPI-ANPI sprejel na svojem zasedanju naslednje sporočilo:

»Odločno reagirati na vse napade in poskuse razvrednotenja odpornišva in blatenja NOB, na kriminaliziranje partizanskega gibanja in njegovih najuglednejših voditeljev, na sprevačanje zgodovinskih dejstev tako, da bi pripadniki osvobodilnega boja postali zdaj zločinci, bivši kolaboracionisti, ki so prisegali zvestobo Hitlerju in z njegovimi hordami zagrešili strahovite zločine z množičnimi pokoli, požigi celih vasi in deportiranjem milijonov nedolžnih ljudi v nacistična taborišča smrti tako v Italiji kot v Jugoslaviji in drugod po Evropi, pa branitelji svobode in demokracije. Z vso odločnostjo, ob vsaki priložnosti in na različne načine braniti zgodovinsko resnico pred njenimi falsifikatorji in potrjevati vrednote odpornišva in NOB ter utrjevati fronto proti vsem poskusom obnavljanja fašizma in njegovih inahic.«

Sporočilo so sprejeli na zasedanju v Prosvetnem domu na Opčinah.

Združenje aktivistov in vojnih invalidov NOB na Tržaškem je zaradi nekaterih dogodkov v matični Sloveniji vedno bolj zaskrbljeno, ker so kot aktivisti, invalidi in borci NOB v slovenskem zamejstvu integralni del slovenskega narodnoosvobodilnega boja. Z ogorčenjem so obsodili dejstvo, da je bil iz slovenske skupščine odstranjen kip predsednika Tita.

Združenje, ki ima preko 2300 članov, je svoje ogorčenje tudi pismeno sporočilo pristojnim institucijam v Sloveniji. Združenje je sklenilo še vnaprej gojiti zvestobo idealom narodnoosvobodilnega boja, ki so slovenski narod in primorske ljudi še posebej vodili v tej zgodovinski epopeji.

Jože Oblak

Izlet

Prizadevni in delovni odbor zveze borcev v Kotljah je že konec avgusta pripravil in tudi uspešno izpeljal enodnevni izlet članov hotuljske borčevske organizacije v Polzelo in Založe. To je bil že peti izlet, ki ga je organizirala ta borčevska organizacija. Vsi, ki so se ga udeležili, so bili presrečni, veseli in zadovoljni. Imeli so lepo in toplo vreme, videli in spoznali so marsikaj novega ter skupaj preživeli lep in vesel dan. Razpoloženje je bilo ves čas tja do poznih večernih ur prijetno, domače in veselo, kakršnega znajo ustvariti med sabo samo Hotuljci, če si to želijo in hočejo.

Rok Gorenšek

Obiskali smo naše sosede

Člani krajevnega združenja v Črni na Koroškem, so se pred dnevi podali na enodnevni izlet v Savinjsko dolino.

Najprej so si ogledali proizvodnjo gospodarskih strojev, hladilnikov in štedilnikov v Gorenju. Večina borcev iz Črne še ni videla tovarne Gorenja in proizvodnje strojev, ki jih imajo že pri vsaki hiši.

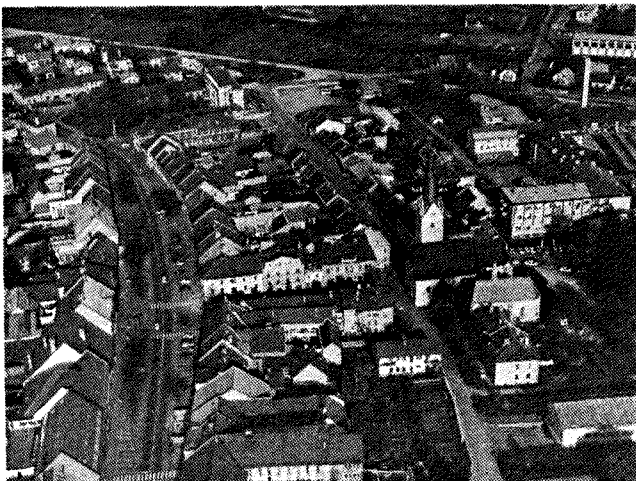
Nato so se odpeljali proti Celju do Laškega, kjer so si ogledali pivovarno. Tudi tam je bilo precejšnje zanimanje, zanimalo jih je zakaj doma prodaja-

jo tako drago pivo, izvažajo pa ga za polovično ceno. Vprašali so tudi, kako je to mogoče, da mi na Koroškem kupujemo cenejše laško pivo v Avstriji in ga vozimo nazaj v Jugoslavijo. Odgovorili so, da za izvoz ni treba tovarni plačati davka.

Iz Laškega smo se napotili nazaj proti Celju do Šentjurja, kjer smo si ogledali tovarno za proizvodnjo lahke obutve TOLO. Ta tovarna je bila za naše borce zanimiva predvsem zato, ker naše žene in otroci iščejo njihovo obutev v naših trgovinah, pa jo težko najdejo. Obrazložili so nam, da večji del delajo za izvoz.

Od Šentjurja pri Celju smo se odpeljali z avtobusom šoferja Pilota, tako ga imenujemo na Koroškem, nazaj proti Velenju do Šoštanj. Tu smo si ogledali Rotovnikovo jamo in novo cerkev v Šoštanju. Rotovnikova jama je za nas borce bila zelo zanimiva predvsem zato, ker se na tem koncu Štajerske odpira pravcati kras z svojimi jaskami kapniki podobnimi Potojski jami.

Ignac Zdovc

Pogled na stari del Slovenj Gradca

Kako je s konjerejo v velenjski občini

Lep konj je gospodarju v ponos

Hiter razvoj sodobnih prometnih sredstev je v svetu in tudi pri nas negativno vplival na konjerejo. Število konj se je dokaj hitro zmanjševalo, saj so bili vsi prepričani, da so različni traktorji, tovornjaki in drugi stroji veliko bolj uporabni za različna dela. Toda tudi na tem področju je kmalu prišla streznitev. Pokazalo se je, da je konj veliko bolj primeren za različna dela in da povzroča veliko manj škode in manj onesnažuje okolje kot različni stroji. Ima pa konj še eno bistveno prednost pred stroji. Če primanjkuje hrane, lahko mirne duše konjsko meso jemo.

Podobno kot drugod v svetu je bilo tudi pri nas v Sloveniji. Število konj se je naglo manjšalo in prvi problemi so se začeli kazati pri oboroženih silah, kjer imajo v vojnih enotah tudi določeno število konj, ki so nujni za prenos ali prevoz oborožitve ali opre-

glez je zanimanje kmetov in drugih rejcev za konjerejo v tistih okvirih, v katerih so si predstavljali, da naj bi bila. V tem času je nekaj ljudi prenehalo z rejo, ker so preprosto ugotovili, da je haflinger nekoliko lažji konj kot so si predstavljali. Marsikdo je začel razmišljati o reji drugih vrst, toda osnovni namen, to je povečanje števila konj v občini, pa so dosegli.

»Razmišljamo tudi,« je dejal Viktor Brglez, »da bi bilo smotrno podpirati tudi rejo drugih vrst konj, ne samo haflingerške. Pogosto prihajajo k nam kmetje in pravijo, malo v šali, da bi radi kupili pravega konja. S tem pa mislijo tistega silaka, ki ga vprežejo in gredo z njim delat v gozd, kjer bo vlekel tudi kaj težkega. Haflingerji so sposobni za lažja kmečka dela, za turistično-rekreativne namene in tudi za različne opravila v oboroženih silah. Mislimo, da bi močnejši konji ravno tako lahko opravljali te naloge. Zadnje čase smo sodelovali pri nakupu drugih vrst konj, čeprav z manjšim odstotkom, kot pri haflingerjih.«

Konji so dobro vzdrževani, toda niso iztrenirani

O konjereji v velenjski občini smo se pogovarjali tudi z Jožetom Prislanom, ki je poveljnik občinske teritorialne obrambe in rejec haflingerjev, saj ima štiri.

»Po mojem mnenju smo s tem programom konjerejo v občini dokaj razvili. Ugotavljam pa, da so pri tistih, ki se s konjerejo ukvarjajo iz hobija ali v turistične namene, konji bolj usposobljeni, bolj so navajeni nositi sedla, tovorna sedla in vleči vozove. To kaže, da rejci, ki imajo kobile za vzrejo, ne namenja dovolj pozornosti tem lastnostim konj. Pogosto se nam na vaji dogaja, da morajo vo-

jaki potiskati voz in konja. Navadno ti konji nimajo kondicije in so po nekaj kilometrih povsem mokri in nespособni za nadaljnjo vleko in prenos tovora,« pravi Jože Prislan.

Tudi on se strinja z mnenjem, da bi morali v prihodnje v velenjski občini spreminiti pravilnik in dati enake pogoje za nakup vseh vrst konj, sicer bodo ostali na sedanjem številu konj in konjereja bo stagnirala. Pri tem pa se Jožetu Prislanu postavlja vprašanje, kako plačati? Ali naj plačajo polovico vrednosti konja, ali naj vsako leto plačajo toliko kilogramov

mreč bistveno manj poškoduje podrast kot pa s traktorji. Seveda pa ne smemo pozabiti še enega vidika konjereje, to je prehrambeni. Sam zelo rad jem konjsko meso in v občini sem že nekaj gostilničarjev navdušil, da pripravljajo jedi iz tega mesa. Ljudje so pokazali veliko zanimanje in tovrstna hrana gre dobro v promet. To kaže, da so ljudje pozabili na konjsko meso in samo ponuditi jim ga je treba. Tako se spreminja tudi prehrabena kultura, saj je znano, da pri nas pojemo zelo malo ribjega, zajčjega in konjskega mesa, vse to pa so zdrave vrste mesa.«

Tudi kovači, sedlarji in kolarji

Jožeta Prislana smo tudi vprašali, kakšne so njegove in njihove izkušnje s konji, ki pridejo na vaje teritorialne obrambe. »V teh letih kar prihajajo haflingerji na vaje ugotavljamo, da jih majhen del lahko takoj uporabimo za delo, ker imajo rejci pretežno kobile, jih moramo veliko zaradi brejosti poslati odmor. Čutimo pomanjkanje kastri-ranih konj, teh pa preprosto ni, ker jih ljudje nimajo za delo. Sicer pa smo šli pri vprašanju v to, da hkrati z njim vpokličemo rejca, če pa to ni mogoče, njegovega sina, ali pa nekoga takšnega ki ga konj že pozna. Tako smo se izognili vsem nevšečnostim, ki jih prinaša navajanje na novega vodnika. Opažamo tudi, da ljudje ne obnavljajo vozov za konje, s katerimi bi lahko pripeljali marsikaj in s tem bi tudi privajali konje na vleko in jih hkrati kondicijsko utrjevali. Pri tem bomo morali ljudi še vzpodbujati, da bodo to delali,« poudarja Jože Prislan.

Z razmahom konjereje se je pokazal precejšen problem, ki se imenuje podkovski kovač. V Velenju so ta problem rešili delno. Nek kovač, ki je sicer v pokolu, je še vedno pripravljen delati. Teritorialna obramba mu je pomagala kupiti nekaj nujne opreme in zdaj dela. O tem so obvestili vse rejce in pri njem lahko podkujejo konje. Podkve so zastoj, saj so jih tudi kupili iz sredstev TO. Podkovsko kovaštvo ima v velenjski občini lepo prihodnost. Nekega mladega

Martin Ramšak: »Haflingerji so zelo mirne in prijazne živali. Predvsem pa so za rejo zelo nezahtevni.«

fanta, ki je sicer teritorialec, so poslali na podkovski tečaj v Skofje Loko. Tudi njemu bodo pomagali kupiti kovaško opremo in tudi on bo kmalu začel delati. Ker imajo v občini še nekaj kovačev, menijo, da bodo lako uresničili svoj načrt, ki predvideva, da bo vsa občina pokrita s kovači in odhod k njemu ne bo za rejca pomenil velik napor.

Na območju občine Velenje so včasih gojili konje, ki so jih imenovali »prami«. Bili so rjave barve in so bili nekoliko težji kot haflingerji, vendar to niso bili pravi noriki. Kmetje so te konje, ki so bili zelo uporabni za vsa kmečka dela, kupovali v Hrvaškem Zagorju, v glavnem v okolici Kumrovc, nekaj pa tudi na slovenski strani Sotle. To je bil pravi konj za te kraje, kamor prav gotovo ne sodi vojvodinski nonius, ki pa je pretežak.

Prav tako si prizadevajo, da bi imeli v občini tudi več kolarjev in sedlarjev. Iščejo ljudi, ki bi bili pripravljeni delati te stvari in vsakemu bodo pomagali pri prvih korakih na tem področju. Iskanja so se lotili na dokaj nenavaden način. V lokalnih sredstvih obveščanja imajo koticke, kjer predstavljajo te poklice in stare obrti, ki izumirajo, vendar so danes še vedno pomembne in koristne.

Na začetku je bila konjereja mišljena kot skupna akcija struktur SLO in združenih organizacij v občini. Dejansko pa je v rokah upravnega organa za SLO. Oba naša sogo-vornika sta mnenja, da to ni pravilno. Kmetijski pospeševalci bi morali narediti več na tem področju, prav tako pogrešata večje zanimanje veterinarjev za konje. Zgodilo se je, da si je prišel ogledat konje iz velenjske občine republiški veterinarski inšpektor, vendar ni prišel občinski veterinar. Očitno tudi pri njih ni pravega zanimanja za konjerejo.

Zanimivo pa je, da so konji vse bolj »popularni« v pašnih skupnostih. Rejci so namreč ugotovili, da se govedo in konj na pašniku odlično dopolnjujeta. Konj namreč popase travo, ki jo sicer govedo pusti.

Prelahki za težka dela

Seveda ta zapis o konjereji v velenjski občini ne bi bil pravi, če ne bi obiskali tudi enega izmed rejcev. Iz Velenja smo se po široki in asfaltirani cesti peljali proti Šoštanj in na enem izmed križišč zavili proti Mozirju. Malo pred Šmartnim ob Paki smo zavili na desno v hrib in spet

po asfaltu nadaljevali pot proti Skorni. Kmalu je bilo konec asfalta in naprej jo vodila malo boljša gozdna pot, ki je bila polna kanalov, izdolbenih ob zadnjih deževjih. Po nekaj minutni vožnji smo se ustavili na prostranem kmečkem dvorišču. Prišli smo k družini Ramšak. Gospodinja je na dvorišču sedela ob vozu buč in nekaj jih je bilo razbitih. Iz njega je pobirala seme, s katerim bodo zasejali njivo prihodnje leto. Družbo pa ji je delal enajstletni Klemen, ki pa je bil na »bolniški«, saj mu je pri spravlilu lesa iz godza drevesno deblo stisnilo nogo in jo je imel v mavcu. Kakšno veselje za fanta, da mu štirinajst dni ni treba v šolo.

Čez čas je prišel gospodar Martin, ki je delal v hlevu. Stopili smo za veliko hišo, kjer je prostran pašnik, na njem pa se je paslo šest konj.

»Kar pomnim smo imeli pri hiši enega ali dva konja, ki smo jih uporabljali za delo. Na konje sem navajen in jih imam zelo rad. Ko se je pokazala možnost za vzrejo konj sem priložnost z veseljem sprejel. Z vzrejo haflingerjev se ukvarjem že dobrih deset let. Začel sem z eno kobilo in število je počasi naraščalo, tako da je danes pri hiši osem konj. Sedem je haflingerjev eden pa je križanec, s katerim delam v gozdu in na polju. Približno polovica zemlje, to je enajst hektarjev, ki jo imam, so namreč gozdovi,« je povedal Martin Ramšak.

Prva kobila, ki jo je dobil, je zdaj stara petnajst let in kot kaže bo še kakih pet let sposobna za razplod. Kobile so cele dneve zunaj na paši, kjer je urejeno tudi napajališče, tako da praktično čez dan ni nobenega dela z živalmi. Pri Martinu sta v hlevu tudi dva žrebca. Mlajši naj bi bil za razplod v prihodnje, drugega, starejšega, star je osem let, pa ima za pripust. Za delo pa uporablja tega žrebca in eno ali dve kobilici, saj jih ima v glavnem zaradi žrebet.

»S haflingerji sem zelo zadovoljen, vendar bi bili še boljši, če bi bili malo bolj težki. To je dober konj, ubogljiv in hitro se prilagodi vleki voza ali pa jezdjenju. Pri krmljenju pa je veliko manj zahteven, kot vsi drugi čistokrvni konji,« pravi Martin. »Finančno se konjereja trenutno bolj izplača kot govedoreja. Zadnje čase je vrednost konj nekoliko padla in vprašanje je koliko časa bo še donosna.«

Seveda pa Martin kot vsak dober kmečki gospodar ni vse karte stavil samo na konjerejo. V hlevu ima tudi nekaj krav in teličkov. Tako se je zavaroval pri dohodku, če bi konjereja nenadoma postala popolnoma nedonosna.

Bojan Kuntarič

Viktor Brglez: »Do konja pride rejec tako, da na sekretariatu za ljudsko obrambo, štabu teritorialne obrambe, ali zadrugi organizaciji izrazi željo, da bi se ukvarjal s konjerejo. Po tem steče postopek in ko dobi konja sklene pogodbo z zadrugo organizacijo.«

me. Na podlagi tega in drugih potreb po konjih je leta 1979 takratni republiški izvršni svet začel akcijo okoli konjereje. Sprejel je program razvoja konjereje, predvsem konj vrste haflinger.

V akcijo se je vključila tudi velenjska občina

»V ta program se je hitro vključila tudi naša občina in sklenili smo prve pogodbe o nakupu žrebet,« poudarja velenjski sekretar za ljudsko obrambo Viktor Brglez. »Vsako leto smo jih kupili pet ali šest, včasih tudi več. Leta 1982 smo na našem svetu za SLO in DS potrdili program razvoja konjereje v občini Velenje. Z njim smo potrdili usmeritev, da bi gojili haflingerje in da bi se v to aktivno vključile strukture SLO. Seveda vključitev naj ne bi bila zgolj na papirju, ampak finančna. Takrat smo se dogovorili, da bomo vsak nakup žrebet haflingerske vrste sofinancirali do polovice stroškov.«

Polovico deleža družbe pri nakupu žrebička pokrijejo iz skladov za SLO, drugo polovico pa iz sklada za pospeševanje razvoja kmetijstva v občini. Preostali denar mora zagotoviti rejec sam. V vsaki pogodbi, ki jo sklenejo z rejcem, je natančno opisano, kakšne so njegove dolžnosti. V njej so zapisane tudi obveznosti druge strani, ki se zavezuje, da bo pomagala pri prodaji vzrejenih žrebet.

V občini Velenje so v minulih letih kupovali žrebete prek Biotehnične fakultete, oziroma teritorialne obrambe. V zadnjih dveh ali treh letih pa že v občini vzredijo dovolj žrebet in jih ne kupujejo več drugje.

Kot poudarja Viktor Br-

Jože Prislan: »V začetku je bila konjereja v naši občini modni krik in se je je lotil vsak. S časom so tisti manj resni rejci odpadli in danes se z konjerejo ukvarjamo samo tisti, ki resno mislimo.«

konjskega mesa. Pri sedanjem načinu sodelovanja pri nakupu, se jim lahko zgodi, da bi z nakupom kakovostnega športnega konja porabili ves denar, ki je v enem letu namenjen konjereji. Vedeti je namreč treba, da je cena haflingerja eno, cena športnega konja pa povsem nekaj drugega.

»Prepričan pa sem, da bi se število konj v občini dokaj hitro povečalo vsaj za četrtno, če bi sofinancirali nakup konj noriške vrste, ki so vlečni konji. Ob tem pa bi število haflingerjev ostalo nespremenjeno. Konjereja pa bi se razmahnila tudi, če bi sofinancirali nakup športnih konj, saj je veliko zanimanje zanje,« pravi Jože Prislan. »Mislim tudi, da ni več daleč čas, ko bomo tudi pri nas delali tako, kot v Nemčiji. Tam namreč gozdno gospodarstvo kupi kmetu celega konja, da z njim vlači les iz gozda. Tako na-

Haflingerji na paši. Klemen Ramšak jih zdaj zaradi mavca na nogi samo gleda. Ko je zdrav, jih tudi jezdi.

Olga Kraigher

Olga Kraigherjeva je bila rojena v skromni, napredni delavski družini v Litiji, med 1. svetovno vojno. Z bratom Slavkom Zidanikom prvo borcec, obsojenim na 30 let ječe, partizanom, padlim 1944 nekeje na Primorskem, sta telovadila pri litijemskem Sokolu. Končala je srednjo šolo in se zaposlila. Pred drugo vojno se je poročila z med vojno padlim komunistom Bojanom Kraigherjem. Že v prvih dneh okupacije se je aktivno vključila v ilegalno delo OF v okupirani Ljubljani, pri organiziranju pomoči preganjanim ilegalcem in še posebej pri skrbi za malčke ilegalcev in zaprtih simpatizerjev OF. Po osvoboditvi se je z vso predanostjo vključila v delo kot predsednica RK Milan Česnik na območju viške občine. Bila je med pobudniki za zdravstveno pomoč opustošenemu podeželju z materialnimi akcijami in z organizacijo izobraževanja na vasi – od zdravstva do kulture. Med njenimi poklicnimi prizadevanji se moramo spomniti pobude in dela za ustanavljanje domov za upokojene občane širom Slovenije. Prav vsi starejši na terenu krajeve organizacije Milan Česnik so bili v njeni evidenci in je po potrebi vsakemu oskrbeli prostor v Domu oskrbovancev, pomoč na domu ali zdravnika, obiskovala jih je in večkrat tudi sama negovala. Poleg zdrav-

stvene pomoči je organizirala tudi družabna srečanja. Vsi se radi spominjajo mnogih izletov, tovariških večerov ob državnih praznikih. Bila je nekaj let sekretarka Republiškega odbora Rdečega križa Slovenije. Prejela je več državnih odlikovanj in najvišji priznani zlati plaketi Rdečega križa Slovenije in Jugoslavije.

Dipl. ing. Jože Gruden

Sledi pokojnega Jožeta so globoke, zato jih usledijo pri skrbi za malčke ilegalcev in zaprtih simpatizerjev OF. Po osvoboditvi se je z vso predanostjo vključila v delo kot predsednica RK Milan Česnik na območju viške občine. Bila je med pobudniki za zdravstveno pomoč opustošenemu podeželju z materialnimi akcijami in z organizacijo izobraževanja na vasi – od zdravstva do kulture. Med njenimi poklicnimi prizadevanji se moramo spomniti pobude in dela za ustanavljanje domov za upokojene občane širom Slovenije. Prav vsi starejši na terenu krajeve organizacije Milan Česnik so bili v njeni evidenci in je po potrebi vsakemu oskrbeli prostor v Domu oskrbovancev, pomoč na domu ali zdravnika, obiskovala jih je in večkrat tudi sama negovala. Poleg zdrav-

Rodil se je 31. avgusta 1900 v Ljubljani, kot drugi od štirih otrok, materi Ivanka in očetu Jožetu. Kratke hlače je igral v Ljubljani vse do gimnazijske mature. Nadaljnje šolanje ga je vodilo na Češko.

Z inženirskim delom je začel kot volonter v Škofiji Loki, kmalu za tem je dobil službo na železnici in tej je ostal zvest vso delovno dobo. Službena odgovornost ga je vodila od Maribora do Ljubljane in od Niša do Zagreba, kjer je dočkal upokojitev.

Vihar druge vojne ga je zajel v Zagrebu. Sledila je deportacija v taborišče Stara Gradiška in prvič je bil obsojen na smrt. Po prebegu v Zumberak je navezal stike s partizani. Tu je naletel

na enega od pomembnejših mariborskih predvojnih komunistov. Ker je bil kot predan narodni buditelj v sporu s takratno avstrijsko naravnostjo mariborskih komunistov je bil kot »buržujski sumljivih namenov drugič obsojen na smrt.

Tehnična izobrazba, široka družbena razgledanost in vojaško znanje (iz predvojne šole rezervnih oficirjev), zbrano v eni osebi, je bila takrat v partizanih redkost. To mu je utrla pot do Glavnega štaba NOV in PO Slovenije in Borisa Kidriča osebno.

Življenjski višek je dosegel takoj po vojni, ko so mu bile zaupane najbolj odgovorne naloge. Med drugim je bil načelnik železnice v Trstu in član jugoslovanske reparijske komisije v Nemčiji. Za predano delo je bil odlikovan z medaljo zaslug za narod. Od pokojnega Jožeta smo se poslovili septembra na zagrebškem pokopališču Mirogoj.

Pavel Košir

Avgusta je umrl Pavel Košir. Rojen je bil leta 1925 v Zejah pri Dupljah. V NOV je vstopil leta 1944 v Kokrski odred, kjer je bil do konca vojne. Opravljal je delo mitraljezca v jurišnem bataljonu. Po vojni je bil nekaj časa v KNOJ-u in imel čin vodnika. Odlikovan je bil z medaljo zaslug za narod in medaljo za hrabrost. Pokopan je v Križah.

Franjo in Nada Klavara

V visoki starosti sta spomladi umrla znana kluturno-prosvetna delavca, zakonca Franjo in Nada Klavara. Pokopali smo ju v Bovcu, kjer se je Franjo rodil leta 1899, Nada pa je bila rojena leta 1903 v Logatcu. Franjo je obiskoval učiteljske v Goricah in ga končal v Ljubljani, nato pa je bil vpoklican v avstrijsko vojsko, v oficijsko šolo v Gradcu. Po prvi svetovni vojni je bil učitelj v Kranjski Gori, med leti 1924–1927 je študiral na Pedagoški akademiji v Zagrebu in hkrati obiskoval režiserski tečaj pri zagrebškem gledališču. Vrnil se je na Jesenice in postal ravnatelj meščanske šole. Z Nado sta se spoznala v Radovljici, kjer je bila učiteljica. Leta 1933 sta se poročila in oba službovala na Jesenicah, kjer sta leta 1941 dočakala okupacijo. Nemci so ju zaprli in odgnali v Srbijo. Po vojni oktobra 1945. leta je družina prišla v Tolmin. Franjo je bil ravnatelj gimnazije, poučeval na učiteljski, vodil kulturno delo, igral in režiral v amaterskem gledališču in na drugih področjih. Svoje naloge je opravljal vestno zato je prejel več priznanj in odlikovanj. Nada je bila dolga leta do upokojitve upravnica Mladinskega doma v Tolminu. Jesen življenja sta v večini preživela v Bovcu in tam našla svoj mir.

Jakob Petermelj

V dvainosemdesetem letu je umrl Jakob Petermelj, rojen leta 1909 na Sovodnju v Poljanski dolini. Bil je borec Vojkove brigade in za delo med NOB prejel red zaslug za narod s srebrno zvezdo. Pokopan je na pokopališču v Novi Oselnici.

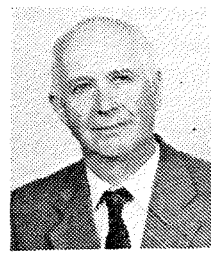
Jože Jelenc

V Železnikih smo se poslovili od Jožeta Jelenca, rojenega leta 1911 iz Smolove. Od začetka NOB je kot aktivist kljub boleznim vzdrževal zveze in skrbel za prevoze enot na tem območju. Prejel je več priznanj in državnih odlikovanj.

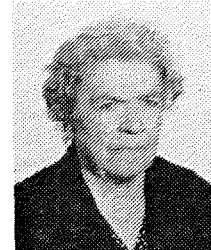
Matevž Bizjak

Umrl je Matevž Bizjak, rezervni vojaški starešina po činu major, rojen leta 1919 iz Grabča – Zg. Gorje. Aprila 1941 je bil kot vojak bivše jugoslovanske vojske zajet. Kot vojni ujetnik je bil na Kremsu – Dachau na Bavarskem. Od tu se je vrnil novembra 1942. V NOV je vstopil februarja 1944. Kot borec in pozneje starejši vodnik je sodeloval s Prešernovo brigado, Komando mesta Sežana in Cerkna in nazadnje pri OZN za Primorsko. Za uspešno delo med NOV je prejel več odlikovanj in priznanj. Pokopan je v Zg. Gorjah.

Viktor Kranjc

V Novem mestu smo se septembra poslovili od Viktorja Kranjca, upokojenega polkovnika JLA in aktivnega družbeno-političnega delavca ter znanega borca in starešine Gorjanske bataljone, 15. belokranjske brigade in 15. divizije.

Štefanija Krajnik

Septembra smo se v Piranu poslovili od Štefanije Krajnik, rojene leta 1905 na Doblarju. V aktivno delo OF na terenu v Ročinju se je vključila med prvimi leta 1942, kakor tudi vsa njena družina. Maja 1943 je bila aretirana in poslana v taborišče Fraschetti v Italijo. Po kapitulaciji Italije se je vrnila domov in se ponovno vključila v terensko delo. Maja 1944 je bila ponovno aretirana. Po tej aretaciji je odšla v ilegalo. Vse do konca vojne je bila obveščevalka na zahodno-primorskem okrožju v vasi Kračce in bila odlikovana.

Franc Škoberne

V 68. letu starosti je v Ljubljani umrl nosilec Partizanske spomenice 1941 Franc Škoberne.

V narodno-osvobodilno gibanje se je vključil leta 1941 na Hrvaškem, kamor je pred Madžari zbežal iz Prekmurja. Leta 1942 je vstopil najprej v Kalniški odred, kasneje pa je bil borec 17. udarne brigade in od leta 1944 polit-komisar bataljona v 25. Brodski brigadi.

Po osvoboditvi je delal na raznih področjih družbenega življenja, nazadnje pa je bil več let direktor Dopsne delavske univerze Univerzum v Ljubljani.

Jože Veber

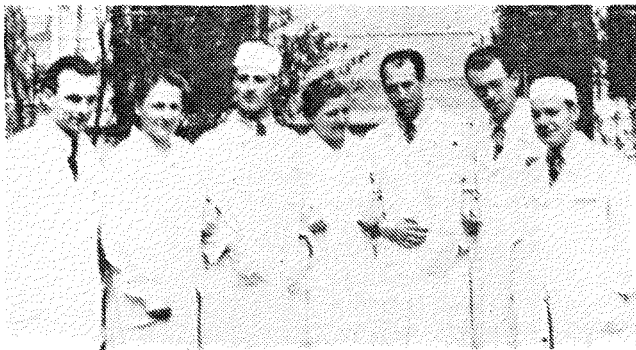
Avgusta smo se na pokopališču v Selcah poslovili od borca in aktivista ter člana štaba 9. korpusa Jožeta Vebera, rojenega leta 1913. Njegovo aktivno delo po osvoboditvi je bilo prežeto z veliko požrtvovalnimi deli pri urejanju spomenikov in spominskih obeležij v občini Škofja Loka. Aktiven je bil tudi v turističnem društvu in lovski družini, zato je prejel več odlikovanj.

Ivan Glasenčnik

V Razboru pri Slovenj Gradcu smo se junija poslovili od aktivista Ivana Glasenčnika, starejšega, ki je bil rojen leta 1904. Od leta 1943 je delal kot aktivist, leta 1944 je postal gospodarski referent za območje Razbor. Njegova domača imena imela ilegalno ime »prij Rožcah«, v bližini njegovega doma pa je bil bunker. Po vojni je opravljal razne dolžnosti in bil večkrat odlikovan.

Docent dr. Ruža Šegedin (1913–1990)

Dr. Mirko Derganc, dr. Zofka Prošek dr. Edvard Pohar, v sredi dr. Ruža Šegedin dr. Milan Zumer, dr. Boris Kunc in dr. Alfonz Debeljak – fotografija je bila posneta na kirurškem oddelku ljubljanske splošne bolnišnice leta 1941, vsi aktivisti OF.

Težko dojemamo besedo za vedno ob slovesu od svojih prijateljev, somišljenikov, s katerimi smo prehodili v času in prostoru izjemno obdobje v zgodovini naše domovine.

Pred vojno je bila Ruža z nami na študiju v Zagrebu, potem v Ljubljani v bolnici na zdravniškem in specialističnem stažu. Bila je prijetna in razpoložena v družbi, pripravljena za pogovor o stroki in o staleških problemih. Časi so se spremenili. Bila je vojna. V Osvobodilno fronto je krenila naglo in odločno skupaj z zdravnicami in zdravniki, študentkami in študenti medicine z zdravstvenim osebjem mnogim ustanov v Ljubljani in tudi s svojimi predstojniki. Ze razgledana in privržena odporu proti okupatorju je maja 1942. leta prevzela naloge Zdravniškega matičnega odbora OF, tako, ko so odšli v partizane člani tega prvega odbora OF. Te težke naloge je nesebično izpolnjevala in hkrati bedela nad ilegalnimi

zvezami znotraj OF. Opravila je tudi nekaj zdravniških pregledov partizanov na terenu izven Ljubljane. Toda domači izdajalci so jo zasledovali, bila je v domobranskih zapirah. Kot bolnica je bila pod stražo v ženski bolnici. Izkušena v konspiraciji je še od tod vodila glavne naloge zdravniškega matičnega odbora OF. Iznajdljivosti svojih tedanjih sodelavcev pri opravljanju teh zahtevnih zvez in delovanja se je Ruža vedno rada spominjala.

Jeseni 1943 je odšla v partizane skupaj s soprogom Jožetom. Ruža je takoj prevzela strokovne, upravne, organizacijske in vojaške dolžnosti. Postala je upravnica oddelka in bolnice SCVPB centralne partizanske bolnice na Rogu. Doživljala je vse, kar je doživljalo več kot sto slovenskih partizanskih zdravnikov. Predana osvobodilni borbi, že vojaško disciplinirana in strokovno založena z znanjem in izkušnjami z ljubljanske kirurgije je opravljala te dolžnosti. In po vojni? Zaradi

preizkušenih sposobnosti so ji bile naložene odgovorne vojaške, politične in strokovne naloge. Vse je zmogla, tedaj že ob družini in v tistih skromnih, težkih poveljih časih. Najprej je delala v Sloveniji v sanitetnem oddelku 4. vojne oblasti, bila upravnica vojne bolnice v Ljubljani, potem v Beogradu v sanitetnem oddelku ministrstva za narodno obrambo in bila zdravnica na ginekološkem oddelku Vojno medicinske akademije. Leta 1947 je končala specializacijo iz ginekologije in porodništva. Leta 1952 je bila demobilizirana s činom podpolkovnika in se z družino vrnila v Ljubljano.

Zdravnica, asistentka in docentka na medicinski fakulteti v Ljubljani je bila do leta 1963. Zaradi razgledanosti tudi v organizaciji zdravstvene službe je bila poslanka v skupščini Slovenije in zadnja leta pred upokojitvijo 1970 leta predsednica socialno-zdravstvenega zbora te skupščine. Dr. Ruža Šegedinova je veliko sodelovala pri raziskovalnem delu v ginekologiji in porodničarstvu ter v vzgojno-prosvetni literaturi. Predavala je o materinstvu, babištvu, porodničarstvu, zdravstvenem šolstvu in v izobraževanju prebivalstva. Stroki in problematiki v organizaciji zdravstva je po upokojitvi ostala zvesta do letos, ko jo je bolezen resno ogrozila. Bila je članica občasnih odborov in komisij v Slovenskem zdravniškem društvu. Še med boleznijo je bila predsednica sekcije za partizansko saniteto SZD.

Skoraj vedno pozabljamo ob spominih na naše zaslužne žene poudariti poleg strokovne in družbene prizadevnosti tudi materinske in družinske obveznosti. Za vse te naloge so morale razdajati največ svojega prostega časa. In prav tako je bila Ruža. Zdravnica dr. Šegedinova je v odločilnih časih izpolnila svojo človeško in strokovno dolžnost, zato ji recimo hvala.

Albin Kovač – Baški Jaka

Sredi oktobra je umrl 82-letni Albin Kovač, nosilec partizanske spomenice 1941. Baški Jaka, tako so ga prepoznavali med narodnoosvobodilno vojno in tudi kasneje – izhaja iz Baške grape na Tolminskem, kjer mu je otroška in mladostna leta zagrenila že prva svetovna vojna in vse hujše fašistično nasilje na Primorskem. S 16 leti je našel delo v tržiški ladjedelnici, kjer je po treh letih, ker se ni hotel vpisati v fašistično

stranko, delo izgubil. Brezposelen in da bi se izognil služenju v italijanski vojski je komaj dvajsetleten pobegnil v Jugoslavijo. Upanje, da bo tu našel delo in človeka vredno življenja, se mu je izjalovilo. Po petih letih romanja za delom, od Celja prek Ljutomerja in Slovenske Bistrice do Ljubljane, kjer je poljski delavec, hlapec, postal tekstilni delavec v tovarni Eifler. O tem je sam napisal, da se je »od tega dne moje življenje začelo usmerjati po poti delavca – proletarca na pot, v katero sem spadal«.

V letih do razsula bivše Jugoslavije je bilo njegovo politično in organizacijsko delo podobno delu številnih osveščenih delavcev, tako v tekstilni stavki leta 1936 kot v delavsko kulturnih društvih in političnih akcijah tega časa. Leta 1937 se je vključil tudi v Partijo, »edino stranko, ki ima program, za katerega se je vredno boriti in žrtvovati vse svoje sile«.

Leta 1941, ko je že drugič doživel vojno in fašistično okupacijo, se je takoj z dejanji povezal v OF. Februarja 1942 »ga je Par-

tija pozvala na politično delo v Slovensko Primorje«. Vrnil se je v domače kraje, kjer je deloval na Cerkljansko-Baško-Tolminskem področju. Po kapitulaciji Italije je postal član Pokrajinskega komiteja KPS za Slovensko Primorje.

Po osvoboditvi je živel v Ljubljani in opravljal odgovorne naloge, med drugimi kot član predsedstva Zveze sindikatov Slovenije, republiški poslanec za Tolminsko in predsednik izvršnega odbora Republiškega zavoda za socialno zavarovanje.

Albin Kovač je bil vsaj toliko znan tudi kot Baški Jaka, ki se je rad družil s sotorci in tudi s sindikalnimi delavci v času, ko je bil predsednik Republiškega odbora sindikata trgovskih in gostinskih delavcev. Ko se je upokojil, je postal predsednik takratnega Društva upokojencev Slovenije. Obiskoval je podružnice po vsej Sloveniji in v tem času se je večalo tudi število klubov, namenjenih družabnemu življenju upokojencev. Z njimi se je v teh klubih tudi poveselil ter preživel v njih dosti lepih trenutkov.

Marica Čepe – Eva

Tiho in skromno, kot je bilo njeno življenje, je odšla od nas. Res je slovo težko, vendar čim bogatejša je življenje, tem manj pomeni smrt. Maričino življenje pa je bilo bogato vsega: težkega in nevarnega dela, ko je kot begunka iz rodne Štajerske prišla v Ljubljano in se kot zavedna Slovenka takoj vključila v aktiv-

no delo Osvobodilne fronte. V okupirani in z žico obdani Ljubljani je delovala v vodstvu OF do februarja leta 1944, ko je pred aretacijo uspešno pobegniti v partizane. Na Primorskem je nadaljevala svoje aktivistično delo kot novinarka in aktivistka SPZZ. Še danes živi med Primorkami spomin nanjo, kot izredno tovarišico, ki je znala pridobivati ljudi s svojim znanjem in humanostjo.

Neprecenljiv pa je Maričin de-

lež v zgodovini, kateremu je posvetila vso svojo ustvarjalnost, delavnost in požrtvovalnost vsa povojna leta. V tem delu je vztrajala do konca življenja, kljub bolehnosti in izčrpanosti. Njeno največje delo in zasluga je bogat zbornik »Ljubljana v ilegali«, ki ga je kasneje kot odgovorna urednica dopolnila in je ob 40. obletnici osvoboditve izšel v dveh obsežnih knjigah »Junaška Ljubljana 1941–1945«. To je doslej najpomembnejši oris

NOB, opremljen z nešteto podatkov o dogodkih in ljudeh, ki so bojevali narodnoosvobodilni boj v najrazličnejših in originalnih oblikah. V mnogih od njih je bila Marica organizatorka in neposredna udeleženka: na demonstracijah žensk za izpustitev zapornikov; pri komemoracijah na grobovih talcev; v organizaciji narodne zaščite; pri zbiranju pomoči za ilegalce in njihove družine idr. Vse naloge, ki jih je opravljal v času, ko je šlo za goli

obstoj in osvoboditev slovenskega naroda, je sprejemala brez omahovanja in izgovorov. Nič tehtanja ni bilo ali bo zmogla, ali ne bo terjala prevelikih naporov in nevarnosti. Pri tem pa je pozabljala nase, na svoje zdravje. Prikrivala je sebi in drugim bolezen, ki jo je nosila v sebi dolga leta. Disciplinirana in odgovorna sta bili njena vrlina in lastnost, ki jim je podrejela vse svoje osebne želje in tegobe.

Prenovitelji ostanejo le prenovitelji

Starostno povprečje delegatov v novogoriški dvorani kulturnega doma, vsaj tako je bilo videti, je bilo tam nekje pri štiridesetih. Ali je to za aktivno in razvijajočo se življenje stranke dobro ali ne, bi ta hip težko ocenili. Da pa ni vse ne v letih in tudi ne v imenu, se je izkazalo na zadnjem kongresu (ali pa prvem z novim imenom, kakor kdo šte-

liko je to res dobro znamenje sodobnega demokratičnega razvoja, koliko pa utegne biti tudi škoda za napredno in razvijajočo se slovensko novo levico.

Obetavno geslo »Za pravo socialno demokracijo« je kaj kmalu izgubilo precejšen del svojega bleska, ko se je izkazalo, kako različno historično razumeva članstvo že samo

skušale prodirati »in medias res« naše družbene stvarnosti. To pa se je zgodilo predvsem zato, ker so številni sicer dobro pripravljeni govorci pregloboko zajemali iz repertoarja očitanga drugim strankam (predvsem Demosu) in je ostajalo potem manj prostora za klene in neizpodbitne usmeritve stranke prenoviteljev glede jugoslovanske stvarnosti. Če so, predvsem mlajši prenovitelji, zahtevali, naj jih javnost (in nasprotniki iz drugih strank) vendar že nehajo obremenjevati (in obkladati) s krivdo zavoljo dejanj in potez Zveze komunistov Slovenije in Jugoslavije ter še prej Komunistične partije Slovenije, so pa nekateri (ljubljski komunisti s svojo verzijo politične deklaracije o demokratični prenovi Slovenije) odločno terjali poudarek, s katerim se ne le ograjujejo od dejanj ZKS v preteklosti, ampak menijo, da od Čebinskega manifesta naprej ostaja stranka nacionalna politična zveza, ki »daje slovenskemu narodu in državljanom Slovenije v celoti na razpolago vse svoje sile. Naš cilj so humani odnosi in boljše življenje že danes...«, so rekli.

Ciril Ribičič je o tej temi v svojem uvodnem govoru rekel tole: »Ne bojimo se povedati, da smo dediči tistih demokratičnih in opozicijskih tokov v KP/ZK, ki so omogočili narodnoosvobodilni boj in bili v vseh ključnih zgodovinskih spopadih na pravi strani: leta 1948 na strani upora zoper stalinizem, leta 1966 na strani decentralizacije proti unitarizmu Rankovičevega tipa, leta 1968 na stra-

ni Dubčka in praške pomladi, leta 1974 na strani sporazumevanja zoper preglasovanje med narodi, v 80. letih pa na strani podpore in upoštevanja globokih reform v državah s socialističnim imenom...« Ribičič je tudi dejal, da se SDP navezuje na starejšo slovensko socialistično, socialdemokratsko in krščansko-socialistično tradicijo, pri čemer je spomnil, da se je slovenska levica v svojih prvih začetkih uveljavljala kot socialna demokracija.

V optiki tega najnovejšega kongresa prenoviteljev je vendar treba pritrditi Ribičiču in še nekaterim, ki so rekli, da se jim vidi 11. kongres ZKS kot bi se odvijal v prejšnjem desetletju in ne komaj pred desetimi meseci. Teh deset mesecev pa za stranko demokratične prenove, so ugotavljali njeni vodilni možje, ni bilo ne lahkinih ne mirnih. Samokritično so ugotavljali, da se kljub utrjevanju svojih programov vendarle niso potrudili dovolj za povezavo vseh levih političnih sil v Sloveniji in, da so se šele sproti in okorno prilagajali ostremu političnemu boju ter nujnemu delu med ljudmi.

Kongres SDP je sprejel politično deklaracijo, v kateri so tudi zapisana strankina prizadevanja in stališča do gospodarskega razvoja in družbene pravičnosti ter o vključevanju Slovenije v Evropo regij. Svoje so povedali tudi o ustavnem besedilu, ki mu očitajo na nekaterih ključnih mestih dvoumnost, opredelili so se za konfederacijo in poleg še drugih sprejeli deklaracijo o preteklosti.

B. Ž. J.

Vabila – obvestila

Odbor skupnosti borcev XVII. brigade Simona Gregorčiča vabi vse borce te brigade na volilno konferenco, ki bo v **ponedeljek dne 12. novembra 1990 ob 10. uri** v Domu JLA v Ajdovščini.

Odbor

★

Odbor skupnosti borcev XVIII. divizije sklicuje zbor borcev ob 47. obletnici svoje ustanovitve, ki bo v **soboto, 17. novembra 1990 ob 11. uri** v Domu JLA v Ljubljani, Trg OF 13. Na srečanju bodo podeljena tudi divizijska priznanja in plakete.

Odbor XVIII. divizije

★

Področni odbor koroških partizanov Ljubljana obvešča vse svoje borce, njihove sorce in prijatelje, da organizira v **sredo, 14. 11. 1990** obisk javke brez hajke na področju Jezerskega, Pliberke, Velikoveca, Celovca, Kotmare vasi, Bistrice in Borovelj. Odhod avtobusa bo ob 7. uri s Trga osvoboditve v Ljubljani. Vse ostale informacije dobite ob prijavi. Prijavite se na telefon 559-967 (Cvetek) ali 553-414 (Rapotnik) do ponedeljka, 12. 11. 1990.

Vabi odbor

SDP:

Deklaracija o preteklosti

»Naša stranka je postala naslovnik vseh napadov in kritik preteklosti. Tu zbrani se očitno ne nameravamo preteklosti odpovedati z begom v drugo stranko ali v zasebnost. Zato se tudi ne bomo vsak dan še enkrat odpovedovali revolucionarnim metodam in utopičnemu komunističnemu projektu, ki se je skušal uveljaviti prek »revolucionarnega nasilja«, »razrednega boja«, »diktature proletariata« in »avantgardne partije.« Svoj reformizem in prenoviteljstvo si upamo, kot do zdaj, prepustiti sodbi javnosti in glasovanju volilcev. Revolucionarji nimajo preteklosti in začenejo svoj naskok vedno v letu nič; reformisti imamo preteklost in svoj odnos do nje.

Stranka demokratične prenove nasprotuje sodbam, ki imajo za cilj spreminjanje zgodovinskih dejstev v prid utrjevanja oblasti trenutne politične večine. Sodimo, da je preteklost zlasti naša, v tolikšni meri večplastna, pa tudi zapletena, da ji je nemogoče dati le en pomen, eno razlago, ne glede na politično stran, ki si tako razlago lasti. Zgodovinska stroka naj objektivno, kolikor ji dopuščajo vsi dosegljivi in dostopni dokumenti, poda tolmačenja dogodkov iz naše polpretekle zgodovine.

Odločno pa zavračamo za suverenost slovenskega naroda nevarne poskuse, da se narodnoosvobodilna vojna kot del svetovne protifašistične koalicije in oborožen odpor zoper okupatorja in njegove pomagače enači z državljansko vojno v povezanosti z drugimi demokratičnimi silami v Evropi bomo preprečili potvarjanje, ki želi prikriti, da je današnja Evropa utemeljena na zmagi protifašistične koalicije. Naš obračun z napakami v preteklosti pa hkrati pomeni, da bomo nasprotovali obnavljanju starih zablod z nasprotnim predznakom, ki jih skušajo uveljaviti nekatere desne politične sile.

Naša pot vodi iz socializma brez parlamentarne demokracije v demokratično socialno državo in skupno tržišče z demilitarizacijo Evrope, ne pa skozi rehabilitacijo fašizma, kvizlinštva in zločinov proti človeštvu. Stranka demokratične prenove kot del moderne demokratične evropske in slovenske levice, upoštevajoč izkušnje preteklosti, je ime za nasprotovanje »vsem oblikam modernega gospodarstva in pomeni družbeno pravičnost.«

je) prenoviteljev v Novi Gorici, ko so razpravljali o številnih vsebinskih vprašanjih. O teh se delegati niso izražali enotno po pripravljenih gradivih, kakor je bila navada (in železna srajca) prejšnjih partijskih kongresov. Spet se je treba vprašati in pretehtati pojem socialne demokracije. Okrogli mizi o novi slovenski ustavi in o vprašanjih lastninjenja, ki ju je stranka pripravila že dan pred kongresom, sta bili, čeravno slabše obiskani, celo živahnejši in tematsko zanimivejši od nekaterih kongresnih tem, ki so

Seja RO ZZB NOV Slovenije

Izvršni odbor Republiškega odbora ZZB NOV Slovenije je na seji 30. oktobra sklenil, da bo seja republiškega odbora v torek, 11. decembra 1990 ob 9. uri v prostorih Skupščine občine Ljubljana-Vič na Trgu MDB 7. Za sejo pa predlaga naslednji dnevni red:

1. Poročilo o dosežanjem delu izvršnega odbora RO ZZB NOV Slovenije,
2. Program obeležitve 50. obletnice ustanovitve OF in vstaje slovenskega naroda,
3. Poslovnik o delu Republiškega odbora, Izvršnega odbora in delovnih teles Izvršnega odbora,
4. Rebalans RO ZZB NOV Slovenije za leto 1990 in finančni načrt RO ZZB NOV Slovenije za leto 1991,
5. Razno.

Borčevski klub v Ljubljani

Kot vse kaže, bo po dolgoletnih razpravah vendarle zaživel borčevski klub v Ljubljani. Sestajal naj bi se v prostorih republiškega odbora ZZB NOV Slovenije v Ljubljani na Vrtači 11. Namenjen bo neobveznim razpravam in srečanjem, organiziral pa bo tudi tematske razprave. V tem primeru se bodo borci sestajali tudi drugje, če bi bilo zanimanje za posamezne teme večje, kot je prostora na Vrtači. Klub naj bi zaživel že v novembru in sicer ta četrtek (8. 11.). Tisti, ki ga predlagajo menijo, da bi bila primerna ura ob 10. uri dopoldne.

Za začetek naj bi v klubu pripravili razpravo o osnutku nove slovenske ustave. Srečanje, ki bo prav zaradi zanimiva teme verjetno pritegnilo več borcev, bodo tokrat pripravili v prostorih občinske skupščine Ljubljana Bežigrad na Linhartovi cesti.

Čez teden dni naj bi se v klubu pogovarjali o slovenski spravi, zadnji četrtek v novembru (29. 11.) pa o privatizaciji gospodarstva in lastninjenju družbenega premoženja.

Borci za severno mejo še vedno delavni

V Ljubljani se je konec oktobra sešel republiški odbor Zveze prostovoljcev – borcev za severno mejo v letih 1918–1919 in slovenskih vojnih dobrovoljcev iz vojn 1912–1918. Seje se je od dvanajstih članov udeležilo osem, kar je glede na njihovo starost, stari so namreč od 90 do 95 let, več kot dobro. Sicer pa po podatkih iz julija letos živi v Sloveniji 111, v drugih republikah pa pet borcev za severno mejo.

Na seji so pregledali svoje lanskoletno delo, ki je bilo usmerjeno predvsem v zdravstveno in socialno varstvo še živečih članov. Spregovorili so tudi o vzdrževanju obeležij posvečenih bojem za severno mejo v letih 1918–1919 ter generalu Maistru in negovanju ideje slovenstva.

Odbor je ugotovil, da člani njihove organizacije nimajo večjih gmotnih težav. Te so predvsem na zdravstvenem področju. Mnogim je opasal vid in sluh, nekateri pa so priklenjeni na posteljo. Seveda pa je še nekaj takšnih, ki so telesno aktivni, kar še posebej velja za tiste, ki živijo na podeželju.

Ugotovili so tudi, da je varstvo, oziroma vzdrževanje spominskih obeležij, ki se nanašajo na boje za severno mejo in še posebej tistih, povezanih z generalom Maistrom – ti so v Mariboru, Kamniku in Uncu, v glavnem zadovoljivo. V Mariboru so zadeve urejene s 25 podpisniki družbenega dogovora, ki skrbijo za te pomnike. V Kamniku je spominsko obeležje generalu Maistru primerno urejeno, slabše pa je vzdrževana njegova rojstna hša, ki jo obnavljajo. Hišo na Uncu, kjer je umrl general Rudolf Maister

pa zdaj obnavljajo in kaže, da bo tudi tam zadeva urejena tako kot je treba. B. K.

Odbor zveze prostovoljcev-borcev za severno mejo je na svoji seji ugotovil, da je varstvo in vzdrževanje spominskih obeležij, ki se nanašajo na boje za severno mejo še posebej tistih povezanih z generalom Maistrom zadovoljivo.

Pozdravna brzojavka učencev

V četrtek, 25. oktobra, smo se v Ljubljani spet zbrali bivši partizani Notranjskega odreda, na rednem letnem delovnem zboru. Kar 52 nas je prišlo, kljub slabemu vremenu, letom in boleznim, ki nas »stiskajo«.

Po običajnem dnevnem redu, pozdravih gostov – predstavnikov RO ZZB NOV Slovenije, Skupnosti borcev 18. divizije in 8. brigade, SUB NOR občine Čabar, ki redno spremljajo naše delo, smo bili še posebno veseli pozdravne brzojavke učencev osnovne šole Notranjski odred iz Cerknice. Zadovoljni smo ugotovili, da uspešno delujemo – po programu, v katerem smo dali prednost zbiranju podatkov za monografijo. Fr. Strle, pooblaščen zbiralec in raziskovalec bojne poti Notranjskega odreda je samo v zadnjem letu – ob pomoči bivših borcev odreda in drugih prič, opravil 38 ogledov in rekonstrukcij borb in drugih dogodkov v narodno-osvobodilni vojni. Pridobljenih je bilo še nekaj pisnih spominov, 18 strani dokumentov in 7 fotografij, med njimi celo 2 o Akijevi četi.

Zbiranje podatkov je tudi za naprej najpomembnejše in nujno delo vseh nas, zato je tudi v programu za leto 1991 na prvem mestu. Sem spada še dopolnjevanje seznama borcev, ki pa se je izkazalo za zapleteno in čedalje težje delo, saj je »šlo skozi« odred v treh letih obstoja okrog 6.000 borcev iz raznih krajev Slovenije, Jugoslavije, zamejstva in drugih držav. Sklenili smo tudi, da se bomo tako, kot do sedaj, srečevali ob pomembnih obletnicah dogodkov, zlasti skrbno pa bomo pripravili proslavo 50-letnice

ustanovitve odreda, aprila 1992. Kraja še nismo določili, ker želimo zbrati predloge borcev, domicilnih ustanov, odborov ZZB NOV in drugih. Gojili bomo še naprej med NOB stane vezi z zamejskimi borci, zlasti z organizacijo VZPI-ANPI v Bojuncu in občini Dolina pri Trstu, z domicilnimi in drugimi institucijami, ki ohranjajo spomin na prispevek naše enote v nadarnoosvobodilnem boju.

Zbor je popestrila tudi podelitev priznanj XVIII. divizije tovarišem Milici Strgar, Tonetu Avscu, Antonu Zagarju-Kramarju in Franciju Strletu za njihova prizadevanja pri zbiranju, proučevanju, zavarovanju in objavljanju podatkov o narodno-osvobodilnem boju.

Ladica Štrifot

TV-15

Časopis borcev NOB

Ustanovitelja in izdajatelja: RO ZZB NOV Slovenije in RK ZRVS Slovenije

Naslov uredništva in uprave: Ljubljana, Dvorčakova 12, tel. 327-780. Delavci v uredništvu: Roman Zupan (glavni in odgovorni urednik), Ziva Drole, Bojana Zokali-Jesih, Bojan Kuntarič, Milenko Strašec (novinarji – uredniki rubrik), Iztok Tinta (lektor-redaktor), Janez Herle (tehnični urednik) in Mara Okorn (tajnica uredništva).

Predsednica časopisnega sveta: Ela Ulrih-Atena

Žiro račun: 50100-678-46241 RK ZRVS Slovenije (za TV-15).

Tiskarna: DP »Delo« – Tisk časopisov in revij, p. o.

TV-15 je oproščen tem. prom. davka po mnenju Sekretariata za inf. SRS.